

**POLICIJSKO
POSTUPANJE
U SLUČAJEVIMA
KRIVIČNIH DELA
POČINJENIH IZ MRŽNJE
NAD LGBTI OSOBAMA**

*Obuka za profesionalno
policijsko postupanje*

Autori:
Joanna Perry i Paul Franey

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

**POLICIJSKO
POSTUPANJE
U SLUČAJEVIMA
KRIVIČNIH DELA
POČINJENIH IZ MRŽNJE
NAD LGBTI OSOBAMA**

*Obuka za profesionalno
policijsko postupanje*

Autori
Joanna Perry i Paul Franey

Ovaj priručnik je zasnovan na standardima Saveta Evrope za borbu protiv krivičnih dela počinjenih iz mržnje i protiv diskriminacije, kao i na radu i ekspertizi Jedinice za seksualnu orijentaciju i rodni identitet, koja zemljama članicama pomaže u implementaciji delotvornih politika, propisa i praktičnih mera s ciljem otkrivanja, istrage i procesuiranja krivičnih dela počinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama i zaštite žrtava takvih krivičnih dela.

Policijsko postupanje u slučajevima krivičnih
dela počinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama:

Obuka za profesionalno policijsko postupanje

Originalna verzija: Joanna Perry i Paul Franey

Adaptacija: ERA – Equal Rights Association
for Western Balkans and Turkey

Grafičko uređenje i dizajn korice: Dosije studio

Štampa: Dosije studio

Prvo izdanje: novembar 2020.

*Mišljenja iznesena u ovom dokumentu
mišljenja su autora i ne predstavljaju nužno
službeni stav Saveta Evrope.*

**POLICIJSKO
POSTUPANJE
U SLUČAJEVIMA
KRIVIČNIH DELA
POČINJENIH IZ MRŽNJE
NAD LGBTI OSOBAMA**

*Obuka za profesionalno
policijsko postupanje*

Autori
Joanna Perry i Paul Franey

Sadržaj

UVOD I PREGLED	9
PREGLED	13
MODUL 1: ZBOG ČEGA SMO OVDE?	17
MODUL 2: GLAVNI POJMOVI	39
MODUL 2 (A): GLAVNI POJMOVI I DEFINICIJE – LGBTI ZAJEDNICA – HOMOFOBIA, TRANSFOBIJA, STEREOTIPIZACIJA I DISKRIMINACIJA	40
MODUL 2 (B): GLAVNI POJMOVI I DEFINICIJE – KRIVIČNA DELA POČINJENA IZ MRŽNJE	60
MODUL 3: POLICIJSKO POSTUPANJE U SLUČAJEVIMA KRIVIČNIH DELA POČINJENIH IZ MRŽNJE NAD LGBTI OSOBAMA – PRISTUP ZASNOVAN NA LJUDSKIM PRAVIMA I ZABRANI DISKRIMINACIJE	73
MODUL 4: ISTRAGE KRIVIČNIH DELA POČINJENIH IZ MRŽNJE NAD LGBTI OSOBAMA	99
MODUL 5: SARADNJA SA ORGANIZACIJAMA CIVILNOG DRUŠTVA (OCD)	155
BUDUĆE AKTIVNOSTI: MAPIRANJE ISTRAGA KRIVIČNIH DELA POČINJENIH IZ MRŽNJE U VAŠEM KONTEKSTU: OKVIR POLITIKA	171
DODATAK 1: MODEL DNEVNOG REDA ZA JEDNODNEVNU I DVO-DNEVNU OBUKU	177

Uvod i pregled

Policija je prva stepenica krivičnog sistema i prva kontakt tačka za mnoge žrtve krivičnih dela počinjenih iz mržnje.¹ Bez osnovnih veština za otkrivanje i istragu krivičnih dela počinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama, policija ne može da osigura pravdu i zaštitu za žrtve, pridobije poverenje zajednice, niti doprinese pravednoj i transparentnoj primeni nacionalnih zakona za sprečavanje krivičnih dela učinjenih iz mržnje.

Savet Evrope već dugo vremena radi na širenju svesti o ciljanom nasilju, uključujući krivična dela zasnovana na rasnoj, verskoj i rodnoj netrpeljivosti, homofobiji i transfobiji. Glavne rezolucije Saveta Evrope i preporuke Komiteta ministara, kao i Parlamentarne skupštine prepoznaju specifičnu štetu i posledice diskriminacije i krivičnih dela počinjenih nad LGBTI osobama, kao i važnost podrške za žrtve, saradnje s civilnim društvom i obučavanja službenika agencija za sprovođenje zakona i drugih stručnih osoba u krivičnom pravnom sistemu.²

¹ Savet Evrope uvažava činjenicu da mnogi ljudi koji su pretrpeli krivična dela učinjena iz mržnje ne prihvataju pojam „žrtva“. Svesni smo da u mnogim slučajevima ljudi preferiraju pojam „preživeli“ kao prikladniji izraz za njihovo iskustvo. U ovom priručniku se koristi pojam „žrtva“ jer taj pojam adekvatnije opisuje zakonski i tehnički status osobe koja je pretrpela krivično delo učinjeno iz mržnje i koja je u kontaktu s policijom i drugim agencijama u krivičnom pravnom sistemu. U priručniku se stalno naglašava da policija treba u svom pristupu biti usmerena na žrtvu i pitati oštećenog kako želi da ga/je oslovljava, te u slučajevima kada je to moguće, ispoštovati želje date osobe.

² Vidi naročito Preporuku CM/Rec(2010)5 Komiteta ministara zemljama članicama o merama za borbu protiv diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta.

Praksa Evropskog suda za ljudska prava je jasna u pogledu važnosti „razotkrivanja“ motivisanosti mržnjom i homofobijom i upozorava o mogućim posledicama ako se to ne učini: „krivična dela motivisana predrasudama neizbežno bi se tretirala jednako kao i obični predmeti u kojima takvog elementa nema, a posledična indiferentnost bi bila ravna službenom prećutnom pristanku ili čak popustljivosti prema krivičnim delima učinjenim iz mržnje.“³

Ovaj priručnik je namenjen policijskim edukatorima, istražiteljima, rukovodećem osoblju, službenicima koji rade na krivičnim delima počinjenim iz mržnje i policijskim službenicima koji dolaze u direktan kontakt sa ovim delima na terenu u svim zemljama regiona koji pokriva Savet Evrope. Svrha priručnika je da pomogne, pruži informacije i odgovarajuće alate za sprovođenje obuka o krivičnim delima učinjenim iz mržnje nad LGBTI osobama. U osnovi priručnika su standardi Saveta Evrope, naročito Evropska konvencija o ljudskim pravima i relevantna sudska praksa Evropskog suda za ljudska prava, kao i drugi međunarodni standardi za zaštitu ljudskih prava i postojeći materijali za obuku službenika agencija za sprovođenje zakona.

Priručnik je zasnovan na pristupu poštovanja ljudskih prava i doprinosu eksperata. Prevažno je usmeren na žrtve i zajednicu, usled činjenice da su njihovo poverenje u organe za sprovođenje zakona i saradnja ključna za uspešnost istraga ovih krivičnih dela.

Policijska obuka je samo jedan od elemenata sveobuhvatnog pristupa problemu krivičnih dela počinjenih iz mržnje. Sistemi evidentiranja u policijskim organima bi trebalo da omogućće da se evidentiraju svi aspekti krivičnih dela počinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama, a dobre istražne prakse trebalo bi da prate službeni protokoli i smernice. Tužilaštvo bi, kao ključni partner policije, takođe trebalo da sprovede obuku, kako bi se omogućila priprema i podizanje uspešnih i pravičnih optužnica za krivična dela počinjena iz mržnje. Konačno, neophodno je i da postoji političko vođstvo koje prepoznaje specifičnu štetu koja nastaje vršenjem krivičnih dela počinjenih iz mržnje

teta, kao i Rezoluciju 2048 (2015) Parlamentarne skupštine Saveta Evrope o diskriminaciji transrodnih osoba u Evropi.

³ Vidi *Identoba protiv Gruzije*.

nad LGBTI osobama i koje je predano osiguranju resursa za potpuno sprovođenje ove obuke.

Ovaj priručnik je zasnovan na standardima Saveta Evrope za borbu protiv krivičnih dela počinjenih iz mržnje i protiv diskriminacije, kao i na radu i ekspertizi Jedinice za seksualnu orijentaciju i rodni identitet, koja zemljama članicama pomaže u implementaciji delotvornih politika, propisa i praktičnih mera s ciljem otkrivanja, istrage i procesuiranja krivičnih dela učinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama i zaštite žrtava takvih krivičnih dela.

Ovaj priručnik sadrži pet modula i deo pod nazivom „Buduće aktivnosti“. Moduli se sastoje od različitih praktičnih aktivnosti podeljenih u jasne korake, uključujući i konkretne vremenske odrednice i uputstva za bilo kakve pripremne aktivnosti koje treba provesti.

Modul 1 fokusira se na važnost policijskog vođstva i predanosti uspešnoj policijskoj obuci o krivičnim delima počinjenim iz mržnje, osigurava rano razmatranje posledica krivičnih dela počinjenih iz mržnje za LGBTI osobe i pruža priliku učesnicima da se upoznaju sa širim kontekstom diskriminacije i predrasuda s kojima se LGBTI osobe suočavaju u celom regionu Saveta Evrope.

Modul 2 pomaže učesnicima u usvajanju ključnih pojmova, uključujući „seksualnu orijentaciju“, „rodni identitet“ i „polne karakteristike“, „krivično delo počinjeno iz mržnje“, te širih koncepata „homofobije“, „transfobije“, „stereotipizacije“ i „diskriminacije“. Time se stvara osnova za fokus na stručni deo u istragama krivičnih dela počinjenih iz mržnje, koji je obrađen u Modulu 4.

Modul 3 obuhvata vežbe koje podstiču službenike organa za sprovođenje zakona da se više oslanjaju na standarde i principe zaštite ljudskih prava u svom radu na delotvornim istragama krivičnih dela počinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama. Materijali uključuju sveobuhvatan pregled i praktične primene najrelevantnijih međunarod-

nih standarda koji bi trebalo da budu u osnovi efektivnog policijskog postupanja u slučajevima krivičnih dela počinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama.

Modul 4 fokusira se na pristup usmeren na žrtvu u istragama krivičnih dela počinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama i ključnim veštinama potrebnim za prikupljanje dokaza o predrasudama kao motivu za vršenje dela, što je osnovni element koji krivična dela počinjena iz mržnje razlikuje od drugih krivičnih dela. Specifične potrebe transrodnih žrtava krivičnih dela su posebno analizirane. Konačno, učesnici/e se podstiču da i sami preispitaju kontekst trenutnog vlastitog odnosa prema lokalnoj LGBTI zajednici.

Modul 5 pomaže učesnicima da se upoznaju sa radom OCD i kako policija može najbolje saradivati s njima, s ciljem boljeg odgovora za žrtve. Modul uključuje direktno učešće organizacija civilnog društva, koje će objasniti kakve usluge pružaju, koje podatke prikupljaju i šta su saznali o potrebama žrtava iz LGBTI zajednice. Učesnici će imati priliku za zajednički rad s predstavnicima civilnog društva na utvrđivanju područja u kojima su potrebni poboljšanje i prilika za saradnju.

Buduće aktivnosti je fakultativni poslednji deo čiji je cilj pomoći učesnicima da utvrde koja bi to pitanja mogla otežati sprovođenje obuke na nacionalnom nivou i da tim pitanjima pristupe fokusirani na nalaženje rešenja. Učesnici/e se podstiču da mapiraju vlastiti lokalni kontekst, uključujući nedostatke i prilike, na osnovu glavnih elemenata neophodnih za sveobuhvatan pristup krivičnim delima počinjenim iz mržnje, što obuhvata zakonodavni okvir, sisteme evidentiranja krivičnih dela počinjenih iz mržnje, dostupnost ili manjak smernica, obuku i specijalizovane servise za podršku žrtvama.

Napomena o Organizacijama civilnog društva (OCD)

Organizacije civilnog društva (OCD) su važan partner policije u njenim nastojanjima da shvati i efektivno odgovori na krivična dela počinjena iz mržnje nad LGBTI osobama. Imajući u vidu njihovu centralnu ulogu u praćenju krivičnih dela počinjenih iz mržnje i pružanju podrške žrtvama, Savet Evrope je uključio glavne OCD u smišljanje i izradu ovog priručnika i zahvalni smo im na njihovoj podršci.

OCD su važan resurs za policiju u sledećim specifičnim oblastima: servis za podršku žrtvama, partner za policijsku obuku, ključan izvor podataka i informacija o rasprostranjenosti i posledicama krivičnih dela učinjenih iz mržnje. U tom smislu, svaki modul uključuje i smernice o tome kako policija može koristiti ekspertizu i podršku specijalizovanih organizacija civilnog društva. **Peti modul** je posvećen temi najboljih načina saradnje sa OCD s ciljem efektivnog otkrivanja i istrage krivičnih dela počinjenih iz mržnje i podrške žrtvama.

OCD su takođe važna ciljna publika ovog priručnika, koji se može koristiti kao resurs za zagovaranje, radi podsticanja nacionalnih i lokalnih policijskih snaga da sprovedu obuke o odgovoru na krivična dela počinjena iz mržnje nad LGBTI osobama i istragama takvih dela.

Kako koristiti priručnik: prilagođeni pristup

Priručnik je zamišljen tako da edukatorima pruži maksimalnu fleksibilnost. Aktivnosti i moduli treba da budu odabrani u skladu sa sastavom učesnika/ca, potrebama organizacije koja sprovodi obuku i drugim specifičnim pitanjima, kao što je raspoloživo vreme. Preporučuje se da edukator pažljivo pročita pregled priručnika u prethodnom tekstu, kao i konkretne module, aktivnosti i napomene za edukatore, kako bi procenio koji moduli i aktivnosti su najprikladniji.

Radi lakšeg korišćenja, u Dodatku 1 nalaze se modeli dnevnog reda za jednodnevnu i dvodnevnu obuku. Kako bi se osiguralo dovoljno vreme i učešće potrebno za ostvarivanje glavnih ishoda učenja, preporučuje se dvodnevna obuka prema datom dnevnom redu. Takođe se preporučuje da edukatori pročitaju ceo priručnik pre nego što finalizuju svoj plan, kako bi se uverili da su odabrali najadekvatnije module i aktivnosti za njihov lokalni kontekst.

Modul 1: Zbog čega smo ovde?

Istorijat i obrazloženje

U ovom modulu dat je pregled obuke, objašnjenje zbog čega je ona važna i šta će učesnici iz policijskih agencija naučiti. Modul je organizovan oko prezentacije policijskog rukovodioca, koji će istaknuti razloge zbog kojih je razumevanje i rešavanje problema krivičnih dela počinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama ključno, te izraziti očekivanja da će polaznici predano učestvovati u obuci i učenju. Za dugoročnu primenu naučenih lekcija iz ove obuke od ključne je važnosti da osobe na rukovodećim funkcijama u policijskim strukturama budu u potpunosti spremne da pomognu u aktivnostima potrebnim za efektivne istrage krivičnih dela počinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama. Takođe je potrebno da učesnici jasno čuju takvu poruku od svojih nadređenih. Velika je razlika da li o važnosti nekog problema čujete od svog šefa, ili o tome slušate od edukatora!

Drugi glavni deo modula fokusira se na doprinos organizacije civilnog društva, kako bi se uvela i perspektiva žrtve i prikazao neizbrisiv trag koji krivično delo počinjeno iz mržnje može ostaviti na pojedince i njihove zajednice. Konačno, učesnicima se daje prilika da se upoznaju sa širim kontekstom krivičnih dela počinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama i steknu svest o tome da su takva krivična dela samo jedan aspekt diskriminacije i predrasuda s kojima se LGBTI osobe suočavaju u celom regionu Saveta Evrope.

Ishodi učenja

Učesnici/e će:

- ⚠ shvatiti zbog čega je za krivična dela počinjena iz mržnje i drugo nasilje nad LGBTI osobama potreban poseban pristup;
- ⚠ uvideti da poboljšanja u ovoj oblasti treba da podrži policijsko rukovodstvo;
- ⚠ uvideti rasprostranjenost i posledice krivičnih dela počinjenih iz mržnje i drugog nasilja, uključujući nasilje u porodici, nad LGBTI zajednicama;
- ⚠ prepoznati osnovnu dužnost policije da pruži zaštitu, istraži krivična dela i sve osobe u svom radu tretira jednako i s poštovanjem.

Pregled aktivnosti

Aktivnost 1.1: Izlaganje više pozicioniranog rukovodioca da bi se definisao kontekst obuke

Aktivnost 1.2: Narativni deo sa opisom krivičnog dela počinjenog iz mržnje nad LGBTI osobama

Aktivnost 1.3: Pregled statističkih podataka o nasilju nad LGBTI osobama i njihovoj diskriminaciji

Aktivnost 1.1:

Izlaganje više pozicioniranog rukovodioca

Pre sesije pokušajte da organizujete sastanak s predstavnikom/com policije ili da s njim/njom kontaktirate telefonom ili imejlom kako biste razgovarali o glavnim aspektima njegovog/njenog izlaganja. Očekivano je da će predstavnik imati vlastiti stav o tome o čemu bi trebalo da govori. Vi možete dati i sledeće sugestije:

- ▢ Naglasiti da policija mora jednako biti u službi svih zajednica, uz uvažavanje dostojanstva i poštovanje svih žrtava, bez

obzira na to o kome se radi. Naglasiti da je to osnovni princip policijske službe koji treba poštovati.

- Priznati specifične štetne posledice krivičnih dela počinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama i potrebu da se sprovede temeljna istraga s ciljem prikupljanja dokaza o predrasudi, radu s tužilaštvom na efektivnom procesuiranju ovih krivičnih dela i primenjivanju relevantnih zakona vezanih za krivična dela počinjena iz mržnje.
- Razgovarati o ishodima koje bi obuka trebalo da ima za polaznike, odnosno o veštinama potrebnim za efektivnu istragu krivičnih dela počinjenih iz mržnje, veštine i znanje potrebno za rad sa pogođenim zajednicama (u partnerstvu, gde je to moguće) i konačno sposobnost boljeg evidentiranja krivičnih dela i izgradnje poverenja žrtava za saradnju s policijom na ovim teškim i osetljivim pitanjima.
- Istaknuti da će u slučaju da se pojave navodi o neprimerenom postupanju policije prema LGBTI zajednicama, ti navodi biti u potpunosti istraženi i procesuirani u skladu s jasnim procedurama.
- Objasniti kako će policijsko rukovodstvo pratiti ishode obuke i osigurati da je ona sprovedena u svim delovima policijske strukture.

Aktivnost 1.2:

Krivično delo počinjeno iz mržnje nad LGBTI osobama, perspektiva žrtve

Pre ove sesije posvetite određeno vreme identifikovanju organizacija civilnog društva koje rade na praćenju krivičnih dela počinjenih iz mržnje, odnosno pružaju direktnu podršku žrtvama na nacionalnom ili lokalnom nivou. Važno je stupiti u kontakt sa OCD koje rade sa svim grupama iz LGBTI zajednice. Vaša kontakt osoba u policiji takođe bi trebalo da ima predstavu o OCD aktivnim u datoj oblasti. Možete posetiti i stranicu hatecrime.osce.org i pretražiti deo o OCD na stranicama posvećenim datoj zemlji, kako biste pronašli OCD koje su

aktivne u tom području.⁴ Takođe se možete obratiti kolegama/kolegicama iz ILGA-Europe⁵ ili TGEU,⁶ ili Jedinice SOGI Saveta Evrope, koji bi vam mogli dostaviti odgovarajući kontakt. Pokušajte da organizujete sastanak s predstavnikom OCD ili s njima kontaktirajte telefonom ili imejlom kako biste razgovarali o glavnim aspektima njihovog učešća. Dajte im pregled obuke i skrenite im pažnju na činjenicu da će se o saradnji između policije i OCD detaljno govoriti u Modulu 5.

Podstaknite predstavnika/cu da ponese osnovne podatke o njegovoj/njenoj organizaciji i na koji način policija može s njima stupiti u kontakt. Očekivano je da će predstavnik/ca imati vlastitu zamisao o čemu će govoriti. Vi možete dati i sledeće sugestije:

- ▢ Učesnicima predočiti perspektivu žrtve kroz konkretnu priču o krivičnom delu počinjenom iz mržnje nad LGBTI osobom, ili im dati pregled posledica krivičnih dela počinjenih iz mržnje iz vaše prakse.
- ▢ Naglasiti potrebe žrtava krivičnih dela počinjenih iz mržnje i zbog čega im je teško da prijave te događaje policiji.
- ▢ Pozdraviti obuku i učešće OCD i istaknuti činjenicu da je učešće OCD obuhvaćeno celom obukom, a naročito Modulom 5.
- ▢ Dati neke konkretne i realne predloge (čak i ako se radi samo o malim koracima!) kako policija može poboljšati svoj odnos sa OCD i pogođenim zajednicama.

N. B. Ako učešće organizacije civilnog društva (OCD) u sesiji nije moguće, na početku objasnite da su ove organizacije imale znatnog udela u izradi priručnika/obuke. Važno je poslati sledeću poruku: „Mi smo saradivali s civilnim društvom na izradi ovog modula, a vi s njima treba da saradujete u implementaciji“.

⁴ Na primer, OCD koje aktivno prate krivična dela počinjena iz mržnje u Španiji moguće je pregledati tako što ćete skrolovati nadole do rubrike „Informacije o civilnom društvu“ na stranici <http://hatecrime.osce.org/spain?year=2015>

⁵ www.ilga-europe.org/who-we-are/contact-us.

⁶ <http://tgeu.org/about/>: skrolujte nadole da biste došli do liste organizacija članica po zemljama, uključujući i kontakt podatke.

Aktivnost 1.3:

Kontekst krivičnih dela počinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama

Postoje razni načini na koje možete predstaviti statistike o krivičnim delima počinjenim iz mržnje i drugim oblicima nasilja i diskriminacije koju trpe LGBTI osobe. Možete koristiti podatke u ovom delu za izradu PowerPoint prezentacije ili koristiti materijale 1.3 i 1.4 kao osnovu za grupnu diskusiju.

Ova sesija bi trebalo da traje 10 minuta. Može se kombinovati sa aktivnošću 1.2.

1. Pre sesije, izdvojite vreme za čitanje materijala 1.3 i 1.4, u kojima se nalaze statistički podaci i informacije iz glavnih međunarodnih izveštaja. Možete li dodati još vama dostupnih informacija o nacionalnom ili lokalnom kontekstu? Koristite publikacije navedene na kraju ovog modula za dodatne izvore informacija i konkretne studije slučaja. Da li postoje statistike o krivičnim delima počinjenim iz mržnje nad LGBTI osobama na nacionalnom nivou? Koji su njihovi izvori? Službeni izvori kao što su policijski izvještaji? Nacionalne i lokalne organizacije civilnog društva (OCD)? Međunarodni izveštaji? Važno je da se pojašne izvori informacija koje ste pronašli, kako biste se mogli pripremiti za bilo kakva osporavanja njihove verodostojnosti. Na primer, podaci OCD se mogu koristiti, ali vodite računa da policija možda neće prihvatiti takve podatke kao službene podatke o krivičnim delima počinjenim iz mržnje nad LGBTI osobama u njihovom profesionalnom kontekstu. Ukoliko se to pitanje pokrene tokom obuke, ne bi trebalo da direktno osporavate stav policijskih službenika o tom pitanju, već objasnite sledeće:
 - ◁ podaci o krivičnim delima počinjenim iz mržnje mogu dolaziti iz niza izvora;
 - ◁ premda takvi podaci od OCD možda nisu došli do policije, ipak daju dobar kontekst za početna sagledavanja iskustava LGBTI osoba;
 - ◁ obuka će biti korišćena za utvrđivanje drugih izvora informacija o krivičnim delima počinjenim iz mržnje nad LGBTI osobama i za utvrđivanje načina za unapređenje službenih izvora informacija o toj temi.

Prilikom istraživanja informacija i statističkih podataka relevantnih za nacionalni kontekst, koristite izvore navedene u materijalu 1.5.

2. Sesiju započnite objašnjenjem da u pogledu statističkih podataka o krivičnim delima počinjenim iz mržnje nad LGBTI osobama treba zapamtiti dve stvari: kao prvo, LGBTI osobe su pod većim rizikom od nasilja i diskriminacije od opšte populacije, a kao drugo, ove osobe će ređe prijaviti policiji da su žrtve krivičnog dela počinjenog iz mržnje. Zatim istaknite da zbog toga policijski službenici imaju složen zadatak da uvere LGBTI osobe da bi trebalo da prijavljuju krivična dela počinjena iz mržnje i da podstaknu LGBTI osobe da pruže što više informacija o nekom događaju, na najbezbedniji mogući način. Policijski službenici zatim moraju osigurati da se sprovedu odgovarajuće radnje.
3. Objasnite grupi da su, pored brojki i statistika koje ćete izložiti, u osnovi svakog slučaja ljudi, kao što je bio slučaj u prethodnoj sesiji. Važno je da se stekne slika o brojkama vezanim za krivična dela počinjena iz mržnje, ali je jednako važno ne zaboraviti njihove posledice.
4. Sada pređite na ključne napomene o rasprostranjenosti i uticaju krivičnih dela počinjenih iz mržnje i širem kontekstu diskriminacije, koristeći materijale 1.3 i 1.4 kao osnovu za diskusiju. Alternativno, možete koristiti ove materijale za pripremu PowerPoint prezentacije.
5. Konačno, podelite materijal 1.5. Objasnite da ga učesnici mogu koristiti u pripremi obuka za svoje kolege/inice.

Materijal za učesnike 1.3:

Kontekst krivičnih dela počinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama

U regionu koju pokriva Savet Evrope postoje vrlo ograničene informacije i statistički podaci o krivičnim delima počinjenim iz mržnje, ali postoje značajni dokazi o tome da LGBTI osobe čine visok procenat žrtava takvih krivičnih dela. Sledeći izvodi iz glavnih međunarodnih izveštaja sadrže relevantne informacije o krivičnim delima počinjenim iz mržnje i diskriminaciji kojoj su izložene LGBTI osobe, koje se mogu koristiti kako bi se stekla slika o rasprostranjenosti i uticaju ovih događaja u vašem okruženju. Treba napomenuti da postoje znatne razlike između različitih zemalja, pa ove informacije treba pažljivo razmotriti u vašem kontekstu.

Mnoge organizacije civilnog društva (OCD) prikupljaju podatke o krivičnim delima počinjenim iz mržnje nad LGBTI osobama širom regiona koji pokriva Savet Evrope. S druge strane, broj službenih izveštaja je relativno mali. Slika u nastavku pokazuje da su Kancelariji za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR) OSCE-a u Godišnjem izveštaju o krivičnim delima počinjenim iz mržnje za 2015. godinu događaje motivisane mržnjom prijavile OCD iz 24 države, dok je službene podatke ODIHR-u dostavilo samo 12 država.

Zemlje učesnice

Ako imate pristup internetu, na ovoj veb stranici <http://hatecrime.osce.org/what-hate-crime/bias-against-lgbt-persons> pogledajte nekoliko stotina izveštaja o pojedinačnim napadima na LGBTI osobe i njihove zajednice. Takođe ćete pronaći službene i podatke OCD podeljene prema zemljama.

Na sledećih nekoliko slika prikazani su delovi izveštaja Agencije Evropske unije za osnovna prava (FRA) o dosad najvećem istraživanju LGBT osoba i njihovih iskustava vezanih za diskriminaciju, nasilje, krivična dela počinjena iz mržnje i druga pitanja, pod nazivom *EU LGBT survey – European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey – Main results (Istraživanje LGBT u EU – istraživanje lezbejske,*

gej, biseksualne i transrodne populacije u EU – glavni rezultati). Premda izveštajem nisu obuhvaćene zemlje koje nisu članice EU, on sadrži vrlo detaljan opis trenutnog stanja kroz individualna iskustva i moguće je upoređivati ih sa zemljama izvan EU. U nastavku vam skrećemo pažnju na neke od ključnih tačaka za svaki grafikon. Razmislite koji se još zaključci mogu izvući iz ovih podataka.

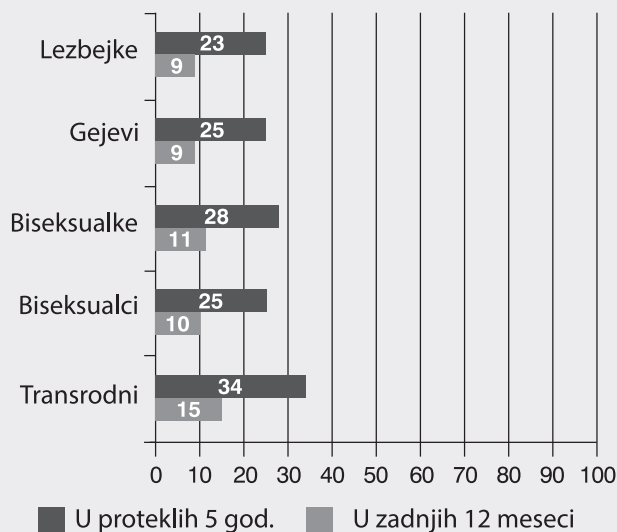
Krivična dela počinjena iz mržnje nad LGBTI osobama dešavaju se u kontekstu nasilja u porodici, diskriminacije i predrasuda.

Na primer, znatan procenat LGBTI osoba suočava se sa diskriminacijom na radnom mestu u nabavci roba i usluga. Istraživanje FRA je utvrdilo da 19% LGBT osoba smatra da su diskriminirani na poslu. Najviše stope diskriminacije iskusile su transrodne osobe (30%). Istraživanje je takođe utvrdilo da 32% LGBT osoba smatra da su diskriminirani u restoranima i kafićima, prilikom rešavanja stambenog pitanja, u zdravstvenoj zaštiti, prilikom traženja bankarskih ili usluga osiguranja i u sportskim klubovima i teretanama.

Dokazi o intersekcionalnim razlikama u iskustvima LGBTI osoba s krivičnim delima počinjenim iz mržnje i drugim oblicima diskriminacije

Podrazumeva se da LGBTI osobe imaju druge identitete kao što je rod, starosna dob, etnička i verska pripadnost, koji se mogu ukrštati i rezultirati specifičnim iskustvima i potrebama s kojima policija i druge službe treba pobliže da se upoznaju i uzmu ih u obzir.

Slika 32: Rasprostranjenost nasilja u prethodnih pet godina i posljednjih 12 meseci, po LGBT grupama (%)

Pitanja: F1_A. Ovo pitanje se odnosi na bilo koji nasilni incident koji ste iskusili u proteklih pet godina, iz bilo kojeg razloga i u bilo kojoj zemlji članici EU ili Hrvatskoj. U prethodnih pet godina da li ste: fizički/seksualno napadnuti ili vam je prečeno nasiljem u vašem domu ili na drugom mestu (na ulici, u sredstvima javnog prevoza, na radnom mestu, itd.) iz bilo kojeg razloga? Da.

FA1_2. Kada se desio POSLEDNJI fizički/seksualni napad ili pretnja nasiljem? U zadnjih 12 mjeseci.

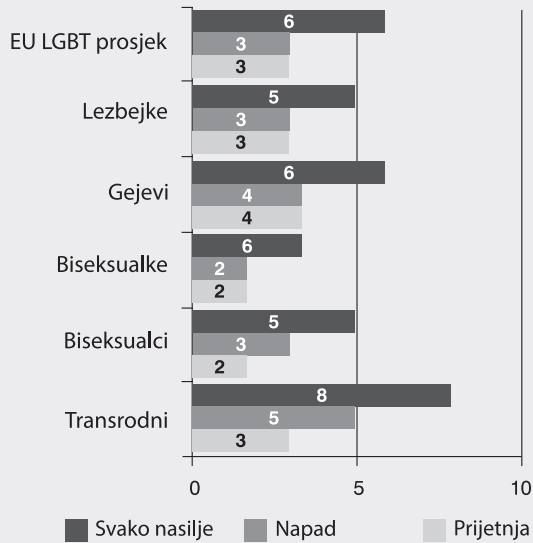
Baza: Svi ispitanici istraživanja EU LGBT

Izvor: FRA, Istraživanje EU LGBT, 2012.

FRA, str. 57, Istraživanje LGBT EU – istraživanje lezbejske, gej, biseksualne i transrodne populacije u EU – glavni rezultati

Iz ove tabele se može zaključiti da su transrodne osobe najčešće žrtve nasilja.

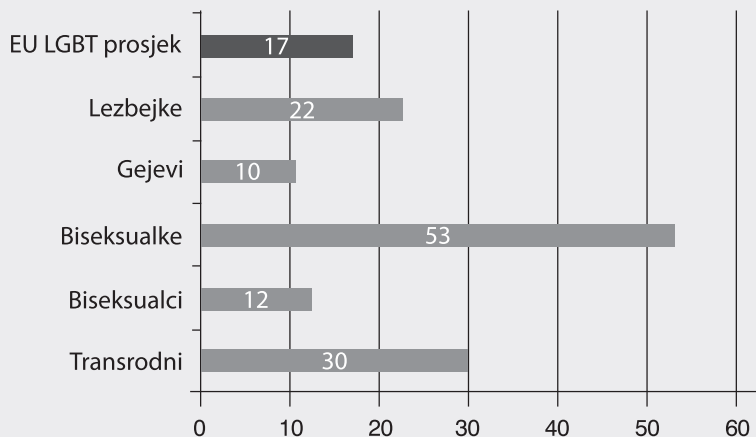
Slika 33: Prevalencija nasilja motivisanog mržnjom u poslednjih 12 meseci, po vrsti nasilja i LGBT grupi (%)

FRA, str. 57, Istraživanje LGBT EU – istraživanje lezbejske, gej, biseksualne i transrodne populacije u EU – glavni rezultati

Obratite pažnju na to da će transrodne osobe pre biti žrtve nasilnog napada od drugih grupa.

Slika 40: Slučajevi napada seksualne prirode motivisanog mržnjom, kao procenat ukupnog broja slučajeva nasilja motivisanog mržnjom, po LGBT grupi (%)

Pitanja: FA1_5. Smatrate li da je razlog za POSLEDNJI slučaj fizičkog/ seksualnog napada ili pretnje nasiljem u proteklih 12 meseci bio delimično ili isključivo to što su vas smatrali [kategorija na osnovu A3 ili A4]? Da.

FA1_4. Šta vam se desilo u tom POSLEDNJIJEM fizičkom/seksualnom napadu ili pretnji nasiljem? 2. Seksualni napad; 3. Fizički i seksualni napad. Izračunata varijabla.

Napomena : Kategorije za samoidentifikaciju u A3 i A4 uključuju transrodne, transseksualne, žene s transseksualnom prošlošću, muškarce s transseksualnom prošlošću, rodno varijantne, kros dresere, queer osobe, lezbejke, gejeve, biseksualne osobe ili drugo.

Baza: Ispitanici u LGBT EU istraživanju koji su fizički/seksualno napadnuti ili im je prečeno nasiljem u zadnjih 12 meseci, delomično ili isključivo zbog toga što su percipirani kao LGBT.

Izvor: FRA, LGBT EU istraživanje, 2012.

FRA, str. 62, Istraživanje LGBT EU – istraživanje lezbejske, gej, biseksualne i transrodne populacije u EU – glavni rezultati

Obratite pažnju na to da je seksualno nasilje značajna kategorija nasilja koje su iskusile LGBT osobe. Obratite pažnju na to da su biseksualke pod naročitim rizikom.

Da li je počinitelj bio sam?		
Sam	36	36
Više počinitelja	64	64
Kojeg roda je počinitelj(oci)?		
Muškog	84	86
Ženskog	4	4
I muškog i ženskog	12	10
Ne znam	0	0
Da li je prema vašem mišljenju počinitelj(oci) ... ?		
Gej	3	3
Lezbejka	0	1
Biseksualan	1	2
Heteroseksualan/strejt	72	69
Mešane seksualne orijentacije	4	4
Ne znam	20	21
Ko je počinitelj(oci)?		
Član porodice/domaćinstva	7	7
Komšija	6	5
Radni kolega	5	4
Neko iz škole, s fakulteta	12	14
Kupac, klijent ili pacijent	4	3
Neki drugi poznanik	12	11
Član ekstremističke/rasističke grupe	15	14

FRA, str. 64, Istraživanje LGBT EU – istraživanje lezbejske, gej, biseksualne i transrodne populacije u EU – glavni rezultati

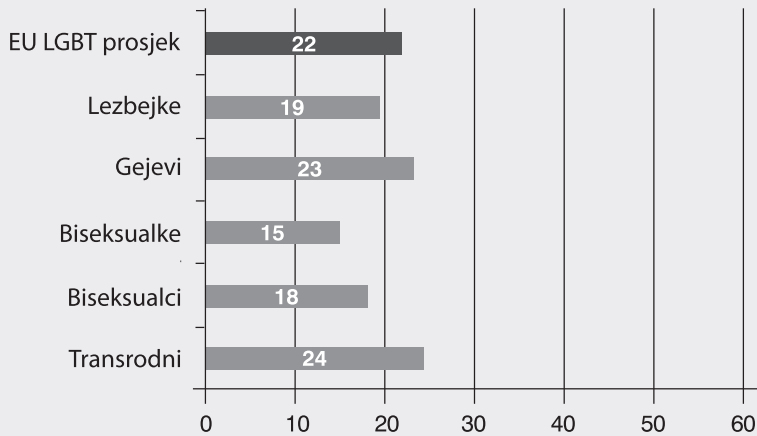
Obratite pažnju na to da je u najvećem procentu napada počinitelj tinejdžer ili grupa tinejdžera (osim kad je napadač bio nepoznat).

	Poslednji	Najteži
Tinejdžer ili grupa tinejdžera	36	33
Policajac	4	3
Radnik bezbednosti/izbacivač	4	3
Drugi javni dužnosnik (npr. granični policajac, državni službenik)	3	2
Neko drugi vama nepoznat	45	42
Druga osoba(e)	3	3
Kod kuće	8	8
U nekom drugom stambenom objektu, stanu	2	2
U školi, na fakultetu	5	7
Na radnom mestu	4	3
U kafiću, restoranu, pabu, klubu	11	9
U automobilu	1	1
U sredstvima javnog prevoza	8	7
U sportskom klubu	1	0
Na drugom zatvorenom mestu	3	2
Na ulici, trgu, parkiralištu ili drugom javnom prostoru	44	43
U parku, šumi	4	6
Na tematskom LGBT mestu (npr. klub, bar) ili događaju (npr. povorka ponosa)	3	4
Na drugom mestu na otvorenom	5	6
Drugo	2	2

FRA, str. 65, Istraživanje LGBT EU – istraživanje lezbejske, gej, biseksualne i transrodne populacije u EU – glavni rezultati

Obratite pažnju na to da su najčešće
lokacije napada ulica, trg,
parkiralište ili javno mesto.

Slika 42: **Najteži slučajevi nasilja motivisanog mržnjom prijavljeni policiji, po LGBT grupi (%)**

FRA, str. 66, Istraživanje LGBT EU – istraživanje lezbejske, gej, biseksualne i transrodne populacije u EU – glavni rezultati

Obratite pažnju na to da je samo mali procenat slučajeva prijavljen policiji.

Rod: Istraživanje FRA je utvrdilo da se 55% lezbejki i 45% gejeva oseća lično diskriminisanim ili uznemiravanim zbog svoje seksualne orijentacije. Kako je već spomenuto u gornjim tabelama, transrodne osobe će pre biti žrtve nasilnog krivičnog dela počinjenog iz mržnje i diskriminacije.

Dob: Istraživanje FRA je utvrdilo da će mlađe LGBT osobe pre smatrati da su diskriminisane ili uznemiravane zbog svoje seksualne orijentacije, nego starije LGBT osobe. Naime, diskriminisanima se smatra 57% ispitanika u starosnoj grupi 18–24, naspram 45% ispitanika u starosnoj grupi 25–39.

Etnička pripadnost: Izveštaj londonske Metropolitan Police „Women’s experience of homophobia and transphobia“ („Iskustva žena s homofobijom i transfobijom“) utvrdio je da će žene afro-karipskog porekla pre promeniti svoje ponašanje ili izgled od drugih žena, nakon homofobnog ili transfobnog napada (MPS, 2008).

Druge studije:

- ☛ „For the record: Violence against trans people, experiences from the ProTrans ‘Protecting Transgender Persons from Violence’ Project“⁷

Ovaj izveštaj objedinjuje nalaze iz projekta koji je pružao podršku organizacijama koje prate diskriminaciju i krivična dela počinjena iz mržnje nad transrodnim osobama u nekoliko zemalja članica Saveta Evrope. Projekat je utvrdio da su transrodne osobe izložene vrlo visokom riziku od nasilnih napada i rasprostranjene diskriminacije. Ovaj izveštaj je dobar izvor kratkih studija slučaja iz raznih zemalja.

- ☛ „For the Record: Documenting violence against transgender persons, experiences from Armenia, Georgia, Germany, Moldova, Russia and Ukraine“ (u izradi)

Ovaj izveštaj proširuje prethodno opisano praćenje na dodatne zemlje (navedene u naslovu). Takođe dokumentuje strukturno nasilje, uključujući diskriminaciju, vrlo ozbiljno međuljudsko nasilje i policijsko nasilje.

⁷ http://tgeu.org/wp-content/uploads/2013/11/TGEU_protrans_publication_1_Nov.pdf.

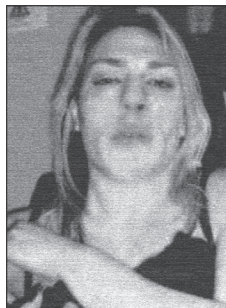
- ☛ „Step up reporting on homophobic and transphobic violence“ je izveštaj evropske ispostave Međunarodne lezbejske, gej, biseksualne, trans i interseks asocijacije (ILGA-Europe) (u izradi).

Ovaj izveštaj objedinjava nalaze projekta pružanja podrške organizacijama civilnog društva koje prate krivična dela učinjena iz mržnje i slične slučajeve u 12 zemalja, uključujući i one koje nisu članice EU (Bosna i Hercegovina, Moldavija, Turska i Ukrajina). Izveštaj preuzima značajne nalaze izveštaja FRA, uključujući činjenicu da veliki broj krivičnih dela počinjenih iz mržnje bude izvršen u javnim prostorima, da su trans osobe pod većim rizikom od teškog fizičkog nasilja i da se vrlo mali broj krivičnih dela počinjenih iz mržnje prijavljuje policiji.

Materijal za učesnike 1.4:

lična iskustva

U ovom materijalu navode se neke lične priče iza statistike.

Više od godinu dana kasnije ja i dalje strahujem... Nakon napada nisam mogla hodati ulicom a da se stalno ne okrećem da vidim da li mi neko prilazi s leđa da me napadne... Još uvek sam traumatizovana, ponekad imam noćne more.

Michelle, napadnuta u Kataniji, u Italiji

Iz „Because of who I am: Homophobia, Transphobia and hate crime in Europe“, str. 7.

Bosna i Hercegovina: slučaj fizičkog napada

Tokom tri godine jedan mladić je trpeo stalno zlostavljanje od grupe mladića iz svog naselja. Bacali su kamenje i predmete na njegovu kuću, vređali ga i zastrašivali i pretili mu jer je gej. Premda su mnogi od ovih događaja prijavljeni policiji, žrtva je zbog

straha odbila da identifikuje napadače na fotografijama koje mu je policija predočila. Događaji su eskalirali sve dok jednog dana isti počinioci nisu opkolili žrtvu kada je krenuo u grad i usred bela dana ga maltretirali i fizički napali, nanevši mu tešku povredu kuka, zbog koje je bio potreban hitni hirurški zahvat. Policajci koji su radili na slučaju su odmah pozvani i, nakon još jednog razgovora sa žrtvom i detaljne istrage, identifikovali su i lišili slobode učinioce. Nažalost, pošto nacionalni zakoni koji propisuju krivična dela učinjena iz mržnje ne obuhvataju i seksualnu orijentaciju, ovaj događaj se nikad neće kvalifikovati niti procesuirati kao krivično delo počinjeno iz mržnje.

Iz ILGA-Europe, „Step up reporting on homophobic and transphobic violence“ (u izradi).

Ukrajina: organizovane grupe prate članove LGBTI zajednice da bi ih napale

Jedan LGBTI aktivista u Lvivu koji prati ultradesničarske grupe saznao je da su militanti iz jedne takve grupe saznali za planiranu gej zabavu. U naredna dva dana je onlajn resurs evidentirao pripreme članova grupe, kao i planove navijača lokalnog fudbalskog kluba da upadnu na ovaj LGBT događaj, uključujući detaljna uputstva o tome koga da napadnu, kako i čime. Na primer, organizatori su angažovali prijateljice militanata u sklopu „kampanje zastrašivanja“ da tuku lezbejke, jer muškarci nisu hteli da tuku žene. Na dan zabave, LGBTI aktivisti su došli na dogovoreno mesto okupljanja desničarske grupe i videli nekoliko grupa mladih muškaraca i žena u crnoj odeći, ukupno oko 60 ljudi. Mnogi su nosili torbe iz kojih su virile bejzbol palice. U grupama su se uputili na mesto održavanja LGBTI zabave. Aktivisti su ih pratili i obavestavali organizatore zabave o kretanju militanata. Militanti su na kraju prepoznali LGBTI aktiviste i pokušali da ih napadnu, ali su oni uspeli da se sakriju u *Mekdonalds*, a militanti su nastavili kretanje ka mestu održavanja zabave. Organizatori LGBTI zabave su prethodno angažovali privatno osiguranje i zatražili zaštitu policije. Policija je čekala na zabavi, ali nisu nikoga lišili slobode.

Iz ILGA-Europe, „Step up reporting on homophobic and transphobic violence“ (u izradi)

Moldavija: Aktivno ciljanje gej muškaraca dogovaranjem sastanaka onlajn

Zabrinjavajući trend potekao iz Rusije uključuje napadače koji dogovaraju lične sastanke sa žrtvama preko veb stranica za onlajn upoznavanje. U jednom takvom primeru, gej muškarac u Moldaviji je dogovorio sastanak sa drugim muškarcem. Trebalo je da se nađu predveče u jednom kafiću. Kada su odlučili da prošetaju zabačenim parkom, žrtva je opljačkana i žestoko napadnuta, pri čemu joj je slomljena vilična kost. Prema izjavi žrtve, da nije pobjegao kada je pobjegao, situacija je mogla biti mnogo gora, a motivi napadača su bili lako prepoznatljivi, jer je tokom napada izgovarao homofobične uvrede. Slični incidenti prijavljeni su i u Bosni i Hercegovini, gde su žrtve takođe premlaćivane i pljačkane na sastancima dogovorenim putem stranica za upoznavanje.

ILGA-Europe, „Step up reporting on homophobic and transphobic violence“ (u izradi).

Turska: Psihološke posledice

Izveštaj je utvrdio da većina žrtava trpi teške psihičke posledice neposredno nakon događaja, koje imaju dugotrajan uticaj na mnoge aspekte njihovih života. Samo nekolicina je zatražila stručnu pomoć da prevaziđe ozbiljne posledice posttraumatskog stresnog poremećaja, depresije, anksioznosti, ljutnje ili paranoje. Više od polovine žrtava koje su dobile psihološki tretman izjavilo je da on nije bio adekvatan.

ILGA-Europe, „Step up reporting on homophobic and transphobic violence“ (u izradi).

Materijal za učesnike 1.5:

Reference, dodatna literatura i saveti za istraživanje

Resursi Saveta Evrope

Tematske studije o homofobiji, transfobiji i diskriminaciji na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta po zemljama, Savet Evrope (2011)

Ova veb stranica sadrži reference na sveobuhvatne izveštaje koje je naručio Savet Evrope o pravnoj i društvenoj situaciji u pogledu homofobije, transfobije i diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta za svaku od zemalja članica Saveta Evrope.⁸

Pretražite deo o krivičnim delima počinjenim iz mržnje u istraživanju pravne situacije za uvid u postojeće zakone koji propisuju krivična dela počinjena iz mržnje i smernice na nacionalnom nivou.

Pretražite izveštaje o društvenoj situaciji za podatke o slučajevima krivičnih dela počinjenih iz mržnje, uključujući i slučajeve kada su učinioci bili policajci.

Diskriminacija na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta u Evropi, Savet Evrope (2011.)

Ovaj izveštaj objedinjuje podatke prikupljene u gorenavedenom istraživanju kako bi se dao sveobuhvatan pregled zakona koji propisuju krivična dela počinjena iz mržnje i odgovora na takve slučajeve u svih 47 zemalja članica Saveta Evrope.⁹ Pogledati naročito deo 3.2 – „Nasilje nad LGBT osobama“.

Tematska istraživanja homofobije, transfobije i diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta po zemljama – 2010, Agencija Evropske unije za osnovna prava (FRA) (2010)¹⁰

Ovaj izveštaj objedinjuje podatke i informacije o slučajevima krivičnih dela počinjenih iz mržnje, zakonima i odgovorima u zemljama članicama Evropske unije, koje su prikupljene za potrebe gorenavedenog tematskog istraživanja Saveta Evrope.

⁸ www.coe.int/en/web/commissioner/thematic-work/lgbti-country-studies.

⁹ www.europewatchdog.info/wp-content/uploads/2016/11/LGBTStudy2011_en.pdf.

¹⁰ <http://fra.europa.eu/en/national-contribution/2012/country-thematic-studies-homophobia-transphobia-and-discrimination>.

*LGBT EU istraživanje – istraživanje lezbejske, gej, biseksualne i transrodne populacije u EU – glavni rezultati, Agencija Evropske unije za osnovna prava (FRA) (2014)*¹¹

Ova publikacija govori o nalazima najvećeg istraživanja o LGBT osobama u Evropi, koje je pouzdano utvrdilo njihova iskustva u pogledu diskriminacije, nasilja i uznemiravanja. Ovaj priručnik se oslanja na nalaze iz ovog izveštaja u modulima 1 i 3. U pripremi za obuku možete koristiti izveštaj za izradu studija slučaja prilagođenih datoj zemlji i za istraživanje konteksta u zemlji. Pogledati naročito deo 2.5 – Nasilje i uznemiravanje.

*Izveštaji Evropske komisije protiv rasizma i netolerancije (ECRI) po zemljama*¹²

Redovni raspored poseta zemljama članicama Saveta Evrope koje za ECRI sprovode eksperti iz celog regiona obuhvata detaljne analize pitanja koja se odnose na LGBT osobe, naročito krivičnih dela počinjenih iz mržnje. Izveštaji obuhvataju detaljan pregled službenih i podataka civilnog društva o krivičnim delima počinjenim iz mržnje, kritički osvrt na zakone i politike vezane za krivična dela počinjena iz mržnje i konkretne preporuke za poboljšanja. Svaki izveštaj takođe uključuje službeni odgovor date zemlje na zapažanja i preporuke ECRI-ja. Ovi izveštaji mogu biti vrlo korisna literatura za planiranje obuka, jer pružaju uvid u situaciju u zemljama, uključujući i pitanja vezana za LGBT osobe i koliki prioritet država daje krivičnim delima počinjenim iz mržnje nad LGBT osobama.

*Ljudska prava i interpolne/interseks osobe. Tematski dokument komesara Saveta Evrope za ljudska prava*¹³

Ovaj dokument je redak primer analize pitanja koja se odnose na interpolne/interseks osobe u celom regionu Saveta Evrope i izvan njega, te daje primere najčešćih oblika diskriminacije kojoj su te osobe izložene.

¹¹ <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/eu-lgbt-survey-european-union-lesbian-gay-bisexual-and-transgender-survey-main>, posećeno dana 7.10.2016.

¹² http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/countrybycountry_en.asp.

¹³ <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2933521&SecMode=1&DocId=2367288&Usage=2>

Tematski rad i rad po zemljama i izveštaji komesara Saveta Evrope za ljudska prava

Komesar je proveo širok spektar aktivnosti ili na temu ili sa fokusom na određene zemlje, u nastojanju da se sagledaju i tretiraju pitanja koja se odnose na LGBTI osobe. Tematski rad obuhvata izveštaj o diskriminaciji po osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta, kao i inovativni izveštaj o aktuelnim pitanjima koja se odnose na interpolne/interseks osobe, objavljen 2015. godine.¹⁴

Komesar takođe obavlja redovne posete zemljama, s ciljem ispitivanja situacije ljudskih prava ranjivih grupa na nacionalnom nivou. LGBTI pitanja nisu uključena u sve takve posete, ali vredi se poslužiti funkcijom pretraživanja na veb stranicama o posetama zemljama, da biste videli da li je jedna takva poseta obavljena u zemlji ili zemljama u kojima planirate održati obuku.¹⁵

Ostali resursi

*Because of who I am: Homophobia, Transphobia and hate crime in Europe, Amnesty International (2013)*¹⁶

Ovaj izveštaj nadopunjuje istraživanje LGBT EU koje je prethodno sumirano sa studijama slučaja o krivičnim delima počinjenim iz mržnje nad LGBT osobama u zemljama članicama Evropske unije. Pored toga, kritički procenjuje važeće pravne okvire i politike, te daje preporuke za poboljšanja na nacionalnom i evropskom nivou. Ovaj izveštaj je koristan resurs za nacionalne studije slučaja i pruža sliku o pravnom kontekstu i politikama u nekim evropskim zemljama.

Godišnji izveštaj o krivičnim delima počinjenim iz mržnje OSCE-a (OEBS-a)

Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava Organizacije za bezbednost i saradnju u Evropi prati i izveštava o krivičnim delima počinjenim iz mržnje i sličnim incidentima u regiji koju pokriva OSCE od 2008. godine. Njihova veb stranica sa izveštajima o krivičnim de-

¹⁴ www.coe.int/en/web/commissioner/thematic-work/lgbti.

¹⁵ www.coe.int/en/web/commissioner/country-report.

¹⁶ Dostupno na <https://www.amnesty.org/en/documents/eur01/014/2013/en/>, posećeno 7.10.2016.

lima počinjenim iz mržnje navodi i službene i podatke civilnog društva, informacije o važećim politikama i smernice za agencije krivičnogopravnog sistema, detalje o pozitivnom zakonodavstvu koje se bavi pitanjem krivičnih dela počinjenih iz mržnje i relevantnim presudama Evropskog suda za ljudska prava i sumira relevantne preporuke međunarodnih organizacija, uključujući i Evropsku komisiju Saveta Evrope protiv rasizma i netolerancije i Kancelariju Komesara Saveta Evrope za ljudska prava.

Sve zemlje članice Saveta Evrope takođe su članice OSCE-a. Ova veb stranica stoga može biti korisna ako tražite pregled situacije u zemlji u kojoj planirate da organizujete obuku. Ova veb stranica je korišćena kao resurs za Modul 1 ovog priručnika.

ILGA-Europe (u izradi), „Step up reporting on homophobic and transphobic violence“ (referenca će biti dostupna na veb stranici ILGA-Europe nakon objavljivanja).¹⁷

„For the record: Violence against trans people, experiences from the ProTrans, ‘Protecting Transgender Persons from Violence Project’“¹⁸

Ovaj izveštaj objedinjuje nalaze projekta podrške organizacijama koje prate diskriminaciju i krivična dela počinjena iz mržnje nad trans osobama u nekoliko zemalja članica Saveta Evrope. Projekat je utvrdio da su trans osobe pod vrlo visokim rizikom nasilnih napada i rasprostranjene diskriminacije. Izveštaj je dobar izvor za kratke studije slučaja iz raznih zemalja.

„For the Record: Documenting violence against trans people, experiences from Armenia, Georgia, Germany, Moldova, Russia and Ukraine“ (u izradi)

¹⁷ Evropska ispostava Međunarodne lezbejske, gej, biseksualne, trans i interpolne/interseks asocijacije (ILGA-Europe)

¹⁸ http://tgeu.org/wp-content/uploads/2013/11/TGEU_protrans_publication_1_Nov.pdf.

Modul 2: Glavni pojmovi

Uvod i istorijat

Kako je navedeno u Modulu 1, i kao što će se pokazati u nastavku našeg rada prema ovom programu, LGBTI osobe su neproporcionalno češće na meti počinitelaca kao žrtve krivičnog dela. LGBTI osobe se teško odlučuju da prijave policiji krivična dela počinjena iz mržnje, a kada to i učine policija često takva krivična dela evidentira neadekvatno, ili nikako.

Kako bi policijski službenici profesionalno odgovorili na potrebe LGBTI žrtava krivičnih dela počinjenih iz mržnje, moraju biti u mogućnosti da identifikuju LGBTI osobe, karakteristike diskriminatornog ponašanja i elemente krivičnog dela počinjenog iz mržnje.

U delu(a) ovog modula učesnici će se upoznati s tim šta je LGBTI zajednica i sa osnovnim pojmovima seksualne orijentacije (LGB), rod-nog identiteta (T) i polnih karakteristika (I).

Učesnici će se zatim upoznati s pojmovima povezanim s negativnim ili diskriminatornim razmišljanjem i ponašanjem prema LGBTI osobama. Homofobija, transfobija, stereotipizacija i diskriminacija LGBTI osoba predstavljaju osnov za većinu krivičnih dela počinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama.

U delu (b) ovog modula definisana su krivična dela počinjena iz mržnje i krivična dela protiv LGBTI osoba. Navedene su neke od glavnih karakteristika krivičnih dela počinjenih iz mržnje. Ovi koncepti će biti temelj za Modul 4, u kojem se razmatra krivično delo počinjeno iz mržnje iz konkretne perspektive policijskog postupanja.

Delovi (a) i (b) zajedno učesnicima pružaju osnovu za sagledavanje konkretnih pitanja kojima se ovaj program obuke bavi.

Modul 2(a):

Glavni pojmovi i definicije – LGBTI zajednica – homofobija, transfobija, stereotipizacija i diskriminacija

Ishodi učenja

Učesnici će:

- ✔ usvojiti glavne pojmove seksualne orijentacije, rodnog identiteta, rodnog izražavanja i akronima L, G, B, T i I;
- ✔ usvojiti pojmove homofobije, transfobije, stereotipizacije i diskriminacije i njihov značaj u kontekstu uloge policijskog službenika;
- ✔ moći da primene terminologiju kroz celu obuku i u svom radu.

Pregled aktivnosti i trajanje

Aktivnost 2.1: Usvajanje glavne terminologije relevantne za LGBTI zajednicu: prezentacija facilitatora za celu grupu (30 minuta)

Aktivnost 2.2: Razumevanje stereotipa: grupni rad i nakon njega izlaganja i diskusija u plenarnom delu (20 minuta)

Aktivnost 2.3: Razumevanje stereotipa: individualni rad, nakon kojeg sledi diskusija (25 minuta)

Aktivnost 2.1:

Usvajanje glavne terminologije relevantne za LGBTI zajednicu. Presentacija facilitatora za celu grupu (30 minuta)

Glavni pojmovi i definicije – prezentacija

Potrebni materijali:

- ◆ Prezentacioni blok, flomasteri
- ◆ Materijali za učesnike 2.1a i 2.1b

U ovom modulu facilitator će izložiti sledeće glavne koncepte grupi u plenarnom delu:

- ◆ seksualna orijentacija (LGB), rodni identitet (T) i polne karakteristike (I)
- ◆ homofobija, transfobija, stereotipizacija i diskriminacija

Grupi treba dati uputstvo da zapišu ono što su razumeli iz prezentacije i o glavnim pojmovima. Za tu svrhu se može koristiti radni list u materijalu za učesnike 2.1, kako bi se grupi pomoglo da vodi beleške u toku predavanja. Materijal za učesnike 2.1b može se dalje koristiti za lakše razumevanje ove oblasti.

Znanje je moguće proveriti u kasnijoj fazi modula, u aktivnosti 2.6, korišćenjem materijala 2.6.

Napomena za edukatore:

Na narednim stranicama nalaze se informacije koje se mogu prilagoditi lokalnim obukama. Prilagođavati treba na osnovu postojećeg poznavanja ciljne publike i detaljnosti sadržaja, u skladu s vremenskim ograničenjima i dubinom obuke. Pregledajte materijal i odaberite one delove koji su datim policijskim službenicima najrelevantniji za bolje razumevanje.

Molimo vodite računa da ovaj deo nije prikladan za razgovor o interpolnim/interseks osobama, jer slika ne odražava raznolikost polnih karakteristika koje potpadaju pod definiciju interpolnih/interseks osoba. U razgovoru o pitanjima polnih karakteristika molimo da koristite termine iz aktivnosti 2.1 i materijala za učesnike 2.1a.

Seksualna orijentacija: komponenta „LGB“

Seksualna orijentacija odnosi se na sposobnost svake osobe za duboku emotivnu, afektivnu i seksualnu privlačnost i intimne i seksualne odnose sa osobama suprotnog pola (heteroseksualne osobe) ili istog pola (homoseksualne osobe, lezbejke, gejevi) ili osobama različitih polova (biseksualne osobe).¹⁹

Sledeće definicije vezane za seksualnu orijentaciju su relevantne za ovu obuku:

Lezbejka: žena koju romantično, emotivno, fizički i seksualno privlače primarno druge žene.

Gej: muškarac koga romantično, emotivno, fizički i seksualno primarno privlače drugi muškarci. Ovaj pojam može se odnositi i na lezbejke, biseksualne osobe i u nekim slučajevima može se koristiti kao zbirni pojam za sve LGBT osobe.

Biseksualna osoba: osoba koju romantično, emotivno, fizički i seksualno u znatnoj meri privlače osobe oba pola. Učestalost, intenzitet, ili kvalitet privlačnosti ne mora biti jednako vezan za oba pola.

Heteroseksualna osoba: osoba koju emotivno, romantično ili seksualno privlače, ili stupaju u veze sa njima, osobe oba pola.²⁰

Svako od nas ima seksualnu orijentaciju. Tačan udeo populacije koja je lezbejske, gej ili biseksualne orijentacije nije poznat. Procenti se razlikuju

¹⁹ www.coe.int/en/web/sogidatabase/glossary.

²⁰ <http://rainbowcenter.uconn.edu/terms/>.

od istraživanja do istraživanja, a ljudi prijavljuju istopolne seksualne kontakte u većem procentu nego što se samoodređuju kao lezbejke, gejevi ili biseksualne osobe. Prijavljene cifre se razlikuju u zavisnosti od kulturoloških normi, verskih uverenja i opšteg nivoa društvene prihvaćenosti. Britanska dobrotvorna organizacija za prava gej osoba, *Stonewall*, procenjuje da je od 5 do 7% stanovništva u Velikoj Britaniji gej, lezbejske ili biseksualne orijentacije.²¹ Institut *Williams* procenjuje da je 3,5% punoletnog stanovništva u SAD gej, lezbejske ili biseksualne orijentacije, a da 8,2% stanovništva navodi da je praktikovalo istopolno seksualno ponašanje.²² Premda precizne brojke ne postoje, poznato nam je da udeo lezbejki, gejeva ili biseksualnih osoba u populaciji nije zanemarljiv. Čak i nizak procenat, kao što je 3%, znači da se radi o preko 220.000.000 ljudi.²³ Na svim kontinentima, osobe lezbejske, gej i biseksualne orijentacije čine vrlo značajnu manjinsku grupu.

Rodni identitet: komponenta „T“

Pojam **transrodne** osobe uključuje osobe čiji je rodni identitet različit od pola koji im je pripisan na rođenju i osobe koje svoj rodni identitet žele da prikažu drugačijim od pola koji im je pripisan na rođenju. To obuhvata osobe koje smatraju da moraju, ili preferiraju, ili biraju da se predstavljaju drugačije od očekivane rodne uloge koja im je pripisana na rođenju, bilo oblačenjem, modnim dodacima, manirima, govorom, kozmetičkim intervencijama ili modifikacijom tela. Ovaj pojam uključuje, između mnogih drugih, osobe koje se ne identifikuju kao „muško“ ili „žensko“, transseksualce, transvestite i kros-dresere.

Transrodni muškarac je osoba kojoj je na rođenju pripisan „ženski“ pol, ali čiji je rodni identitet muški, odnosno unutar spektra muškog rodnog identiteta. Transrodna žena je osoba kojoj je na rođenju pripisan „muški“ pol, ali čiji je rodni identitet ženski, odnosno unutar spektra ženskog rodnog identiteta.

²¹ https://www.staffs.ac.uk/assets/Stonewall%20-%20Employment%20regulations%20-%20guidelines%20for%20employers_tcm44-21515.pdf.

²² <http://williamsinstitute.law.ucla.edu/research/census-lgbt-demographics-studies/how-many-people-are-lesbian-gay-bisexual-and-transgender/>.

²³ www.census.gov/popclock/ 29.9.2016.

Neke transrodne osobe se ne identifikuju ni kao muškarci ni kao žene, ili kao i jedno i drugo pa se tako identifikuju kao **nebinarne** transrodne osobe.

Analogni nazivi za seksualnu orijentaciju transrodnih osoba koriste se u skladu s njihovim rodnim identitetom, a ne s polom koji im je određen na rođenju. Heteroseksualni transrodni muškarac, na primer, je transrodni muškarac kojeg privlače ženske partnerke. Transrodnu ženu koja je lezbejka privlače ženske partnerke. Reč transdženderizam se odnosi na činjenicu posedovanja transrodnog identiteta ili izražavanja.

Rodni identitet se odnosi na duboko osećanje osobe vlastitog iskustva roda, koje može, ali i ne mora da odgovara polu određenom na rođenju, a obuhvata lični doživljaj tela i druge ekspresije roda (odnosno „rodno izražavanje“), kao što su oblačenje, govor i maniri.

Pol osobe se obično određuje na rođenju i od tog trenutka postaje društvena i pravna činjenica. Međutim, neke osobe imaju problema u identifikovanju s polom koji im je određen na rođenju. Te osobe se nazivaju „**transrodnim**“ odnosno „**trans**“ osobama. Rodni identitet nije isto što i seksualna orijentacija, pa transrodne osobe mogu da se identifikuju kao heteroseksualne, biseksualne ili gej/lezbejke.²⁴

Alternativna definicija **rodnog identiteta** je: „Unutrašnje poimanje sebe kao muškarca, žene ili drugog roda (što ne mora biti vidljivo drugima)“.²⁵

U Evropi je uobičajeno korišćenje termina „transrodni“ ili „trans“ kao zbirnog pojma koji obuhvata mnoštvo različitih načina na koje osobe mogu identifikovati svoj rod kao različit od mejnstrima.

Kao i kod seksualne orijentacije, teško je odrediti tačan broj osoba koje se identifikuju kao osobe čiji se rodni identitet i pol određen na rođenju ne poklapaju. Prema nekim procenama radi se o 0,3 do 3 posto populacije.²⁶ S obzirom na društvenu stigmiju i rasprostra-

²⁴ www.coe.int/en/web/sogidatabase/glossary.

²⁵ Office for Victims of Crime (2014) Responding to Transgender Victims of Sexual Assault

²⁶ Ibid.

njenu diskriminaciju transrodnih osoba, merenje ove populacije je teško izvodljivo.

Kao što je to slučaj i sa seksualnom orijentacijom, svako od nas ima svoj rodni identitet. Kod većine stanovnika se fizički pol i vlastiti osećaj rodnog identiteta poklapaju. Osobama kod kojih tog poklapanja nema, put ka definisanju svog rodnog identiteta može biti bolan i težak i često znatno utiče na njihov život.

Rodno izražavanje se odnosi na izražavanje roda osobe kroz odeću, negu, govor, frizuru, govor tela, društvene interakcije i druga ponašanja.²⁷ Rodno izražavanje, za razliku od rodnog identiteta, jeste ono što je vidljivo spolja.

Rodni identitet se odnosi na ono kako se osećamo, a rodno izražavanje na mnoštvo izbora koje svakodnevno pravimo o tome šta ćemo obući i kako se ponašamo. Većina nas to uzima zdravo za gotovo, ali kada se naš rodni identitet ne poklapa s polom koji nam je određen na rođenju, odluka o tome kako se fizički izraziti može biti složena i često menja život iz temelja.

Tranzicija

Proces promene odnosno, preciznije, prilagođavanje pola često se naziva tranzicija. To je proces u kome osoba predominantno viđena kao osoba jednog pola postaje osoba koju vide predominantno kao osobu drugog pola, i vremenski period potreban za taj proces. Tranzicija osobe može imati društvene, pravne i/ili medicinske aspekte.

Tranzicija može biti društvena promena koja obuhvata promene fizičkog izgleda, odevanja i društvenih odnosa, između ostalog. Takođe može podrazumevati znatnu fizičku tranziciju korišćenjem hormonalne terapije i, za neke ljude, hirurški zahvat prilagođavanja pola.

Osobe koje su prošle tranziciju više ne potpadaju pod pojam trans osoba.

²⁷ Scottish Transgender Alliance, Gender Identity, Introductory Guide for Supporting Transgender People.

Oznaka pola

Policijski službenici svakodnevno nailaze na oznake pola. Te se oznake često nalaze na dokumentima, kao što su lične karte, vozačke dozvole i pasoši. Najočiglednije oznake pola su reči muški/ženski ili titule gospodin/gospođa. Takođe se može raditi o profesionalnim titulama, ličnim zamenicama ili šiframa, kao što je jedinstveni matični broj ili poreski broj, u kojima određene kombinacije brojeva označavaju muškarce odnosno žene.²⁸

U mnogim zemljama je ponekad teško ili čak nemoguće promeniti oznaku pola na identifikacionim dokumentima. To stvara probleme transrodnim osobama u situacijama kada je za kontakt s javnim organima, kao što je policija, potreban identifikacioni dokument. O tome ćemo više govoriti u modulu 4.

Zamenice

Zamenice su reči koje se koriste kao zamena za lično ime. Zamenice koje su često u upotrebi su on/ona, njega/nju, njegov/njen. Neke transrodne osobe koriste rodno neutralne zamenice ili koriste „oni/njihov“ umesto rodno definisanih zamenica. O tome ćemo više govoriti u Modulu 4.

Još neke definicije koje potpadaju pod zbirni pojam „trans“

Osobe koje potpadaju pod zbirni pojam transrodnih osoba mogu definisati svoje vlastito rodno izražavanje i rodni identitet na mnogo različitih načina. Neki od njih su navedeni u nastavku. Međutim, ako niste sigurni koji pojam koristiti, setite se da je pojam „**trans**“ opšte prihvaćen kao inkluzivan i pristojan. Kada postupate s nekom osobom, često je najbolje da je pristojno upitate. O najboljim načinima profesionalne interakcije s trans osobama detaljnije ćemo govoriti u Modulu 4.

Transseksualna osoba je osoba čiji rodni identitet ne odgovara polu pripisanom na rođenju, koja je stoga prilagodila taj pol modifikujući

²⁸ www.coe.int/en/web/sogidatabase/glossary.

fizički izgled ili fiziološke funkcije kroz tretman promene/prilagođavanja pola.

Trans muškarac (*female to male*)/FTM je osoba koja je na rođenju označena kao osoba ženskog pola, ali koja ima muški rodni identitet i kroz tranziciju trajno postaje muškarac.

Trans žena (*male to female*)/MTF je osoba koja je na rođenju označena kao osoba muškog pola, ali koja ima ženski rodni identitet i kroz tranziciju trajno postaje žena.

Krosdreser (*Cross dresser*) je pojam koji označava osobe koje nose odeću koja se inače pripisuje suprotnom polu. Ove osobe se tako oblače jer ih to emotivno ili seksualno ispunjava. Reč „**transvestit**“ se više ne koristi i neki je ljudi mogu smatrati uvredljivom.²⁹

Dreg kvin/Dreg kraljica (*Drag Queen*) je pojam koji koriste gejevi koji nose odeću koja se obično povezuje sa ženama, za svrhe zabave ili ličnog ispunjenja. Postoje i dreg kingovi/dreg kraljevi (drag kings), a radi se o biološkim ženama koje se oblače kao muškarci.³⁰

Cisrodne osobe opisuje osobe koje nisu transrodne, tj. osobe čiji rodni identitet ili rodna uloga odgovara onome što društvo smatra primerenim njihovom polu.³¹

Rodno-queer osobe (*genderqueer*) je pojam koji se koristi za osobe koje odbijaju binarnost roda (muški/ženski) i biraju fluidniji, netradicionalniji identitet.³²

Rodna binarnost je društveno konstruisan koncept prema kojem postoje samo dva roda – muški i ženski.

Nebinarnost opisuje rodni identitet koji nije ni ženski, ni muški, ili rodne identitete koji su izvan ili su prevazišli tradicionalne koncepte muškog i ženskog.³³

²⁹ www.transequality.org/issues/resources/teaching-transgender-guide-leading-effective-trainings.

³⁰ www.transequality.org/issues/resources/teaching-transgender-guide-leading-effective-trainings.

³¹ <http://rainbowcenter.uconn.edu/terms/>.

³² <http://rainbowcenter.uconn.edu/terms/>.

³³ https://lgbt.wisc.edu/documents/Trans_and_queer_glossary.pdf.

Polne karakteristike: komponenta „I“

Interpolne/interseks osobe su one osobe koje ne ispunjavaju medicinske i društvene norme takozvanih ženskih i muških tela, u pogledu svojih hromozomskih, gonadnih, endokrinih ili anatomskih polnih karakteristika.

Anatomski to postaje vidljivo na primer kroz sekundarne polne karakteristike, kao što je mišićna masa, distribucija dlakavosti i telesna građa, ili primarne polne karakteristike, kao što su unutrašnje i spoljne genitalije i/ili hromozomska i hormonalna struktura.

Može se koristiti i jednostavnija radna definicija: interpolne/interseks osobe su interpolne jer su njihove urođene polne karakteristike ili ženske i muške istovremeno, ili ni potpuno ženske ni potpuno muške, ili ni ženske ni muške.

Postoje mnogi oblici interpolnosti. Radi se o spektru, odnosno zbirnom pojmu, a ne samo jednoj kategoriji. Ovaj pojam je zamenio raniji pojam „hermafrodit“, koji je bio u širokoj primeni među medicinarima u 18. i 19. veku. Sada se ovaj pojam smatra duboko uvredljivim.

Interpolna/interseks osoba je takva rođena. Interpolne razlike mogu biti vidljive na rođenju. Neke interpolne karakteristike postaju vidljive u pubertetu, ili pri pokušaju začeca, ili sasvim slučajno. U drugim slučajevima, interpolnost se otkriva prilikom obdukcije.

Značajna razlika između interpolnih i transrodnih osoba je da interpolne osobe doktori često identifikuju kao takve u ranom detinjstvu ili u adolescentskoj dobi. Često se vrši hirurški zahvat na njihovim genitalijama, ili im se reproduktivni organi vade dok još nisu dovoljno stari da daju ili uskrate pristanak.

Najniži statistički udeo kada se govori o interpolnim osobama je 1 na 200 (0,5 posto rođenja). Često se citiraju čak i manji udeli od 1 na 2000, ali ti statistički podaci obuhvataju samo neke interpolne osobe koje su operisane u ranom detinjstvu. Različite agencije, kao što je UN, govore o procentima do 1,7%.

Interpolne razlike su tako češće nego oštećenje sluha od rođenja, i čak jednako česte kao crvena kosa.³⁴

Nema sumnje da su interpolne osobe bile i još uvek su izložene velikom riziku od diskriminacije i kršenja ljudskih prava. Mali broj zemalja je eksplicitno priznao interpolne osobe kao zaštićenu kategoriju u zakonima koji propisuju krivična dela počinjena iz mržnje (npr. Škotska i Malta od zemalja članica Saveta Evrope). Savet Evrope i sam naglašava važnost uključivanja polnih karakteristika kao zaštićenog svojstva za potrebe zakona koji propisuju krivična dela počinjena iz mržnje (ubaciti referencu).

Složene zajednice i zajednička iskustva

Gorenavedene informacije pokazuju da pod pojmom LGBTI egzistiraju složene zajednice.

LGBTI zajednice spadaju izvan onoga što se smatra normama binarnosti polova i roda. Međutim, u mnogim slučajevima osobe jedne podgrupe ne smatraju da dele zajednička iskustva sa osobama u drugim podgrupama. Mnoge LGB osobe ne vide nikakvu prirodnu povezanost između njih i transrodnih osoba. Mnoge transrodne osobe pitanje svog rodnog identiteta smatraju različitim od seksualne orijentacije i zagovaraju odvojene pristupe u kampanji za priznanje prava. Jedna osoba može biti u više podgrupa (npr. trans osoba koja sebe smatra lezbejkom).

Postoje jasne razlike između LGB osoba (seksualna orijentacija), transrodnih osoba (rodni identitet i rodno izražavanje) i interpolnih/interseks osoba (polne karakteristike). Premda životna iskustva tih ljudi mogu znatno da se razlikuju, ove grupe se često okupljaju pod jedan zbirni pojam da bi se pomoglo u razumevanju sličnih diskriminatornih ponašanja kojima su izložene sve grupe, uključujući i krivična dela počinjena iz mržnje nad LGBTI osobama.

Informacije o interpolnim osobama kao žrtvama krivičnih dela počinjenih iz mržnje su ograničene, a agencije za sprovođenje zakona i NVO tek počinju da mapiraju ta iskustva.

³⁴ <http://www.ilga-europe.org/what-we-do/our-advocacy-work/trans-and-intersex/intersex>.

Intersekcionalnost se odnosi na dodatne slojeve diskriminacije kojima neko može biti izložen zbog pripadnosti u više manjinskih grupa. Intersekcionalna pitanja usložnjavaju izazove s kojima se u svom životu suočavaju LGBT osobe. Homoseksualna crkinja, na primer, moraće da se nosi s rasizmom, homofobijom i seksizmom. Diskriminatorno ponašanje ne mora poteći iz mejnstrima društva. Rasizam postoji i unutar LGBT zajednica, a homofobija postoji unutar manjinskih rasnih grupa.

Trans osoba islamske veroispovesti možda će biti izložena i verskoj diskriminaciji i transfobiji i unutar vlastite verske zajednice i izvan nje.

Glavne definicije – homofobija, transfobija, stereotipizacija i diskriminacija

Homofobija se definiše kao iracionalni strah i averzija prema homoseksualnosti, lezbejkama, gejevima i biseksualnim osobama, zasnovana na predrasudama.

Jednostavna definicija bi glasila „strah od LGB osoba i odbojnost prema njima“.

Transfobija se definiše kao iracionalni strah i averzija prema rodnom nekonformitetu trans osoba, zasnovani na predrasudama.

Jednostavna definicija bi glasila „strah od transrodnih osoba i odbojnost prema njima“.

Homofobija i transfobija se mogu manifestovati kao izbegavanje, socijalna isključenost, diskriminacija, zlostavljanje, nasilje pa čak i ubistvo.

Homofobija i transfobija mogu nastati usled stavova i uverenja koje nam usađuju roditelji, prijatelji, škola, zajednice, verske vođe i društveno uticajne osobe (političari/poznate osobe). Homofobija i transfobija prisutne su u svim zemljama u različitoj meri.

Stereotip je stav ili uverenje o nekoj osobi ili osobama zasnovano na njihovim karakteristikama ili grupama kojima pripadaju.³⁵

³⁵ OSCE (2014) TAHCLE Training Manual Training on Hate Crime for Law Enforcement Curriculum for Trainers.

Alternativna definicija **stereotipa** je: „Prethodno formirana ili previše pojednostavljena generalizacija o celoj grupi osoba, bez uvažavanja njihovih individualnih razlika“.

Primeri stereotipa su:

- ◆ Sve lezbejke su muškobanjaste
- ◆ Svi imigranti iz Afrike su kriminalci
- ◆ Svi policijski službenici zloupotrebljavaju svoja ovlašćenja
- ◆ Svi muslimani su verski ekstremisti

Stereotipi su predubeđenja i karikirane percepcije zbog kojih se iste generalizovane karakteristike pripisuju svim članovima određenih grupa bez uvažavanja njihovih individualnih osobina. Stereotipi mogu razviti predrasude prema drugim grupama i posledično dovesti do diskriminatornog ponašanja i postupanja.

Premda su često negativni, stereotipi mogu biti i pozitivni. Pozitivni stereotipi, međutim, mogu imati negativan efekat, iz prostog razloga što se radi o širokim generalizacijama koje zanemaruju individualnu realnost.³⁶ Jedan primer bi bio da žene bolje brinu o deci od muškaraca. Ovaj stereotip zanemaruje realnost, u kojoj postoji mnogo žena koje zlostavljaju decu i ne bi uopšte trebalo da o njima brinu.

Pojam **predrasude** vezuje se za pojam stereotipa.

Predrasuda je unapred formiran sud i ideja ili stav prema drugim osobama ili grupama. Predrasude su često negativne i obično zasnovane na glasinama, pretpostavkama, osećanjima i uverenjima, a ne na znanju i činjenicama. Predrasude utiču i na naše postupanje i na našu interpretaciju postupanja drugih.

Napomena za edukatore

Pre obuke je potrebno pregledati definiciju diskriminacije u lokalnom zakonodavstvu i vezane definicije, što treba uključiti u obuku na odgovarajući način. Učesnicima treba dati i definiciju diskriminacije i zaštićenih grupa u skladu sa zakonom.

³⁶ <https://lgbtrc.usc.edu/education/terminology/>.

Diskriminacija:

Većina zemalja ima zakonske definicije diskriminacije. Ove definicije često obuhvataju direktnu i indirektnu diskriminaciju. Sledeća definicija diskriminacije je šira i odražava iskustva LGBTI i drugih manjinskih zajednica u mnogim zemljama:

„Diskriminacija nastaje kada se članovi moćnije društvene grupe nepravедno ili okrutno ponašaju prema članovima manje moćne društvene grupe. Diskriminacija može biti različitih oblika, uključujući i individualne činove mržnje ili nepravde i institucionalno uskraćivanje beneficija koje se redovno daju drugim grupama.“³⁷

Zakonska definicija diskriminacije

Diskriminacija se zakonski definiše kao neopravdan nejednak tretman:

1. Direktna diskriminacija nastaje kada se neka osoba ili grupa osoba tretira gore nego što je (bila) ili bi bila tretirana druga osoba ili grupa osoba u sličnoj situaciji, a zbog razloga koji je povezan sa jednim ili više zabranjenih osnova; ili kada iz razloga povezanih sa jednim ili više zabranjenih osnova osoba ili grupa osoba trpi neku štetu.

Jednostavnije rečeno: **Direktna diskriminacija** nastaje kada se osoba ili grupa osoba tretira nepovoljnije nego većinska populacija, zbog pripadnosti manjinskoj grupi.

Primeri takve situacije bi bili odbijanje policijskog službenika da primi krivičnu prijavu žrtve jer je žrtva transrodna osoba, Rom ili pripadnik manjinske verske zajednice.

2. Indirektna diskriminacija nastaje kada neka odredba, kriterijum ili praksa stavljaju osobe sa statusom ili karakteristikom koja se pripisuje po jednom ili više zabranjenih osnova (uključujući seksualnu orijentaciju i rodni identitet) u posebno nepovoljan položaj u odnosu na druge osobe, osim ako ta odredba, kriterijum ili praksa nije objektivno opravdana legiti-

³⁷ <https://lgbtrc.usc.edu/education/terminology/>.

mnim ciljem, a sredstva za postizanje tog cilja su primerena i neophodna.

Jednostavnije rečeno: **Indirektna diskriminacija** nastaje kada određene prakse, pravila ili politike dovode osobu ili osobe u nepovoljan položaj u odnosu na pripadnike većinske grupe. Indirektnu diskriminaciju je ponekad teže identifikovati od direktne diskriminacije.

Primer takve situacije bio bi davanje posebnih prava na godišnji odmor policijskim službenicima koji su u braku, u slučajevima kada politike i/ili zakoni ne priznaju istopolne veze.

Drugi primer bi bio odbijanje priznavanja stručne spreme iz strane zemlje u policijskoj strukturi neke druge zemlje, čak i ako su strane obrazovne kvalifikacije jednako dobre. Ovaj indirektni oblik diskriminacije bi osobama drugih etničkih pripadnosti onemogućio zapošljavanje u policiji.

Materijal za učesnike 2.1: Zabeležite!

Koje su komponente LGBTI zajednice? – Glavni pojmovi i definicije

Seksualna orijentacija LGB

L -

G -

B -

Rodni identitet

Rodno izražavanje

Transrodnost ili T

Polne karakteristike

Društveno štetno ponašanje – glavni pojmovi i definicije

Homofobija

Transfobija

Stereotipi

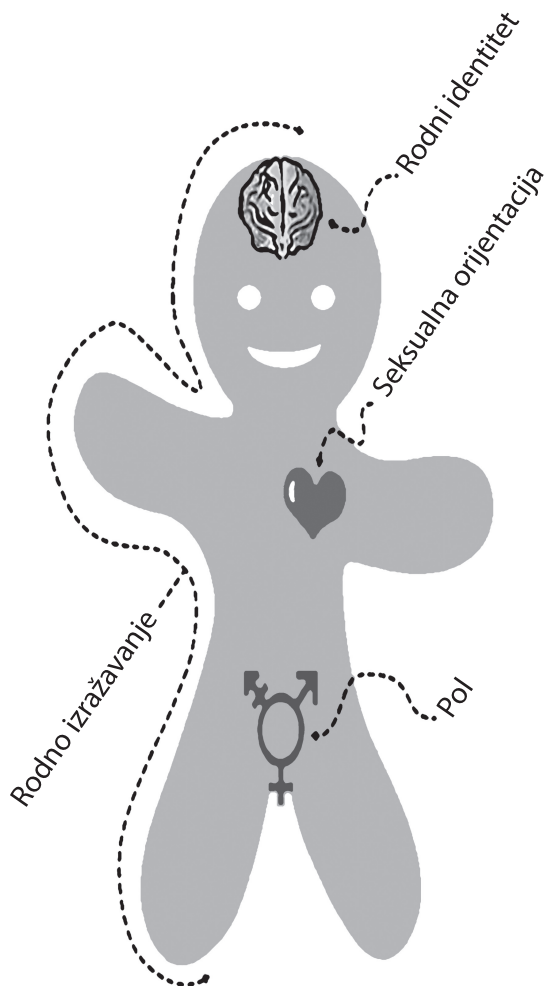
Diskriminacija

Direktna

Indirektna

Materijal za učesnike 2.1B: pregled glavnih pojmova

Medenjak u obliku čoveka se koristi za pomoć u identifikovanju i razumevanju glavnih LGBT pojmova koji su dosad korišćeni u modulu. Vodite računa o tome da ovaj materijal nije prikladan za razgovor o interpolnim osobama, jer ova slika ne odražava raznolikost polnih karakteristika koje potpadaju pod definiciju interpolnosti. Za razgovor o interpolnosti koristite pojmove iz aktivnosti 2.1 i materijala za učesnike 2.1a.³⁸

³⁸ <http://itspronouncedmetrosexual.com/2012/03/the-genderbread-person-v2-0/>

- Seksualna orijentacija:** Kako se osećamo spram drugih, ko nas emotivno i fizički privlači, šta nam je u srcu. Izražava se kao gej, lezbejka, biseksualna ili heteroseksualna osoba.
- Rodni identitet:** Kako razmišljamo i poimamo svoj rod; šta je u našoj glavi (npr. Osećam se kao žena ili muškarac ili i jedno i drugo).
- Rodno izražavanje:** Kako se izražavamo svojim ponašanjem i fizičkim izgledom. Naše odevanje, frizura, nakit, maniri, itd. Uključuje između ostalog kategorije transrodnih, cisrodnih osoba ili krosdresere.
- Naš pol:** Biološki sastav hromozoma i organa. Ono što nas čini muškim, ženskim, i muškim i ženskim ili ni muškim ni ženskim.
- Lezbejka:** žena koju romantično, emotivno, fizički i seksualno primarno privlače druge žene.
- Gej:** muškarac kojeg romantično, emotivno, fizički i seksualno primarno privlače drugi muškarci.
- Biseksualna osoba:** osoba koju romantično, emotivno, fizički i seksualno u znatnoj meri privlače osobe oba pola.
- Heteroseksualna osoba:** osoba koju emotivno, romantično ili seksualno privlače, ili stupa u veze s njima, osobe suprotnog pola.
- Transrodne osobe:** osobe čiji je rodni identitet različit od pola koji im je pripisan na rođenju i osobe koje svoj rodni identitet žele da prikažu drugačijim od pola koji im je pripisan na rođenju.

Aktivnost 2.2:

Razumevanje stereotipa 1: Grupni rad nakon čega sledi prezentacija i diskusija u plenarnom delu (20 minuta)

Napomena za edukatore:

Ovu vežbu treba pažljivo moderirati, da prikupljanje negativnih stereotipa o LGBTI osobama ne bi bilo iskorišćeno za izražavanje homofobije/transfobije. Vežbu ne treba raditi u izuzetno izazovnim radnim okruženjima, niti ukoliko moderator nema iskustva u diskusijama o kontroverznim temama.

Potrebni materijali:

- ◆ Prezentacijski blok, olovke
 - ◆ Posebne prostorije za grupni rad ili prostor u sklopu sobe za obuku
1. Učesnike podelite u četiri grupe.
 2. Svakoj grupi dajte zadatak da prikupi što više stereotipa u sledećim oblastima:
 - ◇ prva grupa ima zadatak da prikupi negativne stereotipe o LGBTI osobama;
 - ◇ druga grupa treba da prikupi negativne stereotipe o policiji;
 - ◇ treća grupa treba da prikupi pozitivne stereotipe o LGBTI osobama;
 - ◇ četvrta grupa treba da prikupi pozitivne stereotipe o policiji.
 3. Grupama dajte pet minuta za identifikovanje stereotipa. Zatim ih ponovo okupite u plenarnom delu, kada će grupe izneti svoje rezultate. Rezultate stavite na četiri lista prezentacijskog bloka.
 4. U toku zajedničke diskusije postavite sledeća pitanja:
 - ◇ Da li stereotipi predstavljaju tačan opis ovih grupa?
 - ◇ Kakvu štetu stereotipi nanose pripadnicima ove dve grupe?

Ovaj zadatak bi trebalo da ukaže na predrasude i pokaže da su sve grupe podložne stereotipizaciji. Paralelna analiza LGBTI osoba i policije trebalo bi da uspostavi vezu između policije i LGBTI zajednice.³⁹

Aktivnost 2.3a:

Razumevanje stereotipa 2: Pojedinačni rad i diskusija (20 minuta)

Potrebni materijali:

◆ Prezentacijski blok, olovke

1. Neka učesnici samostalno razmisle o situaciji kada su oni ili član njihove porodice bili stereotipizirani. Neka pribeleže kakav uticaj je imala ta stereotipizacija.
2. Nakon par minuta zatražite od nekoliko učesnika/ca da ispričaju svoja iskustva.

Aktivnost 2.3b:

Razumevanje stereotipa 2: Grupna diskusija (15 minuta)

Na osnovu ove diskusije postavite grupi sledeća pitanja i zapisujte njihove ideje na prezentacijski blok:

- ◆ Prema vašem shvatanju stereotipizacije, koje rizike ona predstavlja za pojedince, porodice i zajednice, ako joj se ne suprotstavi?
- ◆ Koji su rizici ako se policijski službenici upuste u takvu stereotipizaciju?

³⁹ Izvor: Polack, R. and LeDeroff, J. (2010) ILGA Europe Toolkit for training police officers on tackling homophobic crime, ILGA Europe.

Modul2(b):

Glavni pojmovi i definicije – krivična dela počinjena iz mržnje

Ishodi učenja

Učesnici će:

- △ Imati jasno shvatanje definicije krivičnog dela počinjenog iz mržnje;
- △ Moći da razlikuju krivično delo počinjeno iz mržnje od incidenta motivisanog mržnjom;
- △ Formirati sliku o nekim od glavnih karakteristika krivičnih dela počinjenih iz mržnje u kontekstu policijskog rada;
- △ Istražiti svoj lokalni/nacionalni kontekst policijskog rada;
- △ Biti u mogućnosti da primene terminologiju kroz celu obuku i u svom radu;
- △ Uvideti da ako ne postoji zakon koji propisuje krivična dela počinjena iz mržnje, ipak postoji zločin učinjen iz mržnje kao praktičan koncept u policijskom radu i kao društveni koncept.

Pregled aktivnosti i trajanje

Aktivnost 2.4: Šta je krivično delo počinjeno iz mržnje?
Izlaganje i diskusija (20 minuta)

Aktivnost 2.5: Kviz o definicijama (10 minuta)

Aktivnost 2.6: Mapiranje nacionalnog konteksta pravnog okvira za krivična dela počinjena iz mržnje (10 minuta)

Aktivnost 2.4:

Šta je krivično delo počinjeno iz mržnje?

Izlaganje i diskusija (30 minuta)

Napomena za edukatore

Lokalne propise i zakonske definicije krivičnog dela počinjenog iz mržnje/incidenta motivisanog mržnjom/govora mržnje treba analizirati pre obuke i u skladu s tim uključiti u obuku. Učesnicima treba dati i definiciju i zaštićena lična svojstva propisana zakonom.

Potrebni materijali:

- ◆ Presentacijski blok, olovke, papir
- ◆ Materijal za učesnike 2.4a
- ◆ Materijal za učesnike 2.4b

U ovoj aktivnosti edukator će dati definiciju krivičnog dela počinjenog iz mržnje i neke glavne koncepte u plenarnom delu. Materijal 2.4a može se podeliti učesnicima (nakon prilagođavanja lokalnom kontekstu za odgovarajuću upotrebu). Materijal 2.4b učesnici mogu koristiti za proveru znanja o glavnim pojmovima.

- ◆ Glavne definicije
- ◆ Definicija

Krivično delo počinjeno iz mržnje: Krivično delo motivisano predrasudom.

Krivična dela počinjena iz mržnje uključuju zastrašivanje, pretnje, oštećenje imovine, napad, ubistvo ili bilo koje drugo krivično delo u kojem su žrtva, objekat ili meta dela odabrani zbog njihove stvarne ili prividne veze, pripadnosti, povezanosti, podrške ili članstva u zaštićenoj grupi.

Dva glavna elementa krivičnog dela počinjenog iz mržnje su:

- a) da je počinjeno **krivično delo**
- b) da je **motiv** počinioca bila **predrasuda**.

Ukoliko ne postoji bilo koji od ova dva elementa, događaj se ne može kvalifikovati kao krivično delo počinjeno iz mržnje.

Krivična dela počinjena iz mržnje nad LGBTI osobama su krivična dela motivisana predrasudom. To su krivična dela u kojima su žrtva, objekt ili meta dela odabrana zbog njihove stvarne ili prividne veze, pripadnosti, povezanosti, podrške ili članstva u nekoj LGBTI grupi. Potrebno je postojanje osnovane sumnje da su motiv za počinioca bili seksualna orijentacija, rodni identitet, rodno izražavanje ili polne karakteristike žrtve.⁴⁰

Incidenti motivisani mržnjom su incidenti, radnje ili manifestacije netolerantnosti koje su motivisane predrasudom i koje možda ne sadrže elemente bića krivičnog dela počinjenog iz mržnje, jer nema dovoljno dokaza koje bi sud prihvatio kao dokaze o krivičnom delu ili motivu predrasude, ili zbog toga što sama radnja nije krivično delo prema domaćem zakonodavstvu.

Uzvikivanje transfobičnih izjava prema nekome na ulici može biti incident motivisan mržnjom, ako vikanje i prateće preteće ponašanje ne može biti okvalifikovano kao krivično delo.

Govor mržnje odnosi se na javne izjave koje šire, podstiču, promovišu ili opravdavaju mržnju, diskriminaciju ili nasilje prema manjinskoj grupi, na primer, izjave političkih i verskih vođa ili drugih uticajnih osoba koje formiraju javno mnjenje, koje kruže u medijima ili na internetu, s ciljem podsticanja mržnje. Govor mržnje može, ali ne mora biti krivično delo, u zavisnosti od odredbi lokalnih zakona.

Genocid podrazumeva namerno delovanje s ciljem uništenja, delimično ili u celosti, nacionalne, etničke, rasne, verske ili društvene grupe. Krivična dela počinjena iz mržnje mogu predstavljati deo procesa koji dovodi do genocida. Pojedinačne radnje genocida mogu se smatrati krivičnim delima počinjenim iz mržnje.

Glavna karakteristika krivičnih dela počinjenih iz mržnje je da mogu **eskalirati** ako se na njih ne odgovori. Govor mržnje kojem se ne suprotstavi može dovesti do nanošenja krivičnopravne štete i/ili nasilja. Posledice mogu eskalirati s pojedinca na njegovu porodicu, članove njegove lokalne zajednice i celo društvo.

⁴⁰ www.coe.int/en/web/sogidatabase/glossary.

Stoga je važno da škole, zajednice, vlade i policija pravovremeno interвениšu tamo gde je to potrebno kako bi se sprečila eskalacija diskriminatorskog ponašanja.

Zaštićeno svojstvo je glavna karakteristika grupe, kao što je rasa, vera, etnička pripadnost, nacionalnost, pol, seksualna orijentacija, polne karakteristike ili drugi sličan zajednički faktor koji je *u osnovi njihovog identiteta*. Zaštićena svojstva predstavljaju deo našeg individualnog bića koji *ne možemo lako promeniti*. Obično su to karakteristike kod kojih postoji vidljiv *obrazac diskriminacije kroz vreme* i kulture.

Seksualna orijentacija i rodni identitet se često navode kao zaštićena svojstva u zakonodavstvu, jer su to lične karakteristike koje se ne mogu menjati. Jasni obrasci diskriminacije LGBTI osoba se mogu prepoznati u raznim kulturama i stotinama godina unazad. Ovi obrasci uključuju kriminalizaciju, zlostavljanje i društvenu stigmatizaciju LGBTI osoba.

Krivično delo počinjeno iz mržnje često se naziva **zločinom s porukom** jer je cilj počinioca često da grupi ili zajednici pošalje poruku da nisu sigurni. Institucije krivičnog sistema, uključujući i policiju, imaju obavezu da pošalju **poruku** počiniocima da društvo neće tolerisati takva krivična dela.

Natpis „smrt svim pederima“ na zidu centra ili objekta koji pripada LGBT zajednici je zločin s porukom. Ovim činom se šalje poruka celoj lokalnoj LGBT zajednici da nisu bezbedni.

Vodite računa o tome da **nije neophodno da se dokaže** da je počinitelj **mrzeo** odabranu grupu. Dovoljno je pokazati da je žrtva odabrana zbog pripadnosti zaštićenoj grupi (**odabir zbog predrasude**). Počinitelj krivičnog dela počinjenog iz mržnje takođe može biti pripadnik iste grupe.

Na primer, kriminalci često biraju gejeve kao mete ucena jer misle da će moći da iznude novac od njih zbog njihovog straha od razotkrivanja. Kriminalci možda ne mrze te gejeve, već jednostavno žele da dođu do novca na najlakši mogući način.

Treba znati da zakoni koji propisuju krivična dela počinjena iz mržnje ne postoje u svim zemljama. U zemljama u kojima ih nema bilo bi od koristi

da se ovakvi incidenti u kontaktu s policijom nazivaju **krivična dela motivisana mržnjom**.

Žrtva ne mora biti deo zaštićene grupe. Žrtva može biti neko ko je odabran zbog povezanosti s **podržavanjem** te grupe ili ko je **po-grešno identifikovan** kao deo te grupe.

Na primer, žrtva može biti heteroseksualac koji je prošao pored gej bara, zbog čega su ga kasnije premlatili skinhedsi koji su mislili da je on gost lokala. Žrtva takođe može biti TV ličnost koja podržava prava gej populacije i zbog toga se našla na meti desničarskih grupa.

Može se desiti da žrtva ne zna da je **žrtva** krivičnog dela počinjenog iz mržnje ili da **ne shvata taj koncept**. To ne negira činjenicu da dati incident može predstavljati slučaj krivičnog dela počinjenog iz mržnje.

Oni mogu, ali ne moraju znati da su bili na meti zbog pripadnosti manjinskoj grupi. Policija treba da utvrdi da li postoji motiv predrasude i da to objasni žrtvi, prema potrebi. Percepcija žrtve je samo jedan od mnogih faktora koje ovde treba razmotriti (vidi Modul 4 „Pokazatelji predrasuda“).

Materijal za učesnike 2.4a –

Činjenice o krivičnom delu počinjenom iz mržnje

Definicija:

Krivično delo počinjeno iz mržnje: krivično delo motivisano predrasudom. Krivična dela počinjena iz mržnje uključuju zastrašivanje, pretnje, oštećenje imovine, napad, ubistvo ili bilo koje drugo krivično delo u kojem su žrtva, objekat ili meta dela odabrani zbog svoje stvarne ili prividne veze, pripadnosti, povezanosti, podrške ili članstva u zaštićenoj grupi.

Krivična dela počinjena iz mržnje nad LGBTI osobama su krivična dela motivisana predrasudom. To su krivična dela u kojima su žrtva, objekt ili meta dela odabrani zbog svoje stvarne ili prividne veze, pripadnosti, povezanosti, podrške ili članstva u nekoj LGBTI grupi. Potrebno je postojanje osnovane sumnje da je motiv počinioca seksualna orijentacija ili rodni identitet žrtve.

Dva glavna elementa krivičnog dela počinjenog iz mržnje su:

- a) da je počinjeno **krivično delo**
- b) da je **motiv** počinioca bila **predrasuda**.

Incidenti motivisani mržnjom su incidenti, radnje ili manifestacije netolerantnosti motivisane predrasudom i koje možda ne sadrže elemente bića krivičnog dela počinjenog iz mržnje, jer nema dovoljno dokaza koje bi sud prihvatio kao dokaze o krivičnom delu ili motivu predrasude, ili zbog toga što sama radnja nije krivično delo prema domaćem zakonodavstvu.

Govor mržnje protiv LGBT osoba odnosi se na javne izjave koje šire, podstiču, promovišu ili opravdavaju mržnju, diskriminaciju ili nasilje prema LGBT osobama, na primer izjave političkih i verskih vođa ili drugih uticajnih osoba koje formiraju javno mnjenje, koje kruže u medijima ili na internetu, s ciljem podsticanja mržnje.

Genocid podrazumeva namerno delovanje s ciljem uništenja, delimično ili u celosti, nacionalne, etničke, rasne, verske ili društvene grupe. Krivična dela počinjena iz mržnje mogu predstavljati deo procesa koji dovodi do genocida. Pojedinačne radnje genocida mogu se smatrati krivičnim delima počinjenim iz mržnje.

Glavna karakteristika krivičnih dela počinjenih iz mržnje je da mogu **eskalirati** ako se na njih ne odgovori. Govor mržnje kojem se ne suprotstavi može dovesti do nanošenja krivičnopravne štete ili nasilja. Posledice mogu eskalirati s pojedinca na njegovu porodicu, članove njegove lokalne zajednice i celo društvo.

Zaštićeno svojstvo je glavna karakteristika grupe, kao što je rasa, vera, etnička pripadnost, nacionalnost, pol, seksualna orijentacija, ili drugi sličan zajednički faktor koji je *u osnovi njihovog identiteta*. Zaštićena svojstva predstavljaju deo našeg individualnog bića koji *ne možemo lako promeniti*. Obično su to karakteristike kod kojih postoji vidljiv *uzorak diskriminacije kroz vreme* i kulture.

Krivično delo počinjeno iz mržnje često se naziva **zločinom s porukom** jer je cilj učinioca često da grupi ili zajednici pošalje poruku da nisu sigurni. Institucije krivičnopravnog sistema, uključujući i polici-

ju, imaju obavezu da pošalju **poruku** počiniocima da društvo neće tolerisati takva krivična dela.

Vodite računa o tome da **nije neophodno da se dokaže** da je počini-lac **mrzeo** odabranu grupu. Dovoljno je pokazati da je žrtva odabra-na zbog pripadnosti zaštićenoj grupi (**odabir zbog predrasude**). Po-činilac krivičnog dela učinjenog iz mržnje takođe može biti pripadnik iste grupe.

Treba znati da zakoni koji propisuju krivična dela počinjena iz mržnje ne postoje u svim zemljama. U zemljama u kojima ih nema bilo bi od koristi da se takvi incidenti u kontaktu s policijom nazivaju **krivična dela motivisana mržnjom**.

Žrtva ne mora biti deo zaštićene grupe. Žrtva može biti neko ko je odabran zbog povezanosti s **podržavanjem** te grupe ili ko je **po-grešno identifikovan** kao deo te grupe.

Može se desiti da žrtva ne zna da je **žrtva** krivičnog dela počinjenog iz mržnje ili da **ne shvata taj koncept**. To ne negira činjenicu da dati in-cident može predstavljati slučaj krivičnog dela počinjenog iz mržnje.

Materijal za učesnike 2.4b –

Blic test o krivičnim delima počinjenim iz mržnje

1 Popunite praznine

Krivična dela učinjena iz mržnje često se nazivaju _____, jer učinioci žele da pošalju _____ zajednici da njeni članovi nisu bezbedni.

2 Da li žrtva treba da prijavi krivično delo kao krivično delo počinje-no iz mržnje da bi policija istraživala događaj kao krivično delo počinjeno iz mržnje? Kratko objasnite odgovor.

3 Ako se na krivična dela počinjena iz mržnje ne odreaguje u ranoj fazi, kakav obrazac ponašanja bi mogao nastati?

4 Koja su dva glavna elementa svakog krivičnog dela počinjenog iz mržnje?

1) _____

2) _____

5 Da li žrtva mora biti LGBTI osoba da bi bila žrtva krivičnog dela počinjenog iz mržnje nad LGBTI osobama? Kratko objasnite svoj odgovor.

6 Da li je u krivičnoj istrazi krivičnih dela počinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama neophodno dokazati da je počinitelj mrzeo žrtvu?

7 Da li je govor mržnje krivično delo počinjeno iz mržnje?

8 Nabrojite zaštićena lična svojstva prema vašem zakonodavstvu koje propisuje krivična dela učinjena iz mržnje?

9 Nabrojite dve zajedničke osobine zaštićenih ličnih svojstava:

- 1) _____
- 2) _____

Aktivnost 2.5:

Kviz o definicijama (5 minuta)

Potrebni materijali:

◆ Olovke

◆ Materijal za učesnike broj 2.5a (kviz) i 2.5b (odgovori)

Svakom učesniku dajte materijal. Učesnicima objasnite da treba da povežu glavni pojam sa odgovarajućom definicijom. Po isteku pet minuta učesnicima dajte odgovore i kažite im da saberu bodove. Možete dati malu nagradu učesniku/ci s najvećim brojem bodova.

Materijal za učesnike 2.5a –

Kviz – definicije

Glavni pojam	Upišite slovo	Definicija
Diskriminacija	A	Reči koje se koriste umesto nečijeg imena, npr. on/ona, njegov/njen, oni
Homofobija	B	Sposobnost osobe za duboku emotivnu, afektivnu i seksualnu privlačnost prema drugima i intimne i seksualne odnose sa njima
Trans	C	Iracionalan strah od homoseksualnosti i LGB osoba i averzija prema njima zasnovana na predrasudama
Interpolnost	D	Osobe čiji rodni identitet ne odgovara polu koji im je pripisan na rođenju i koje menjaju svoj fizički izgled ili fiziološke funkcije operacijama promene pola
Tranzicija	E	Muškarac kojeg romantično, emotivno, fizički i seksualno primarno privlače muškarc
Stereotip	F	Naši svakodnevni izbori o tome šta ćemo obući, kako se odevamo i ponašamo, koji pokazuju naš rod
Rodni identitet	G	Proces društvene, pravne i/ili medicinske promene koja između ostalog obuhvata fizički izgled, odevanje i društvene odnose
Biseksualan	H	Neopravdan, nejednak tretman
Lezbejka	I	Osobe koje emotivno, romantično ili seksualno privlače, ili stupaju u veze s njima, osobe suprotnog pola.
Zamenice	J	Iracionalan strah od rodnog nekomfortiteta transrodnih osoba i averzija prema njemu zasnovani na predrasudi.
Transseksualan	K	Zbirni termin za više različitih načina kojima osobe mogu identifikovati svoj rod kao različit u odnosu na mejnstrim.
Seksualna orijentacija	L	Unutrašnje osećanje osobe da je muškog, ženskog ili drugog roda
Heteroseksualan	M	Osoba koju romantično, emotivno, fizički i seksualno znatno privlače pripadnici oba pola
Transfobija	N	Predubeđenja ili banalizirana generalizacija o celoj grupi osoba, koja zanemaruje njihove individualne razlike

Glavni pojam	Upišite slovo		Definicija
Rodno izražavanje	O		Žena koju romantično, emotivno, fizički i seksualno primarno privlače druge žene
	Gej	P	Oznake kao što su muški/ženski ili gospodin/gospođa koje se redovno nalaze na identifikacionim dokumentima
Oznaka pola	Q		Osoba rođena sa fizičkim, hormonalnim ili genetskim karakteristikama koje nisu u potpunosti ni ženske, ni muške, koje su kombinacija ženskih i muških, ili koje nisu ni muške ni ženske

Materijal za učesnike 2.5b –

Definicije – kviz odgovor

Glavni pojam	Upišite slovo		Definicija
Diskriminacija	H	A	Reči koje se koriste umesto nečijeg imena, npr. on/ona, njegov/njen, oni
Homofobija	C	B	Sposobnost osobe za duboku emotivnu, afektivnu i seksualnu privlačnost prema drugima i intimne i seksualne odnose sa njima
Trans	K	C	Iracionalan strah od homoseksualnosti i LGB osoba i averzija prema njima zasnovana na predrasudama
Interpolnost	Q	D	Osobe čiji rodni identitet ne odgovara polu koji im je pripisan na rođenju i koje menjaju svoj fizički izgled ili fiziološke funkcije operacijama promene pola
Tranzicija	G	E	Muškarac kojeg romantično, emotivno, fizički i seksualno primarno privlače muškarci
Stereotip	N	F	Naši svakodnevni izbori o tome šta ćemo obući, kako se odevamo i ponašamo, koji pokazuju naš rod

Glavni pojam	Upišite slovo		Definicija
Rodni identitet	L	G	Proces društvene, pravne i/ili medicinske promene koja između ostalog obuhvata fizički izgled, odevanje i društvene odnose
Biseksualan	M	H	Neopravdan, nejednak tretman
Lezbejka	O	I	Osobe koje emotivno, romantično ili seksualno privlače, ili stupaju u veze s njima, osobe suprotnog pola.
Zamenice	A	J	Iracionalan strah od rodnog nekonformiteta transrodnih osoba i averzija prema njima zasnovana na predrasudi.
Transseksualan	D	K	Zbirni termin za više različitih načina kojima osobe mogu identifikovati svoj rod kao različit u odnosu na mejnstrim.
Seksualna orijentacija	B	L	Unutrašnje osećanje osobe da je muškog, ženskog ili drugog roda
Heteroseksualan	I	M	Osoba koju romantično, emotivno, fizički i seksualno znatno privlače pripadnici oba pola
Transfobija	J	N	Predubedjenja ili banalizirana generalizacija o celoj grupi osoba, koja zanemaruje njihove individualne razlike
Rodno izražavanje	F	O	Žena koju romantično, emotivno, fizički i seksualno primarno privlače druge žene
Gej	E	P	Oznake kao što su muški/ženski ili gospodin/gospođa koje se redovno nalaze na identifikacionim dokumentima
Oznaka pola	P	Q	Osoba rođena sa fizičkim, hormonalnim ili genetskim karakteristikama koje nisu u potpunosti ni ženske, ni muške, koje su kombinacija ženskih i muških, ili koje nisu ni muške ni ženske

Aktivnost 2.6:

Mapiranje krivičnih dela učinjenih iz mržnje na nacionalnom nivou (30 minuta)

Potrebni materijali:

- ◆ Papir i olovke

U ovoj aktivnosti grupa dobija zadatak da diskutuje o nacionalnom zakonodavstvu koje propisuje krivična dela počinjena iz mržnje i njihovom poimanju zakonskih odredbi. Učesnicima će biti postavljeno pitanje da li imaju iskustva u istragama krivičnih dela počinjenih iz mržnje i kako je istraga i krivično gonjenje funkcionisalo u praksi. Treba analizirati sledeća područja:

- ◆ Koja vrsta zakona (konkretno uvećanje kazne, opšte uvećanje kazne, posebno delo)?
- ◆ Koja su zaštićena lična svojstva?
- ◆ Kakva je politika policije u istragama o krivičnim delima počinjenim iz mržnje?
- ◆ Kakva je vaša uloga kao istražitelja?
- ◆ Kako tumačite ulogu tužioca?
- ◆ Kako tumačite ulogu pravosuđa?
- ◆ Kakva su vaša dosadašnja iskustva s propisima?
- ◆ Da li ih smatrate efikasnim?

Modul 3: Policijsko postupanje u slučajevima krivičnih dela počinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama – pristup zasnovan na ljudskim pravima i borbi protiv diskriminacije

Uvod i istorijat

Ako se često čini da su ljudska prava prilično udaljena od „stvarnog policijskog postupanja“, ona zapravo utiču na osnovne odgovornosti svakog policijskog službenika, od pružanja sigurnosti žrtvama do vođenja efektivnih istraga. Neispunjavanje ovih standarda može imati ozbiljne reperkusije. Žrtve mogu izgubiti poverenje u posvećenost policije njihovoj zaštiti, počinioci nesmetano prolaze i slobodno mogu činiti druga dela, a policijske službe riskiraju da se protiv njih podnose tužbe zbog diskriminacije, uključujući kršenje Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Krivična dela počinjena iz mržnje nad LGBTI osobama dešavaju se u kontekstu svakodnevnih pojava predrasuda i diskriminacije. Istraživanja su pokazala da su LGBTI osobe izložene neprijateljstvu i uznemiravanju u javnosti, kao i diskriminaciji na radnom mestu, u školi i kada pokušaju da pristupe službama stambenog zbrinjavanja i zdravstvenim uslugama. Neke LGBTI osobe doživljavaju uznemiravanje, pa čak i nasilje od ruke policije. Ova iskustva zajednički stvaraju

barijere koje LGBTI osobe sprečavaju da policiji prijave krivična dela počinjena iz mržnje ili da sarađuju u istragama i mogućim sudskim postupcima. Neki od uobičajenih razloga neprijavlivanja su: žrtve ne misle da će policija ozbiljno shvatiti njihovu prijavu; odranije znaju da se takvi incidenti dešavaju prečesto da bi se prijavljivali; ili zato što se plaše reperkusija od počinitelaca.

To znači da policijski službenici treba da budu vrlo pažljivi kada rade na istragama krivičnih dela počinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama, kako bi izbegli ponovnu viktimizaciju. Kako smo naučili u Modulu 2, preduzimanje jednostavnih koraka kako bismo se pobrinuli da policijske stanice i osoblje propisno postupaju sa LGBTI osobama može povećati šanse da žrtve steknu dovoljno poverenja da sarađuju tokom istrage i u eventualnom sudskom postupku.

U ovom modulu su istaknuti standardi ljudskih prava koji su najrelevantniji za policiju u kontekstu krivičnih dela počinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama, a obuhvata i vežbe koje se mogu koristiti da se službenici ohrabre u primeni standarda i principa ljudskih prava u svojim nastojanjima da efektivno istraže krivična dela počinjena iz mržnje nad LGBTI osobama. U materijalu 3.3b dat je sveobuhvatan pregled najrelevantnijih međunarodnih standarda vezanih za efektivno policijsko postupanje u slučajevima krivičnih dela počinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama.

Kada je primereno i moguće, lokalne OCD treba da se pozovu da održe prezentaciju i uključe se u konstruktivan dijalog sa učesnicima na temu diskriminacije LGBTI osoba u domaćem kontekstu. U ovom modulu su istaknute mogućnosti za dobijanje informacija of OCD-a.

Ishodi učenja

Učesnici će:

- ◀ postati svesni šireg konteksta predrasuda, neprijateljstva i diskriminacije kojoj su izložene LGBTI osobe i zajednice (znane); identifikovati specifične prepreke u prijavljivanju krivičnih dela počinjenih iz mržnje na koje nailaze LGBTI zajednice, te odgovarajuće odgovornosti policije (veština);

- ⚠ razumeti standarde Saveta Evrope i ostale standarde ljudskih prava koji su relevantni za krivična dela počinjena iz mržnje nad LGBTI osobama, uključujući ključne presude Evropskog suda za ljudska prava, te zbog čega su one važne za njihovu ulogu (znanje);
- ⚠ prepoznati specifična kršenja ljudskih prava koja može činiti policija (veština);
- ⚠ upoznati se s ključnim standardima Saveta Evrope i drugim međunarodnim standardima.

Pregled aktivnosti i trajanje

Aktivnost 3.1: Razumevanje šireg konteksta diskriminacije kojoj su izložene LGBTI osobe i zajednice (30 minuta)

Aktivnost 3.2: Identifikovanje specifičnih prepreka u prijavljivanju krivičnih dela počinjenih iz mržnje nad LGBTI zajednicama; čitanje izveštaja FRA (30 minuta)

Aktivnost 3.3: Razumevanje ključnih Standarda Saveta Evrope, drugih standarda ljudskih prava i nacionalnih standarda koji su relevantni za krivična dela počinjena iz mržnje nad LGBTI osobama; razumevanje ključnih presuda ESLJP-a i zbog čega su one važne za ulogu policijskog službenika (znanje) (60 minuta)

Aktivnost 3.1:

Razumevanje šireg konteksta predrasuda i diskriminacije kojoj su izložene LGBTI osobe i zajednice

Potrebni materijali:

- ⚠ Prezentacijski blok, olovke
- ⚠ Materijal 3.1

1. Pre sesije, pripremite dve stranice prezentacijskog bloka:
 - ◆ tabelu pod nazivom: „Iskustva LGBTI osoba s predrasudama i diskriminacijom“ na listu bloka s četiri kolone: javni prostori, javne usluge (stambeno zbrinjavanje, obrazovanje), privatni život, radno mesto. Možete skicirati i kategorije u vidu mentalne mape. Važno je imati jasno vidljive četiri kategorije, sa dovoljno prostora za dodavanje reči.
 - ◆ stranica s naslovom „Iskustvo LGBTI osoba s policijom“.

„Iskustva LGBTI osoba s predrasudama i diskriminacijom“

Javni prostor (na ulici, u restoranima/pabovima)	Javne usluge (zdravstvo, smeštaj, obrazovanje)	Privatni (porodični život)	Radno mesto
--	--	--------------------------------------	--------------------

2. Pre sesije obuke, istražite dokaze o predrasudama i neprijateljstvu koje doživljavaju LGBTI osobe u kontekstu/državi u kojoj se održava obuka. Na primer, mogli biste potražiti podatke na internet stranicama TGEU i ILGA-Europe. Možete kontaktirati i s lokalnim OCD i zatražiti ove informacije (vidi 3.2a u nastavku).
3. 5 minuta: Predstavite aktivnost objašnjavajući kako se LGBTI osobe suočavaju s predrasudama, neprijateljstvom i diskriminacijom u mnogim područjima života. Obavestite učesnike/ce da će proučavati neke primere navedenih iskustava u narednom delu aktivnosti. Objasnite im da biste zasad želeli da međusobno razmene ideje o vrstama neprijateljstava i predrasuda prema LGBTI osobama. Kako učesnici budu iznosili primere, upisujte ih u odgovarajuću kolonu. Ako niko ne iznese nikakve sugestije, sami ponudite jednu ili dve, pozivajući sa na prethodne diskusije kada je to prikladno. Evo nekoliko primera koje biste mogli dodati:

Javni prostor (na ulici, u restoranima/ pabovima)	Javne usluge (zdravstvo, smeštaj, obrazovanje)	Privatni (porodični život)	Radno mesto
Nazivanje pogrđnim imenima; zurenje	Vršnjačko nasilje u školama; neprimereno lečenje od strane zdravstvenih radnika; nepравedno izbacivanje iz iznajmljenog stana	Pretnje izbacivanjem iz porodičnog doma; fizički napad i zlostavljanje od članova porodice	Šale; Neprimereni komentari; uskraćivanje unapređenja

4. Podelite učesnike u manje grupe od četiri ili pet osoba. Pokušajte da razdvojite ljude koji redovno rade zajedno, i po mogućnosti uspostavite dobru rodnu ravnotežu u grupama.
5. Svakoj grupi dajte materijal 3.1 i zamolite ih da ga pročitaju i porazgovaraju o njemu nekoliko minuta. Podsetite ih da dođu spremni da upisuju u tabelu.
6. Grupama ostavite 10–15 minuta da pročitaju materijal i usaglase se oko tačaka koje će dodati u tabelu. Proverite da li grupe rade ono što je potrebno.
7. Vratite se na rad u plenarnom sastavu i zamolite predstavnike grupa da izađu i dodaju svoje tačke u tabelu. Podstaknite ih da nacrtaju crteže ili da tačke prikažu na druge načine. U zavisnosti od sugestija učesnika/ca, zamolite druge da kažu šta misle o tim idejama.
8. Rezimirajte sledeće ključne tačke: LGBTI osobe doživljavaju predrasude i diskriminaciju u svim područjima života.

9. Sada postavite drugu stranicu prezentacijskog bloka: Iskustva LGBTI osoba s policijom. Ako nema odgovora, možete izneti sledeće predloge:

- 🔺 Nema propratnih informacija vezano za prijavljene incidente
- 🔺 Iskustva sa uznemiravanjem od strane policije
- 🔺 Iskustva s diskriminacijom u policijskom postupanju
- 🔺 Iskustva s nasiljem, uključujući fizičke napade

10. Zaključite aktivnost isticanjem ključnih tačaka i objasnite da će grupa u narednoj aktivnosti dalje razmatrati ova pitanja.

Materijal za učesnike/ce 3.1:

Razumevanje šireg konteksta diskriminacije kojoj su izložene LGBTI osobe i zajednice

LGBTI osobe se suočavaju s neprijateljstvom i diskriminacijom u mnogim područjima života. Homofobične i transfobične šale su veoma česte, a ljudi često zure u LGBTI osobe na ulici. Ovim se daje kontekst za njihova iskustva s krivičnim delima počinjenim iz mržnje i sličnim incidentima, koja će uticati na njihovo poverenje u policiju i njenu adekvatnu reakciju u slučajevima krivičnih dela počinjenih iz mržnje.

Pogledajte ovaj grafički prikaz koji je napravila Agencija za osnovna prava u najvećoj studiji o LGBT osobama koja je obuhvatila celu EU.

<http://fra.europa.eu/en/publications-and-resources/infographics/eu-lgbt-survey>

Šta vam ovaj pregled govori o iskustvima LGBT osoba s neprijateljstvom i predrasudama? Sad pročitajte citate iz izjava ispitanika obuhvaćenim istraživanjem. Šta mislite kako ova iskustva utiču na osećaj sigurnosti LGBT osoba u javnosti i njihovu spremnost da prijave krivična dela počinjena iz mržnje nad njima i slične incidente?

Objavila sam da sam lezbejka kad mi je bilo 18 godina. Negativni komentari i šale vladali su komunikacijom, a svi koji su izneli neki komentar u korist prava LGBT osoba (ili samo o poštovanju tih prava) marginalizovani su i uznemiravani. Za mene diskriminacija nikad nije značila nasilni fizički napad, nego ogovaranje, isključivanje, šale, psihološko nasilje, osećaj neadekvatnosti, strah za sebe i ljude oko mene: partnerku, porodicu, prijatelje.“

(Italija, lezbejka, 30)

„Teško je zadržati posao u Francuskoj kad poslodavac sazna da ste gej. Odmah vas smatraju krhkim.“

(Francuska, gej, 33)

„Radio sam u banci 24 godine i neprestano su me diskriminirali direktori koji su smatrali, pošto sam bio iskren u vezi sa svojom seksualnošću, da me ne treba unaprediti jer ne mogu zadobiti poštovanje. Jednom je novi zaposleni zatražio da se njegov sto postavi na ‘razumnu udaljenost’ od mog, zato što se plašio da bih ga mogao seksualno napasti. Smatrali su da je njegov zahtev razuman i moj sto je pomešten. Kad sam konačno unapređen, naredili su mi da tajim svoju seksualnost.“

(Grčka, gej, 53)

„[Moja partnerika i ja] ne idemo u noćne klubove, zato što je preopasno ako nisu uslužni i prema LGBT osobama, naročito ako smo same nas dve. Vlasniku stana u kojem živimo nismo otvoreno rekli kakav je naš odnos, kao ni osobama koje žive u blizini.“

(Slovenija, lezbejka, 28)

Prilagođavanje za nacionalne okvire

Uključite podatke i studije slučaja iz bilo kog relevantnog nacionalnog izveštaja o krivičnim delima počinjenim iz mržnje, ako su dostupni. Jasno navedite izvor i pojedinosti o tome kako pristupiti publikaciji.

Aktivnost 3.2:

Identifikovanje specifičnih prepreka u prijavljivanju krivičnih dela počinjenih iz mržnje na koje nailaze LGBTI zajednice; čitanje izvještaja FRA

Ova aktivnost obuhvata čitanje, diskusiju u malim grupama, i facilitiranu plenarnu diskusiju. Potrebni materijali:

◆ Prezentacijski blok, olovke

◆ Materijal 3.2

1. Pripremite dve stranice bloka. Na prvoj stranici upišite naslov: „Razlozi neprijavljivanja policiji.“ Na drugoj stranici upišite naslov: „Šta to znači za policiju? Šta se može uraditi?“
2. Podelite učesnike u manje grupe 4–5 osoba. Pokušajte razdvojiti ljude koji redovno rade zajedno, i po mogućnosti uspostavite dobru rodnu ravnotežu u grupama.
3. Podelite im materijal 3.3 i zamolite ih da prate uputstva. Grupi ostavite 10–15 minuta da pročita tekst i da članovi razmene mišljenja o pitanjima u materijalu.
4. Vratite se plenarnom radu sa svim učesnicima. Zamolite učesnike da iznesu svoja mišljenja o izvještaju FRA. Jesu li bili iznenađeni kada su videli koliki procenat ljudi **ne** prijavljuje krivična dela policiji? Šta misle, koji su razlozi što ljudi ne prijavljuju? Da li misle da je situacija slična u njihovom okruženju? Zapisujte ključne tačke na prezentacijskom bloku.
5. Kada budete razgovarali s grupom o ovim pitanjima, podsetite ih da se izvještaj FRA bazira na jasnom istraživanju koje se može primeniti i na druge kontekste. Ako učesnici počnu da osporavaju nalaze, potvrdite da studija možda sadrži neke greške, ali da i dalje može otkriti važna pitanja kojima se treba pozabaviti da bismo razumeli zašto LGBTI osobe ne prijavljuju krivična dela počinjena iz mržnje. Ako imate i podatke od lokalne OCD, nadovežite se na njih da biste istaknuli lokalne dokaze o krivičnim delima počinjenim iz mržnje nad LGBTI osobama, kao i njihove razloge za neprijavljivanje.

6. Sada pređite na drugu stranicu bloka i zamolite učesnike/ce da kažu šta to znači za policiju i njenu praksu.
7. Zaključite aktivnost rezimiranjem ključnih tačaka na prezentacijskom bloku. Na to se možete vratiti kasnije tokom obuke.

Aktivnost 3.2a:

Uključivanje lokalnih OCD u aktivnosti 3.1 i 3.2

(nije obavezno)

Učešće lokalnih i nacionalnih OCD-a u sprovođenju aktivnosti 3.1 i 3.2 znatno bi unapredilo iskustvo učesnika/ca. Razmislite o uključivanju OCD-a u držanje prezentacije o širem kontekstu predrasuda i diskriminacije kojoj su izložene LGBTI osobe i zajednice i o specifičnim preprekama u prijavljivanju krivičnih dela počinjenih iz mržnje nad LGBTI zajednicama. Predstavnik(-ci) OCD-a takođe bi mogli zajednički facilitirati grupne diskusije i unositi svoje specifične informacije i podatke u diskusiju. Pogledajte Modul pet za detaljniju diskusiju o ovim pitanjima.

Materijal za učesnike 3.2:

Identifikovanje specifičnih prepreka u prijavljivanju

krivičnih dela počinjenih iz mržnje na koje nailaze

LGBTI zajednice; čitanje izvještaja FRA

1. Odvojite nekoliko minuta da pročitate deo 2.3, „Izveštavanje o nasilju motivisanom mržnjom“ izvještaja pod nazivom *EU LGBT Survey: European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey, Main results, (EU LGBTI istraživanje: Istraživanje Evropske unije o lezbejkama, gejevima, biseksualcima i transrodnim osobama, Glavni rezultati)*, koji je objavila Agencija za osnovna prava EU 2013. godine.

U njemu je objašnjen udeo žrtava koje policiji prijavljuju krivična dela počinjena iz mržnje i utvrđeni su razlozi zbog kojih žrtve policiji ne prijavljuju krivična dela počinjena iz mržnje nad LGBTI osobama.

2. Sada pročitajte

www.ilga-europe.org/sites/default/files/womens_experience_of_homophobia_and_transphobia.pdf

Ovde je naglašen uticaj krivičnih dela počinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama – naročito ženama – i pokazano je da su žene iz LGBT zajednice manje spremne da prijave takva krivična dela. Takođe je pokazano da žene iz manjinskih grupa imaju veće šanse da budu žrtve nasilnog krivičnog dela.

3. Kad završite ovu aktivnost, porazgovarajte o svojim razmišljanjima u okviru grupe.
4. U izveštaju FRA, koji je procenat žrtava koje su policiji prijavile krivična dela počinjena iz mržnje nad LGBTI osobama?
5. Koji su bili glavni razlozi zbog kojih žrtve nisu prijavljivale policiji?

Šta to znači za vaš rad?

U okviru grupe, rezimirajte svoja razmišljanja, kako biste ih podelili s drugim učesnicima na plenarnoj sesiji.

Aktivnost 3.3:

Razumevanje ključnih standarda Saveta Evrope, drugih standarda ljudskih prava i nacionalnih standarda relevantnih za krivična dela počinjena iz mržnje nad LGBTI osobama

U ovoj aktivnosti se ističe centralno mesto obaveza u domenu ljudskih prava u policijskoj praksi. Počinje sa ključnim rečima, koje se potom dalje objašnjavaju u tekstu u predmetu *Identoba protiv Gruzije*.

Materijali:

- ◆ Kartica/ A4 papir
- ◆ Prezentacijski blok, papir i olovke

◆ Materijal 3.3a

◆ Materijal 3.3b

Napomena za edukatore

U okviru priprema za ovu sesiju, pažljivo pročitajte materijal 3.3b, koji sadrži detaljne informacije o relevantnim presudama Evropskog suda za ljudska prava, standardima Saveta Evrope i drugim međunarodnim standardima. Presude ESLJP-a su naročito bitne u pripremi ove sesije.

1. Pre sesije, zapišite sledeće pojmove i fraze na kartici ili papiru:

◁ Član 3, *Evropska konvencija o ljudskim pravima*

◁ Član 14, *Evropska konvencija o ljudskim pravima*

◁ *Pozitivna obaveza*

◁ *Proceduralna obaveza*

◁ *Razotkrivanje homofobičnog motiva*

Potom svaki pojam zapišite na papir bloka i postavite ih u različitim delovima prostorije.

2. Na početku aktivnosti, podelite papiriće sa opisanim pojmovima. Objasnite da su ti pojmovi i fraze od centralnog značaja za praksu pristupa zasnovanog na ljudskim pravima u policijskom radu.

3. Zamolite učesnike/ce da pročitaju pojmove i kažu svoje mišljenje o njihovom značenju. Objasnite da u ovoj fazi ne tražite savršen odgovor, nego samo ideje. Zamolite drugog učesnika/cu da zapisuje komentare na bloku. Kratko porazgovarajte o svakom pojmu, ali nemojte još spominjati definiciju. Objasnite da ćete se vratiti na to na kraju sesije.

4. Sada podelite materijal 3.3, u kojem je dat pregled predmeta *Identoba protiv Gruzije*. Predstavite ovaj deo aktivnosti tako što ćete objasniti da, iako nijedan deo sažetka nije netačan, cilj nije da se ponudi iscrpan opis činjenica u predmetu, za-

kona Gruzije ili zakona koje je razmatrao sud. Poenta je da se razmotri jedan primer – slučaj koji se desio u Gruziji – i da se identifikuju zajednički principi ljudskih prava koji se odnose na sve policajce.

5. Ostavite učesnicima 5–7 minuta da pročitaju materijal 3.3. Zamolite ih da potraže pojmove o kojima ste upravo razgovarali u okviru grupe, i da ponovo pogledaju definicije.
6. Vratite se na plenarnu diskusiju i usmeravajte je. Vratite se na definicije i pojmove koje ste predstavili na početku sesije obuke. Počnite od člana 3 Konvencije. Pitajte učesnike da li se i dalje slažu s definicijom i da li bi nešto dodali u nju. Pitajte ih šta to znači za njihovu praksu.
7. Sada porazgovarajte o pojmu „pozitivna obaveza“. Pitajte grupu šta to znači i da li bi nešto dodali u definiciju. Iskoristite sledeće stručno mišljenje o značenju člana 3 u ovoj diskusiji.

Pozitivna obaveza koja se nameće članom 3 znači da države moraju preduzeti i preventivne i istražne mere protiv zlostavljanja pojedinaca. To znači da države moraju pružiti efektivnu zaštitu pojedinca ili više njih od krivičnih dela trećeg lica, kao i preduzeti razumne korake na sprečavanju zlostavljanja za koje nadležni organi znaju ili bi trebalo da znaju. Pored toga, države moraju sprovesti efektivne službene istrage o navodnom zlostavljanju, čak i ako su takvo zlostavljanje učinila fizička lica.

Objasnite da ove obaveze već postoje po osnovu rase, etničkog porekla i veroispovesti.

8. Sad porazgovarajte o **članu 14**. Pitajte da li bi učesnici nešto dodali njihovoj definiciji. Tokom diskusije, koristite sledeću definiciju: Uživanje prava i sloboda predviđenih ovom Konvencijom obezbeđuje se bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi, kao što su pol, rasa, boja kože, jezik, veroispovest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili društveno poreklo, veza s nacionalnom manjinom, imovno stanje, rođenje ili drugi status.

9. Sada pređite na pojam „**razotkrivanje motivacije za pristrasnost**“ i šta on znači za policijsku praksu. Podsetite učesnike/ce da ćemo se vratiti na ovo kada budemo razmatrali indikatore pristrasnosti; objasnite šta to znači za policijsku praksu, protokole i obuku i da je ovo jedan od ključnih razloga zbog kojih provodimo ovu sesiju obuke. Iskoristite stručno mišljenje u vašoj diskusiji.

Tokom diskusije o temi i vezanim pitanjima, koristite ovo stručno mišljenje.

*Policijska praksa: „za relevantne domaće organe je bilo ključno da sprovedu istragu[...], preduzimajući sve razumne korake u cilju **razotkrivanja** uloge mogućih homofobičnih motiva u predmetnim događajima. Sprovedenje smislene istrage o diskriminaciji koja stoji iza napada [...] je bilo nužno s obzirom na neprijateljstvo prema LGBT zajednici s jedne, i jasan homofobični govor mržnje napadača tokom incidenta s druge strane. Sud smatra da bi se bez takvog strogog pristupa policijskih organa krivična dela motivisana predrasudama neizbežno tretirala jednako kao i obični slučajevi bez takvih prizvuka, a ravnodušnost koja proizlazi iz toga bi bila ekvivalentna službenoj prećutoj saglasnosti sa krivičnim delima učinjenim iz mržnje, ili čak gledanju kroz prste kada se radi o ovim delima“ (stav 77).*

10. Konačno, pređite na diskusiju o proceduralnim obavezama. Pitajte učesnike šta ovo znači u njihovoj praksi. Jasno naznačite da, kada u društvu postoje dokazi o homofobiji i neka osoba se viktimizira zbog svoje seksualne orijentacije, policija je dužna to da istraži, i to je proceduralni element njihovih obaveza u pogledu ljudskih prava. Koristite ovo stručno mišljenje dok usmeravate diskusiju.

„Jezik Suda je izuzetno jasan i šalje snažnu i moćnu poruku svim državama ugovornicama: kada postoje negativni stavovi prema seksualnim manjinama u društvu i poznato je da može doći do homofobičnog nasilja, agencije za izvršenje zakona imaju ‘snažnu pozitivnu obavezu’ (stav 80) da zaštite LGBT osobe. Osim toga, države imaju proceduralnu obavezu da istraže homofobičnu mržnju ‘s posebnim naglaskom na razotkrivanju motiva za pristrasnost’ (stav 80). Kako je Sud naveo, ako

države ne preduzmu takav korak, 'bilo bi teško [...] sprovesti mere u cilju unapređenja policijskog obezbeđivanja [...] mirnih demonstracija u budućnosti' (stav 80).⁴¹

11. Konačno, podelite materijal 3.3b i skrenite pažnju učesnicima/cama na detaljne informacije o presudama Evropskog suda za ljudska prava i drugim relevantnim međunarodnim standardima. Naglasite da su ovo važni resursi u njihovom radu.

Materijal za učesnike 3.3a:

Pregled predmeta ESLJP-a *Identoba protiv Gruzije*

U ovom materijalu je dat pregled predmeta *Identoba protiv Gruzije* za potrebe obuke. Za sve pojedinosti o slučaju, posetite veb stranicu ESLJP-a goo.gl/ddlwPG.

Istorijat

Šta se dogodilo?

Identoba je dobila dozvolu od nadležnih organa u Gruziji da organizuje miran marš 17. maja 2012. godine u centru Tbilisija, kako bi obeležili Međunarodni dan protiv homofobije. Nadležni organi su potvrdili da će „policijske snage biti raspoređene kako bi se osigurao miran tok procesije“.

Tog dana se učesnicima LGBT marša suprotstavilo „sto ili više kontra-demonstranata koji su bili naročito agresivni i verbalno uvredljivi“. Agresija je eskalirala toliko da su počeli da otimaju i cepaju banere, te da guraju i udaraju učesnike/ce LGBT marša, a najmanje jedna osoba je udarana nogama i pretučena. Nekoliko učesnika/ca marša pretrpelo je fizičke povrede. Upućene su konkretne pretnje da učesnike marša „treba spaliti i smožđiti“.

Kada su učesnici marša naišli na kontra-demonstrante, policija se „iznenada udaljila sa lica mesta“. Drugi policajci koji su bili na licu mesta obavestili su učesnike LGBT marša da oni nisu dužni da interve-

⁴¹ <http://echrso.blogspot.co.uk/2015/05/the-judgment-in-identoba-and-others-v.htm>.

nišu zato što nisu deo policijske patrole. Nakon primanja telefonskih poziva učesnika marša, stigli su drugi policijski službenici i intervenisali da bi zaustavili tuču, ali su se pretnje nastavile. Policija je uhapsila nekoliko učesnika/ca LGBT marša. Prema presudi Suda, svrha je bila da „ih spreče da učine administrativni prekršaj – ometanje saobraćaja – i zaštite od napada kontra-demonstranata.“

Nakon događaja

Podnosioci predstavke su podneli nekoliko detaljnih tužbi u vezi s nasiljem počinjenim nad njima i izostankom policijske zaštite (vidi stavove 20–28).

Odluka ESLJP-a

Kontekst homofobije i neprijateljstva

Sud se u donošenju presude u korist podnosioca predstavke oslonio na dokaze o homofobiji i negativnim stavovima prema LGBT osobama u Gruziji. Ovi dokazi su bili zasnovani na poseti komesara za ljudska prava Saveta Evrope Gruziji, kao i na dokazima Međunarodne lezbejske, gej, biseksualne, trans i interseks asocijacije za evropski region (ILGA-Europe). Sud je zaključio da je pozadina negativnih stavova u „nekim delovima gruzijskog društva“ stvorila „diskriminatorne prizvuke tokom incidenta 17. maja 2012. godine i nivo ranjivosti podnosioca predstavke, koji su se javno pozicionirali sa ciljanom grupom seksualnih predrasuda... naročito vidljivo“ (stav 68). U kombinaciji sa izostankom policijske podrške tokom marša, ovo je navelo Sud na zaključak „da je postupanje prema podnosiocima predstavke moralo u njima izazvati osećaje **straha, bola i nesigurnosti**, koji su bili **nespojivi** s poštovanjem njihovog ljudskog dostojanstva i **doseglo je prag ozbiljnosti u smislu člana 3 u vezi s članom 14 Konvencije**“.

Policija nije pružila zaštitu

Drugo, Sud je utvrdio da su domaći organi znali ili je trebalo da znaju za rizike povezane sa ovim događajem, „i stoga su bili dužni da pruže **pojačanu** zaštitu države“ (stav 72). Međutim, Sud zaključuje da poli-

cija „nije uspela da adekvatno zaštititi trinaest individualnih podnosi-
laca predstavke od napada fizičkih osoba motivisanih pristrasnošću
tokom marša 17. maja 2012. godine“ (stav 74).

Izostanak efektivne istrage

Iako su učinioci snimljeni kamerom, a žrtve su pretrpele povrede,
nadležni organi su „neobjašnjivo suzili obim istrage i otvorili dva
zasebna i razdvojena predmeta u vezi s fizičkim povredama koje je
pretrpelo samo dvoje podnosilaca predstavke“ (stav 75). Pored toga,
istraga je trajala preko dve godine, a počiniocima su izrečene tek
manje novčane kazne u vreme izricanja presude.

Nadležni organi nisu pokrenuli **istragu o krivičnim delima učinje-
nim iz mržnje**, niti su primenili važeće zakone Gruzije o krivičnim de-
lima iz mržnje. Imajući na umu okolnosti slučaja i činjenicu da Gruzija
ima zakone o krivičnim delima počinjenim iz mržnje, Sud je utvrdio:

„Za relevantne domaće organe je bilo ključno da sprovedu
istragu u tom specifičnom kontekstu, preduzimajući sve ra-
zumne korake u cilju **razotkrivanja uloge mogućih homo-
fobičnih motiva u predmetnim događajima**. Sprovođenje
smislene istrage o diskriminaciji koja stoji iza napada na marš
17. maja 2012. godine je bilo nužno s obzirom na neprijatelj-
stvo prema LGBT zajednici s jedne, i jasan homofobični govor
mržnje napadača tokom incidenta s druge strane. **Sud sma-
tra da bi se bez takvog strogog pristupa policijskih organa
krivična dela motivisana predrasudama neizbežno tretirala
jednako kao i obični slučajevi bez takvih prizvuka, a ravno-
dušnost koja proizlazi iz toga bila bi ekvivalentna službenoj
prećutnoj saglasnosti s krivičnim delima počinjenim iz mr-
žnje, ili čak gledanju kroz prste kada se radi o ovim delima.**“
(stav 77)

Materijal za učesnike 3.3b:

Relevantni standardi Saveta Evrope i druge međunarodne norme i standardi

Standardi Saveta Evrope

Informativni listovi Evropskog suda za ljudska prava

U ovim izvorima informacija su objedinjeni predmeti i presude Evropskog suda za ljudska prava koji se dotiču svih aspekata Konvencije. U nastavku su rezimirane najrelevantnije činjenice.

„Pitanja seksualne orijentacije“⁴²

Ovaj informativni list (*factsheet*) pruža ažuriran pregled svih predmeta u kojima se razmatra krivičnopравни odgovor na incidente s krivičnim delima počinjenim iz mržnje i govorom mržnje protiv LGBTI zajednica u državama članicama Saveta Evrope. Date su dodatne informacije o predmetima Identoba protiv Gruzije i M.C. i C.A. protiv Rumunije, koji se razmatraju u Modulima 3 i 5 ovog priručnika. Pored toga, istaknute su i činjenice iz dva aktuelna predmeta protiv Gruzije i Hrvatske.

„Homoseksualnost: kriminalni aspekti“⁴³

U ovom informativnom listu opisani su ishodi predmeta koje su pokrenuli tužioci zbog navodnog diskriminatornog postupanja u odnosu na način na koji države gledaju na seksualne veze između gejeva u poređenju sa heteroseksualnim osobama. Ovi predmeti ponovo pokazuju kontekst kako ga doživljavaju LGBTI osobe, koje često tretiraju kao osumnjičene i počinioce, umesto da ih prepoznaju kao potencijalne žrtve krivičnog dela učinjenog iz mržnje i drugih dela.

„Pitanja rodnog identiteta“⁴⁴

U ovom informativnom listu se ne govori o slučajevima krivičnih dela počinjenih iz mržnje ili policijskom postupanju sa LGBTI osoba-

⁴² www.echr.coe.int/documents/fs_sexual_orientation_eng.pdf.

⁴³ www.echr.coe.int/Documents/FS_Homosexuality_ENG.pdf.

⁴⁴ www.echr.coe.int/Documents/FS_Gender_identity_ENG.pdf.

ma; međutim, u presudama koje rezimira istaknute su nedaće i borbe transrodnih osoba da se zakonski i društveno prizna njihov rodni identitet. Kako se i razmatra u ovom modulu, važno je razumeti kontekst diskriminacije koju doživljavaju LGBTI osobe, zato što on može potkopati njihovo poverenje i odluku da prijavljuju incidente policiji, kao i njihovo verovanje da će se incidenti protiv njih efektivno istražiti.

Preporuka Saveta ministara CM/Rec(2001)10 o Evropskom kodeksu policijske etike,⁴⁵ Sažetak ključnih delova

Čak i uz raznovrsne policijske službe i institucije koje su prisutne u državama članicama Saveta Evrope, Savet ministara priznaje da postoji skup etičkih pravila koja treba da budu zajednička svim službama. U Kodeksu su utvrđeni detaljni standardi koje policija treba da prati u ispunjavanju svojih ključnih funkcija. To su:

1. Glavne svrhe policije u demokratskom društvu u kojem postoji vladavina prava su:
 - ◊ održati javni mir, zakon i red u društvu;
 - ◊ štiti i poštovati osnovna prava i slobode pojedinca, naročito one utvrđene u Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima;
 - ◊ sprečavati i suzbijati krivična dela;
 - ◊ otkrivati krivična dela;
 - ◊ pružati pomoć i usluge građanima.

U kontekstu policijske obuke, postoji jasna povezanost između navedenih funkcija i efektivnog, pravednog i sigurnog policijskog postupanja u slučajevima krivičnih dela učinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama. Policijske obaveze da „izvršavaju zadatke na pravedan način, naročito se rukovodeći principima nepristrasnosti i nediskriminacije“ naglašene su u različitim delovima Kodeksa, uključujući područja podrške i pomoći žrtvama; razvijanje kulture nediskriminacije i poštovanja individualnih prava u policijskim službama; i konkretno u odnosu na poštovanje Evropske konvencije o ljudskim pravima

⁴⁵ www.refworld.org/docid/43f5c7944.html.

i opštu zabranu diskriminacije u odnosu na prava utvrđena u Konvenciji.

PreporukaCM/Rec(2010)5 Saveta ministara državama članicama o merama za borbu protiv diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta⁴⁶

U ovoj preporuci se ističu najvažniji članovi Konvencije i ključni nalazi Evropskog suda za ljudska prava koji se odnose na pitanja koja utiču na LGBTI osobe. Oni uključuju važnost delotvornih istraga o krivičnim delima počinjenim iz mržnje nad LGBTI osobama; relevantne i efektivne zakone koji sudu omogućavaju da uzme u obzir anti-LGBTI pristrasnost i motivaciju; i zaštitu prava na slobodu izražavanja i okupljanja, a naročito prava na zaštitu u ostvarivanju prava na slobodu okupljanja.

U nastavku su navedeni relevantni članovi.

- „1. Države članice treba da osiguraju delotvorne, brze i nepristrasne istrage navodnih slučajeva krivičnih dela i drugih incidenata u kojima se seksualna orijentacija ili rodni identitet žrtve opravdano smatra motivom koji je počinioca podstaknuo na to delo; osim toga, države članice treba da osiguraju da se posebna pažnja obrati na istraživanje krivičnih dela i incidenata koje su, navodno, učinile osobe koje predstavljaju tela sprovođenja zakona ili druge osobe koje postupaju prema službenoj dužnosti, te da se oni koji su odgovorni za takva dela adekvatno privedu pravdi i, gde je to potrebno, kazne, kako bi se izbeglo nekažnjavanje takvih dela.
2. Države članice treba da osiguraju da se kod određivanja kazni pristrasni motiv vezan uz seksualnu orijentaciju i rodni identitet može uzeti kao otežavajuća okolnost.
13. Države članice treba da preduzmu odgovarajuće mere kako bi u skladu s članom 10 Konvencije osigurale adekvatno uživanje prava na slobodno izražavanje, bez diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, te u odnosu na slobodu primanja i širenja informacija o temama koje se bave seksualnom orijentacijom ili rodnim identitetom.

⁴⁶ www.coe.int/en/web/sogi/rec-2010-5.

14. Države članice treba da preduzmu odgovarajuće mere na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou kako bi se osiguralo da se pravo na slobodno mirno okupljanje, sadržano u članu 11 Konvencije, može adekvatno uživati, bez diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta.
15. Države članice treba da osiguraju da tela za sprovođenje zakona preduzmu odgovarajuće mere za zaštitu učesnika/ca u mirnim demonstracijama za ljudska prava lezbejki, gejeva, biseksualnih i transrodnih osoba od svih pokušaja da se nezakonito prekine ili spreči njihovo delotvorno uživanje prava na slobodno izražavanje i mirno okupljanje.
17. Potrebno je podsticati tela javne vlasti na svim nivoima da javno osuđuju, naročito u medijima, svako nezakonito ometanje pojedinaca ili grupa pojedinaca da koriste svoje pravo na slobodno izražavanje i mirno okupljanje, posebno kada se radi o ljudskim pravima lezbejki, gejeva, biseksualnih i transrodnih osoba.

Rezolucija 1728 (2010) Parlamentarne skupštine Saveta Evrope Diskriminacija na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta⁴⁷

U ovoj rezoluciji se opisuje i priznaje raspon diskriminacije koju doživljavaju LGBT osobe, uključujući krivično delo učinjeno iz mržnje i govor mržnje. Ona je važna dopuna opisane *Preporuke CM/Rec(2010)5 Saveta ministara državama članicama o merama za borbu protiv diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta*. Rezolucija poziva države članice Saveta Evrope da „osiguraju poštovanje osnovnih prava LGBT osoba, uključujući slobodu izražavanja i slobodu okupljanja i udruživanja, u skladu s međunarodnim standardima ljudskih prava“ i da „pruže pravne lekove žrtvama i okončaju nekažnjivost onih koji krše osnovna prava LGBT osoba, a naročito prava na život i sigurnost.“

Rezolucija takođe poziva države članice Saveta Evrope da „osude govor mržnje i diskriminatorne izjave i delotvorno zaštite LGBT osobe od takvih izjava, poštujući pravo na slobodu izražavanja, u skladu sa Evropskom konvencijom o ljudskim pravima i sudskom praksom Evropskog

⁴⁷ <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=17853&lang=en>.

suda za ljudska prava“ i da „donesu i sprovedu antidiskriminatorno zakonodavstvo, uključujući seksualnu orijentaciju i rodni identitet kao zabranjene osnove diskriminacije, kao i sankcije za kršenja“.

Konvencija Saveta Evrope o nasilju nad ženama i nasilju u porodici⁴⁸

Poznata i kao Istanbulska konvencija, ovaj instrument uvodi pravno obavezujuće obaveze vezano za sprečavanje, zaštitu, istragu i kažnjavanje. Iako nasilje nad ženama i nasilje u porodici nisu teme ovog priručnika, važno je imati na umu da LGBTI osobe takođe mogu biti žrtve ove vrste nasilja.

Osim toga, neki slučajevi nasilja usmerenog na LGBTI osobe u okviru doma mogu se smatrati i doživeti kao krivično delo učinjeno iz mržnje i nasilje u porodici. Za edukatora je korisno da analizira ovu tačku tokom plenarnih diskusija i da pita učesnike o pitanjima koja se pokreću dok razmišljaju o tome kako su nasilje u porodici i rodno zasnovano nasilje povezani s krivičnim delom počinjenim iz mržnje nad LGBTI osobama.

Konvencija uključuje odredbu o zabrani diskriminacije kojom se zabranjuje diskriminacija žrtava po osnovu rodnog identiteta ili seksualne orijentacije. Za dodatne informacije, vidi napomene s objašnjenjima⁴⁹ i korisnu analizu koju je proveo Transgender Europe.⁵⁰

Drugi međunarodni standardi ljudskih prava

Rezolucija koju je usvojio Savet za ljudska prava 30. juna 2016 32/2: Zaštita od nasilja i diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta⁵¹

Ova rezolucija „izražava snažno žaljenje zbog dela nasilja i diskriminacije u svim regionima sveta, koja se vrši protiv osoba zbog njihove seksualne orijentacije ili rodnog identiteta.“ Ovom rezolucijom, države članice UN-a i potpisnice rezolucije imenovala su i nezavisnog

⁴⁸ www.coe.int/en/web/istanbul-convention/about-the-convention.

⁴⁹ www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/210.

⁵⁰ <http://tgeu.org/protection-of-trans-people-under-the-istanbul-convention/>.

⁵¹ www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/HRC/RES/32/2.

eksperta za zaštitu od nasilja i diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta na period od tri godine. Taj ekspert ima nekoliko uloga, uključujući procenu sprovođenja relevantnih standarda ljudskih prava, nuđenje tehničke pomoći državama članicama, uključivanje u dijalog s javnim organima i izveštavanje Saveta za ljudska prava o njihovom napretku.

Za više informacija o standardima UN-a koji se odnose na seksualnu orijentaciju i rodni identitet, istražite SOGI UN Bazu podataka.⁵²

Direktiva Evropske unije 2012/29/EU o uspostavi minimalnih standarda za prava, podršku i zaštitu žrtava krivičnih dela⁵³

Ova Direktiva je usvojena 25. oktobra 2012. godine, a stupila je na snagu 15. novembra 2012. godine. Države članice Evropske unije su do 16. novembra 2015. godine morale ugraditi odredbe u svoje domaće zakone. Direktiva se primenjuje na sve žrtve krivičnog dela, a konkretno navodi žrtve krivičnog dela počinjenog iz mržnje, uključujući žrtve krivičnih dela počinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama. Uvode se specifične obaveze država članica Evropske unije da žrtve krivičnog dela počinjenog iz mržnje tretiraju kao kategoriju koja zahteva konkretnu zaštitu; da im osiguraju pristup konkretnim službama podrške na osnovu procene njihovih potreba; i da osiguraju da članovi krivičnog sistema koji će verovatno doći u kontakt sa žrtvama, uključujući policiju, tužioce i sudije, budu adekvatno obučeni da osiguraju da se žrtve tretiraju s poštovanjem i bez diskriminacije.

Delovi najrelevantnijih članova dati su u nastavku.

Član 3: Pravo razumeti i biti razumljiv

1. Države članice preduzimaju odgovarajuće mere za pomoć žrtvama da razumeju i da se one razumeju od prvog kontakta i tokom svake dalje potrebne interakcije koju imaju s nadležnim telom u okviru krivičnog postupka, uključujući u slučaju kada informacije pruža to telo.

⁵² www.icj.org/sogi-un-database.

⁵³ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1421925131614&uri=CELEX:32012L0029>.

2. Države članice osiguravaju da se komunikacija sa žrtvama odvija jednostavnim i dostupnim jezikom, u usmenom ili pisanom obliku. Takvom se komunikacijom uzimaju u obzir lična svojstva žrtve, uključujući svaku invalidnost koja može uticati na sposobnost žrtve da razume ili da se ona razume.
3. Ako to nije u suprotnosti s interesima žrtve, ili ako time ne bi bio ugrožen tok postupka, države članice dopuštaju žrtvama da ih pri prvom kontaktu s nadležnim telom prati osoba koju odaberu ako je zbog uticaja krivičnog dela žrtvi potrebna pomoć da razume ili da se ona razume.

Član 8: Pravo na pristup službama za podršku žrtvama

1. Države članice osiguravaju žrtvama pre, za vreme i tokom određenog razdoblja nakon krivičnog postupka, u skladu s potrebama žrtava, besplatan pristup službama za podršku žrtvama koje deluju u interesu žrtava i koje poštuju načelo poverljivosti. Članovi porodice imaju pristup službama za podršku žrtvama u skladu sa svojim potrebama i stepenom štete koju su pretrpeli kao posledicu krivičnog dela učinjenog protiv žrtve.
2. Države članice olakšavaju upućivanje žrtava od strane nadležnog tela koje je primilo prijavu i drugih odgovarajućih tela službama za podršku žrtvama.
3. Države članice preduzimaju mere za uspostavu, uz opšte službe za podršku žrtvama ili kao njihov sastavni deo, besplatnih specijalističkih službi za podršku koje poštuju načelo poverljivosti ili za omogućavanje organizacijama za podršku žrtvama obraćanje postojećim specijalizovanim telima koja pružaju takvu specijalističku podršku. Žrtve, u skladu s njihovim posebnim potrebama, imaju pristup takvim službama, a članovi porodice imaju pristup u skladu sa svojim posebnim potrebama i stepenom štete koju su pretrpeli kao posledicu krivičnog dela počinjenog protiv žrtve.
4. Službe za podršku žrtvama i bilo koje specijalističke službe za podršku mogu se uspostaviti kao javne ili nevladine organizacije i mogu se organizovati na profesionalnoj ili dobrovoljnoj osnovi.

5. Države članice osiguravaju da pristup službama za podršku žrtvama nije uslovljen time je li žrtva nadležnom telu podnela formalnu prijavu za krivično delo.

Član 20: Pravo na zaštitu žrtava tokom istraga u krivičnom postupku

1. Ne dovodeći u pitanje prava na odbranu i u skladu s pravilima o sudskoj diskreciji, države članice tokom istraga u krivičnom postupku obezbeđuju:
 - a) da se saslušanja žrtava sprovode bez neopravdanog odlaganja nakon prijavljivanja krivičnog dela nadležnom telu;
 - b) da se broj saslušanja žrtava zadrži na najmanjoj meri, a da se saslušanja sprovode samo ako su krajnje neophodna za potrebe istrage u krivičnom postupku;
 - c) da žrtve prate njihovi zakonski zastupnici i osoba koju odaberu, osim ako je donesena drugačija obrazložena odluka;
 - d) da se medicinske pretrage svedu na najmanju meru i rade samo ako su krajnje neophodne u svrhu krivičnog postupka.

Član 22: Pojedinačna procena žrtava radi utvrđivanja posebnih potreba zaštite

1. Države članice obezbeđuju da žrtve dobiju pravovremenu i pojedinačnu procenu, u skladu s nacionalnim postupcima, radi utvrđivanja posebnih potreba zaštite i utvrđivanja da li bi i u kojem opsegu one imale koristi od posebnih mera u okviru krivičnog postupka, kako je predviđeno u članovima 23 i 24, zbog njihove naročite ranjivosti na sekundarnu i ponovljenu viktimizaciju, zastrašivanje i odmazdu.
2. Pojedinačna procena naročito uzima u obzir:
 - a. lična svojstva žrtve;
 - b. vrstu ili prirodu krivičnog dela; i
 - c. okolnosti krivičnog dela.

3. U kontekstu pojedinačne procene, posebna pažnja posvećuje se žrtvama koje su pretrpele znatnu štetu zbog težine krivičnog dela; žrtvama koje su pretrpele krivično delo počinjeno zbog neke osobine lica ili diskriminatornog motiva koji bi mogli biti naročito povezani s njihovim ličnim svojstvima; žrtvama koje njihov odnos sa počinioceom i zavisnost od njega čine naročito ranjivima. U tom se smislu na odgovarajući način uzimaju u obzir žrtve terorizma, organizovanog kriminala, trgovine ljudima, rodno zasnovanog nasilja, nasilja u bliskim odnosima, iskorišćavanja ili zločina iz mržnje i žrtve s invaliditetom.
4. Za potrebe ove Direktive, za decu kao žrtve podrazumeva se da imaju posebne potrebe zaštite zbog svoje ranjivosti na sekundarnu i ponovljenu viktimizaciju, zastrašivanje i odmazdu. Radi utvrđivanja da li bi i u kojoj meri deca imala koristi od posebnih mera koje su predviđene u članovima 23 i 24, deca kao žrtve podležu pojedinačnoj proceni koja je predviđena u stavu 1 ovog člana.
5. Obim pojedinačne procene može se prilagoditi zavisno od težine krivičnog dela i stepenu očigledne štete koju je pretrpela žrtva.
6. Pojedinačna procena sprovodi se uz usku uključenost žrtava i nje se uzimaju u obzir njihove želje, uključujući i to da ne žele da se koriste posebnim merama predviđenim u članovima 23 i 24.
7. Ako su se elementi koji čine osnov pojedinačne procene znatno promenili, države članice obezbeđuju njihovo ažuriranje tokom celog krivičnog postupka.

Član 25: Osposobljavanje službenika/ca

1. Države članice obezbeđuju službenicima koji će verovatno doći u kontakt sa žrtvama, kao što su policijski službenici i sudsko osoblje, opšte i specijalističko osposobljavanje do nivoa prikladnog za njihov kontakt sa žrtvama radi podizanja njihove svesti o potrebama žrtava, te kako bi im se omogućilo nepristrasno, obzirno i stručno postupanje sa žrtvama.
2. Ne dovodeći u pitanje sudsku nezavisnost i razlike u organizaciji pravosuđa unutar Unije, države članice zahtevaju od onih koji su

odgovorni za osposobljavanje sudija i tužilaca uključenih u krivični postupak da omoguće opšte i specijalistično osposobljavanje radi podizanja svesti sudija i tužilaca o potrebama žrtava.

3. Poštujući nezavisnost pravne struke, države članice onima koji su odgovorni za osposobljavanje advokata preporučuju njihovo opšte i specijalističko osposobljavanje radi podizanja svesti advokata o potrebama žrtava.
4. Kroz svoje javne službe ili finansirajući organizacije za podršku žrtvama, države članice podstiču inicijative koje onima koji pružaju podršku žrtvama i službama za popravljanje štete omogućavaju dobijanje odgovarajućeg osposobljavanja do nivoa prikladnog za njihov kontakt sa žrtvama i poštovanje stručnih standarda kako bi se takve usluge pružale nepristrasno, obzirno i stručno.
5. U skladu s pripadajućim dužnostima te prirodom i nivoom kontakta službenika/ca sa žrtvama, osposobljavanje ima za cilj da omogući službenicima da prepoznaju žrtve i postupaju prema njima na obziran, stručan i nediskriminišući način.

Modul 4: Istrage krivičnih dela počinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama

Uvod i istorijat

Primarna odgovornost policijskih službenika je da sprečavaju krivična dela te da, ukoliko se krivično delo dogodi, sprovedu istragu i otkriju kriminalno ponašanje. Ovo je naročito važno u kontekstu krivičnih dela počinjenih iz mržnje, imajući u vidu psihološki uticaj na žrtvu,⁵⁴ sklonost da krivična dela počinjena iz mržnje eskaliraju i mogući uticaj na širu LGBTI zajednicu. Sprečavanje sekundarne viktimizacije takođe predstavlja važan faktor. Ukoliko se ne rešavaju, krivična dela počinjena iz mržnje mogu voditi dodatnom i težem kriminalnom ponašanju. Ako policija propusti da postupi na delotvoran način, ozbiljno se dovodi u pitanje sposobnost policije i narušavaju odnosi u zajednici.

Kako je razmatrano u prethodnim poglavljima, policija ima pozitivnu odgovornost da svoj posao obavlja na profesionalan i temeljan na-

⁵⁴ Savet Evrope uvažava činjenicu da mnogi ljudi koji su pretrpeli krivična dela počinjena iz mržnje ne prihvataju pojam „žrtva“. Svesni smo da u mnogim slučajevima ljudi preferiraju pojam „preživeli“ kao prikladniji opis onoga što su preživeli. U ovom priručniku se koristi pojam „žrtva“, jer taj pojam adekvatnije opisuje zakonski i tehnički status osobe koja je pretrpela krivično delo počinjeno iz mržnje i koja je u kontaktu s policijom i drugim agencijama u krivičnompravnom sistemu. U priručniku se stalno naglašava da policija treba u svom pristupu biti usmerena na žrtvu i pitati oštećenog kako želi da bude oslovljavan, te u slučajevima kada je to moguće, da poštuje želju date osobe.

čin. Ovaj modul je osmišljen da se policijskim službenicima prenesu znanje i veštine potrebni za profesionalno istraživanje krivičnih dela počinjenih iz mržnje.

Istrage krivičnih dela počinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama su zahtevne jer se od policije traži da prikupe dokaze od ranjivih žrtava koje su često u veoma stresnim ličnim situacijama. Zahteva se da žrtve otkriju informacije o stvarima o kojima im možda nije ugodno da razgovaraju.

Zajednice i žrtve će očekivati brzu i profesionalnu reakciju od policije. Propust u ovom smislu može narušiti poverenje i šalje poruku zajednicama da policija ne uzima za ozbiljno krivična dela počinjena iz mržnje ili, što je još gore, da odobrava takva krivična dela.

Modul počinje vežbom kojom se policijskim službenicima na prvoj liniji predstavljaju koraci koje je potrebno preduzeti pri inicijalnom reagovanju na incident krivičnog dela počinjenog iz mržnje. Oni uključuju ispitivanje žrtve o detaljima, prikupljanje fizičkih dokaza i pravljenje zvaničnog zapisnika o učinjenom delu.

Nakon toga, modul se bavi istragama krivičnih dela počinjenih iz mržnje iz perspektive koja je usmerena na žrtvu. To uključuje pružanje podrške žrtvi na mestu gdje je krivično delo učinjeno, u telefonskom razgovoru ili u policijskoj stanici. Istražuje se idealan način za uzimanje izjave te se dalje razmatraju mogućnosti pružanja podrške žrtvi nakon sačinjavanja sveobuhvatnog zapisnika.

Sledi detaljnije razmatranje specifičnih potreba transrodnih žrtava. Ovo je važno imajući u vidu da policijski službenici često imaju ograničena saznanja o transrodnim osobama, kao i visok stepen viktimizacije ove grupe.

Nakon toga, u modulu se razmatraju indikatori predrasude, elementi kojima se dokazuje da se krivično delo počinjeno iz mržnje dogodilo. Dati su praktični primeri da bi se usmerila pažnja učesnika na ono što se zahteva za utvrđivanje i dokazivanje krivičnog dela počinjenog iz mržnje iz perspektive policije koja deluje na prvoj liniji.

Konačno, učesnici će se pozvati da ispitaju odnos koji postoji između policijske službe i lokalne LGBTI zajednice. Poslednji modul se bavi značajem poverenja, ključnog faktora u podsticanju prijavljivanja i u pomaganju da se pribave dokazi neophodni za krivično gonjenje.

Ishodi učenja

Učesnici će:

- ⚠ utvrditi dobre prakse u istragama krivičnih dela počinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama. Ovo će se uraditi i iz tehničke perspektive policijske istrage i iz ugla koji je usmeren na žrtvu;
- ⚠ proširiti saznanja o specifičnim izazovima s kojima se susreće transrodna zajednica te o najboljem načinu da se, iz policijske perspektive, pruži podrška transrodnim osobama kada su žrtve krivičnog dela;
- ⚠ shvatiti i biti u stanju prepoznati indikatore predrasude, ključne elemente koji se koriste za dokazivanje motivisanosti predrasudom što je neophodno za uspešnu istragu i gonjenje u predmetima krivičnih dela počinjenih iz mržnje;
- ⚠ biti u stanju prepoznati krivična dela počinjena iz mržnje;
- ⚠ shvatiti ulogu proaktivnog policijskog postupanja u izgradnji poverenja, koje je ključna komponenta kojom se obezbeđuje delotvornost policijskog postupanja.

Pregled aktivnosti i trajanje

- Aktivnost 4.1: Prikupljanje dokaza: krivična dela počinjena iz mržnje nad LGBTI osobama – radnje na mestu izvršenja krivičnog dela i naknadna krivična istraga (30 minuta)
- Aktivnost 4.2: Prikupljanje dokaza: krivična dela počinjena iz mržnje nad LGBTI osobama – pristup usmeren na žrtvu (30 minuta)
- Aktivnost 4.3: Prikupljanje dokaza: krivična dela počinjena iz mržnje nad LGBTI osobama – aspekti specifični za transrodne osobe (60 minuta)
- Aktivnost 4.4: Prikupljanje dokaza: indikatori predrasude – dokazivanje izbora/motiva zasnovanog na predrasudi (30 minuta)

Aktivnost 4.5: Prikupljanje dokaza: indikatori predrasude –prepoznavanje krivičnih dela učinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama (30 minuta)

Aktivnost 4.6: Važnost poverenja: reakcije policije i LGBTI zajednica (30 minuta)

Aktivnost 4.1:

Prikupljanje dokaza: krivična dela počinjena iz mržnje nad LGBTI osobama – radnje na mestu izvršenja krivičnog dela i naknadna krivična istraga (30 minuta)

Ova aktivnost uključuje čitanje, razgovor u malim grupama i usmerenu plenarnu diskusiju.

Potrebni materijali:

- ◆ Prezentacijski blok, flomasteri
- ◆ Posebne prostorije za grupni rad ili prostor u sklopu sobe za obuku
- ◆ Materijali za učesnike 4.1a i 4.1b

1. Pripremite tri lista bloka.

◆ Prvi list naslovite:

„Uzimanje usmenih izjava: dokazi od žrtve i svedoka“

◆ Drugi list naslovite:

„Šta prikupljati: forenzički i tehnički dokazi“

◆ Treći list naslovite:

„U stanici: sačinjavanje inicijalnog službenog zapisnika“

◆ Četvrti list naslovite:

„Dalja istraga: razmatranje svih pristupa.“

2. Podelite učesnike u četiri grupe. Pokušajte da razdvojite osobe koje inače rade zajedno i, ukoliko je moguće, nastojte da imate ravnopravnu rodnu zastupljenost.

3. Podelite učesnicima materijal za učesnike 4.1a i zatražite da slede instrukcije. Dajte grupama 10–15 minuta da pročita-ju scenario i, koristeći gore utvrđene teme, da razgovaraju o svim pitanjima koja policijski službenici treba da uzmu u obzir u istrazi krivičnog dela. Jedna osoba u grupi treba da zapisuje.
4. Spojite manje grupe ponovo u jednu veliku. Od predstavnika svake grupe zatražite da predstave ključne tačke koje je grupa utvrdila. Nakon toga pitajte ostale učesnike da li smatraju da je potrebno nešto dodati.
5. Dok budete prolazili kroz tačke, proverite vodič dobre prakse u 4.1b, navodeći i te ključne tačke i one koje su eventualno propuštene.

Materijal za učesnike 4.1a

Prikupljanje dokaza: krivična dela počinjena iz mržnje nad LGBTI osobama – radnje na mestu izvršenja krivičnog dela i naknadna krivična istraga

Ova aktivnost uključuje čitanje, razgovor u malim grupama i usmerenu plenarnu diskusiju.

- Zadužite jednog učesnika da pročita grupi sledeći scenario.
- Zadužite jednog učesnika da vodi beleške.

Scenario:

Napad u centru grada:

Dve lezbejke odlaze iz mesta u centru grada u kojem se okuplja LGBTI zajednica. Sto metara od tog mesta napada ih grupa muškaraca, nekoliko njih je bilo naoružano palicama. Žene su ozbiljno pretučene palicama, a udarane su i šakama i nogama. Pre i tokom napada, napadači su uzvikivali homofobične uvrede. Prolaznik je pozvao policiju i vi stižete na lice mesta.

Kada pročitate scenario, pređite na opis zadatka koji je dodeljen vašoj grupi. Razgovarajte o idejama nekih 10–15 minuta, praveći beleš-

ke zaključaka koje će vam pomoći prilikom njihovog iznošenja velikoj grupi.

Grupa 1 – zadatak:

Uzimanje usmenih izjava: usmeni dokazi od žrtava i svedoka

Koje su ključne tačke koje je potrebno uzeti u obzir pri uzimanju izjava od žrtava i svjedoka na mestu izvršenja dela?

Grupa 2 – zadatak:

Šta prikupljati: forenzički i tehnički dokazi

Koje su vaše ključne odgovornosti u procesu prikupljanja forenzičkih i tehničkih dokaza?

Grupa 3 – zadatak:

U stanici: sačinjavanje inicijalnog službenog zapisnika

Koje ključne aspekte policija treba da uzme u obzir pri povratku u stanicu i podnošenju službenog izveštaja? Šta policijska služba očekuje da policijski službenik uradi i zašto?

Grupa 4 – zadatak:

Dalja istraga: razmatranje svih pristupa

Predstavite glavne crte procesa istrage koji će uslediti nakon inicijalne istrage na licu mesta i sačinjavanja službenog izveštaja u stanici. Kako ne postoji inicijalno imenovan osumnjičeni, koje biste dobre istražne prakse mogli primeniti?

Materijal za učesnike 4.1b:

Istraga krivičnog dela počinjenog iz mržnje nad LGBTI osobama – od dolaska na mesto izvršenja krivičnog dela, prikupljanja tehničkih dokaza i dokaza od svedoka do naknadnih istražnih smerova

Prvobitne radnje na mestu izvršenja krivičnog dela mogu imati ogromne implikacije za uspešnost krivične istrage. Propuštanje da se uzme pismena izjava, evidentiraju radnje koje ste preduzeli kao poli-

cijski službenik i prikupe fizički dokazi vode neuspešnom krivičnom predmetu.

Posebno je relevantno za slučajeve krivičnih dela počinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama to što inicijalna policijska interakcija sa žrtvom i/ili svedocima može rezultirati davanjem ili uskraćivanjem ključnih informacija, što s druge strane može omogućiti odnosno onemogućiti krivično gonjenje za ozbiljno delo.

U ovom materijalu date su određene smernice policijskim službenicima u smislu radnji koje trebaju preduzeti na licu mesta, a koje se odnose na prikupljanje forenzičkih i dokaza od svedoka. Nakon toga je napravljen osvrt na izveštavanje o krivičnom delu putem zvaničnih policijskih kanala i date su određene ideje za naknadnu istragu.

Savet za edukatora: sledeće smernice nisu konačne i potrebno je uzeti u obzir i lokalne smernice najbolje prakse i propise pre detaljnije razrade ovog dela.

- A) Uzimanje usmenih izjava: dokazi od žrtve, svedoka i osumnjičene osobe
Koje su ključne tačke koje je potrebno uzeti u obzir pri uzimanju izjave od žrtava i svedoka na mestu izvršenja dela?
- B) Šta prikupljati: forenzički i tehnički dokazi
Koji su vaši ključni zadaci u procesu prikupljanja forenzičkih i tehničkih dokaza?
- C) U stanici: sačinjavanje inicijalnog službenog zapisnika
Koje ključne aspekte policija treba uzeti u obzir pri povratku u stanicu i podnošenju službenog izveštaja? Šta policijska služba očekuje da policijski službenik uradi i zašto?
- D) Dalja istraga: razmatranje svih pristupa
Predstavite glavne crte procesa istrage koji će uslediti nakon inicijalne istrage na licu mesta i sačinjavanja službenog izveštaja u stanici. Koje biste dobre istražne prakse mogli primeniti?

► Prikupljanje usmenih dokaza od svedoka na mestu izvršenja dela

Ključne tačke koje treba razmotriti pri uzimanju izjava na licu mesta od žrtava i svedoka.

Iako zabeleške s lica mesta mogu biti samo preliminarne, vrlo je verovatno da će se koristiti tokom cele istrage i da će se razmatrati u fazi gonjenja. Stoga je izuzetno značajno da budu što detaljnije.

Zabeleške treba da budu dovoljno detaljne da bi drugi istražitelj mogao nastaviti dalje istragu ukoliko bi se predmet predao detektivu/istražitelju za predmete krivičnih dela počinjenih iz mržnje/drugoj osobi.

- 📄 Utvrditi da li je svedocima potreban prevod ili druga vrsta pomoći da daju dokaze. U prvi mah se mogu zamoliti srodnici/prijatelji da pomognu ukoliko nije dostupan prevodilac na licu mesta. Decu nikada ne treba uključivati osim ako se radi o hitnom slučaju.
- 📄 Policijski službenici treba da koriste otvoren i inkluzivan jezik, na primer:
 - * „Imate li partnera/partnerku?“ umesto „Jeste li udati/oženjeni?“
 - * „Jeste li u vezi?“ umesto „Imate li momka/devojku?“
- 📄 Žrtvama treba dati priliku da objasne šta se desilo svojim rečima i kada njima to odgovara. Strpljiv pristup može dovesti do ključnih dokaza, koji bi inače bili propušteni.
- 📄 Ako su žrtve previše uznemirene ili ozbiljno povređene, odložite detaljno ispitivanje do trenutka kada budu u boljoj poziciji da razgovaraju (i, kada je to odgovarajuće, organizujte medicinsku pomoć).
- 📄 Žrtvama treba dozvoliti da koriste vlastiti vokabular, ne policijski. Ako je nešto nejasno, može se zatražiti pojašnjenje.
- 📄 Doslovno evidentirajte sve što su osumnjičene osobe rekly žrtavama.

- ▣ Ako se osumnjičena osoba nalazi na mestu izvršenja dela, evidentirajte svako priznanje u skladu s lokalnim zakonodavstvom/policijskim propisima, uz adekvatne upute. Doslovno prenesite njihove reči.

► Prikupljanje forenzičkih i tehničkih dokaza na mestu izvršenja dela

Ključni zadaci koji se odnose na prikupljanje forenzičkih i tehničkih dokaza na mestu izvršenja krivičnog dela počinjenog iz mržnje nad LGBTI osobama.

Savet za edukatora: lista u nastavku nije konačna i potrebno je uzeti u obzir i lokalne smernice tehničkih eksperata i vodiče.

- ▣ Osigurajte mesto događaja po dolasku, ogradite lokaciju incidenta i sva područja na kojima su napadači bili ili kuda su pobjegli.
- ▣ Sačuvajte sve vidljive dokaze i fotografije svih relevantnih područja i predmeta. Razmotrite da napravite video snimak mesta događaja ukoliko imate dostupne resurse i ako je to odgovarajuće. Osigurajte prikupljanje fizičkih dokaza predrasude (npr. fotografija homofobičnog grafita).
- ▣ Sačuvajte dokaze u vidu tragova na žrtvi. Imajte na umu da svaki kontakt ostavlja trag te da se dokazi sa napadača mogu nalaziti na koži i odeći žrtve (krv, pljuvačka, vlakna odeće, vlasi kose, DNK, itd.).
- ▣ Razmotrite uzimanje briseva ukoliko je to odgovarajuće i zadržavanje odeće nakon pribavljanja zamenske.
- ▣ Fotografišite povrede žrtve, uz njen pristanak kada je potreban. Možda ćete morati da napravite fotografije nakon nekog vremena kada modrice postanu vidljive.
- ▣ Pobrinite se da veštaci za mesto izvršenja krivičnog dela ili forenzički stručnjaci budu prisutni, ukoliko je to potrebno.
- ▣ Prikupite i spakujte sve fizičke dokaze u skladu s lokalnim propisima i najboljom praksom.

- ❑ Utvrdite mogućnosti pronalaska DNK dokaza na mestu dela. Moguća mesta uključuju korišćeno oružje/sredstvo, bilo šta što su mogli dotaći ili iz čega su mogli piti, krv, pljuvačku, vlasice kose, ili druge telesne izlučevine. Kako je već spomenuto, DNK osumnjičene osobe može se nalaziti i na žrtvi.
- ❑ Ako se incident prijavljuje telefonski, savetujte žrtvu/svedoka da sačuva sve dokaze.
- ❑ Zatražite pomoć obučених istražitelja, ukoliko je dostupna.
- ❑ Prikupite CCTV snimke iz neposrednih i okolnih područja, obračujući posebnu pažnju na ulazne i izlazne tačke mesta događaja.
- ❑ Ako se osumnjičena osoba identifikuje i uhapsi, nastojte da im uzmete odeću i obuću jer mogu na sebi imati dokaze i uzmite uzorak DNK, kao i otiske prstiju i napravite fotografije. Potrebno je napraviti fotografije tetovaža koje ukazuju na pripadnost u, na primer, ultradesničarskim grupama.
- ❑ Organizujte medicinski pregled i tražite pristanak za dobijanje medicinskog nalaza.
- ❑ Pretpostavite da će slučaj doći do suda te prikupljajte dokaze u skladu s tom pretpostavkom.

► U stanici: sačinjavanje službenog zapisnika

Kada evidentirate i pripremate zapisnik u stanici neposredno nakon incidenta, imajte u vidu da je tačno beleženje krivičnog dela počinjenog iz mržnje ključno da bi osiguralo prepoznavanje obrazaca prestupničkog ponašanja i donošenje preventivnih mera. Ovaj deo treba dopuniti na način da se odraze lokalne prakse i procedure.

- ❑ Podnesite prijavu krivičnog dela u policijsku bazu podataka (papirnu ili kompjutersku, u zavisnosti od države).
- ❑ Evidentirajte sve inicijalne opservacije koje incident karakteriziraju kao moguće krivično delo počinjeno iz mržnje.
- ❑ Sprovedite inicijalne istrage da utvrdite da li su slična dela ranije izvršena. Možda postoji obrazac prestupničkog ponašanja. Pregledajte evidencije krivičnih dela počinjenih iz mržnje da bi se utvrdili obrasci viktimizacije.

- Pregledajte evidencije da utvrdite da li je žrtva nekad ranije bila žrtva. Ovo je važno za utvrđivanje potencijalne ponovljene viktimizacije.
- Prijavite incident nadležnom rukovodiocu, u skladu sa lokalnom politikom/propisima.
- Prijavite incident lokalnoj/nacionalnoj jedinici za borbu protiv krivičnih dela počinjenih iz mržnje, u skladu sa politikom/propisima.
- Ako se istraga predaje drugom istražitelju/jedinici, pobrinite se da znaju da se možda radi o krivičnom delu počinjenom iz mržnje.
- Kada je to potrebno, pobrinite se da je nadležni rukovodilac/portparol policije informisan o incidentu.
- Ako se utvrdi obrazac krivičnog dela počinjenog iz mržnje, prijavite to da bi se mogla organizovati odgovarajuća reakcija/intervencija.
- Pobrinite se da prevodioci budu dostupni za buduće komuniciranje sa žrtvom/svedokom/osumnjičenom osobom, ukoliko su potrebni.
- Organizujte predaju dokaza nadležnom istražitelju/istražnom timu.

► Dalja istraga: razmatranje svih pristupa

Nakon inicijalne istrage na licu mesta i sačinjavanja službenog zapisnika u policijskoj stanici, često će se dešavati da će biti potrebna dodatna istraga, posebno ako nemate imenovane osumnjičene osobe. Dobre istražne prakse koje su navedene u nastavku nisu konačne i potrebno ih je proširiti u skladu s lokalnim praksama/procedurama. Odlučnost policijskih službenika da pronađu prestupnike u krivičnim delima počinjenim iz mržnje je ključna za izgradnju poverenja među manjinskim zajednicama. Kada je stepen poverenja u policiju nizak, LGBTI svedocima može biti neugodno da razgovaraju s policijom. U tim slučajevima biće potrebni dodatni napori da se svedoci ohrabre da govore.

Policijski službenici treba da:

- 🔍 apeluju na svedoke koristeći medije, društvene mreže, itd.
- 🔍 traže slične incidente na drugim mestima/u drugim policijskim jurisdikcijama
- 🔍 traže svedoke koji često posećuju tu oblast/mesto (poštanske radnike, sakupljače otpada, ljude koji tu koriste autobuske linije). Lokalni policijski službenici u zajednici mogu biti od pomoći.
- 🔍 osiguraju da iskusan službenik pregleda sve prikupljene dokaze da bi se utvrdili novi istražni smerovi
- 🔍 ispituju snimke centra za hitne pozive
- 🔍 osiguraju usluge forenzičkog medicinskog veštaka, ukoliko je to odgovarajuće
- 🔍 idu od vrata do vrata u datom području i postavljaju pitanja.
- 🔍 pregledaju CCTV snimke
- 🔍 ispituju sve dostupne krivične evidencije i kriminalističke obaveštajne podatke da bi se utvrdile veze
- 🔍 izvrše triangulaciju korišćenja mobilnog telefona i ispituju telefonske listinge, ukoliko je to odgovarajuće
- 🔍 koriste specijalističke jedinice, kada je to odgovarajuće
- 🔍 traže usluge jedinice za pregled krivičnih dela (ako postoji) da se pregledaju dokazi i istrage po isteku 28 dana od izvršenja dela u ozbiljnim slučajevima
- 🔍 ispituju osobe koje rade na obezbeđenju objekata gde se okupljaju LGBTI osobe, kao i osobe koje rade u tim objektima, da bi se saznalo da li imaju neke informacije koje bi mogle biti od koristi. Moguće je da ljudi u zajednicama pričaju o stvarima o kojima ne pričaju s policijom. Čak i „meki“ obaveštajni podaci mogu biti od koristi
- 🔍 traže pomoć od LGBTI organizacija civilnog društva u apelima za informacije
- 🔍 koriste informacije sa veb stranica trećih strana, kada postoje.

Aktivnost 4.2:

Prikupljanje dokaza: Krivična dela počinjena iz mržnje nad LGBTI osobama – pristup usmeren na žrtvu (30 minuta)

Ova aktivnost uključuje čitanje, razgovor u malim grupama i usmerenu plenarnu diskusiju. Potrebni materijali:

- ◆ Pretentacijski blok, flomasteri
- ◆ Posebne prostorije za grupni rad ili prostor u sklopu sobe za obuku
- ◆ Materijali za učesnike 4.2a i 4.2b

1. Pripremite tri lista bloka.

▢ Prvi list naslovite:

„Inicijalna reakcija: podrška za žrtvu na mestu izvršenja krivičnog dela/po prijemu poziva/u stanici“

▢ Drugi list naslovite:

„Uzimanje detaljne izjave od žrtve“

▢ Treći list naslovite:

„Kontinuirana podrška i ublažavanje rizika“

2. Podelite učesnike u tri grupe. Pokušajte da razdvojite osobe koje inače rade zajedno i, ukoliko je moguće, nastojte da imate ravnopravnu rodnu zastupljenost.
3. Podelite učesnicima materijal za učesnike 4.2a i zatražite da slede instrukcije. Dajte grupama 10–15 minuta da zajedno razgovaraju o idejama. Jedna osoba u grupi treba da vodi zapisnik.
4. Spojite manje grupe ponovo u jednu veliku. Od predstavnika/ca svake grupe zatražite da predstavite ključne tačke koje je grupa utvrdila. Nakon toga pitajte ostale učesnike smatraju li da treba nešto dodati.
5. Dok budete prolazili kroz tačke, proverite vodič dobre prakse u 4.2b, navodeći i te ključne tačke i one koje su eventualno propuštene.

Materijal za učesnike 4.2a:

Istrage krivičnih dela počinjenih iz mržnje nad

LGBTI osobama: pristup usmeren na žrtvu (30 minuta)

- Zadužite jednog učesnika da vodi beleške.
- Za ovu vežbu se može koristiti isti scenario kao u aktivnosti 4.1.

Scenario:

Napad u centru grada:

Dve lezbejke odlaze iz mesta u centru grada u kojem se okuplja LGBTI zajednica. Sto metara od tog mesta napada ih grupa muškaraca, nekoliko njih je bilo naoružano palicama. Žene su ozbiljno pretučene palicama, a udarane su i šakama i nogama. Pre i tokom napada, napadači su uzvikivali homofobične uvrede. Prolaznik je pozvao policiju i vi stižete na lice mesta.

Kada pročitate scenario, pređite na opis zadatka koji je dodeljen vašoj grupi. Razgovarajte o idejama nekih 10–15 minuta, praveći beleške.

Grupa 1 – zadatak:

Inicijalna reakcija: podrška za žrtvu na mestu izvršenja krivičnog dela, po prijavi krivičnog dela telefonskim pozivom ili po dolasku u policijsku stanicu da prijavi krivično delo počinjeno iz mržnje nad LGBTI osobama.

Šta policija treba da uzme u obzir?

Grupa 2 – zadatak:

Uzimanje zvanične izjave/prijave: prikupljanje najkorisnijih dokaza i pružanje podrške za žrtvu pri uzimanju detaljne izjave od žrtve.

Šta policija treba da uzme u obzir?

Grupa 3 – zadatak:

Nakon što su inicijalni dokazi prikupljeni: pružanje kontinuirane podrške i informacija žrtvi. Smanjivanje rizika od reviktimizacije.

Šta policija treba da uzme u obzir?

Materijal za učesnike 4.2b:

Istrage krivičnih dela počinjenih iz mržnje nad

LGBTI osobama: pristup usmeren na žrtvu

Koji su to ključni aspekti koje policija treba da uzme u obzir kada je u pitanju pružanje podrške žrtvama na mestu događaja, pri uzimanju detaljne izjave svjedoka i u kontinuiranom smislu? Ovaj materijal za učesnike/ce predstavlja smernice za sledeće tri oblasti:

- A) pružanje podrške žrtvama u početnim fazama krivične istrage.
- B) uzimanje detaljne izjave od žrtve/svedoka i stvaranje okruženja pogodnog za prikupljanje najkorisnijih dokaza.
- C) kontinuirana podrška žrtvama i ublažavanje rizika.

Važno je napomenuti da ove preporuke nisu konačne te da treba da se prilagode tako da u obzir uzmu lokalno zakonodavstvo, politike i procedure.

► **Pružanje podrške žrtvama u početnim fazama krivične istrage**

Prvi kontakt sa žrtvom izazvaće trajni utisak o tome kako oni vide policiju i očekivanja koja će imati u smislu pružanja usluga. Loš početak može uništiti šanse za saradnju sa svedocima.

Ključne tačke koje treba razmotriti u početnim fazama istrage nabrojane su u nastavku.

Na mestu izvršenja krivičnog dela

- ☞ Prva stvar koju treba učiniti je da pozovete hitnu pomoć ako je potrebno.
- ☞ Pobrinite se da su žrtve bezbedne na mestu događaja; uklonite ih sa tog mesta ako su u opasnosti.
- ☞ Sa žrtvom treba da razgovara samo jedan policijski službenik kako bi se smanjila trauma; drugi službenik može biti prisutan ako je potrebno, ali po mogućnosti ne treba postavljati pitanja.
- ☞ Uverite žrtvu da nije kriva za ono što se dogodilo.

- ☐ Policijski službenici treba da koriste otvoren i inkluzivan jezik, na primer:
 - * „Imate li partnera/partnerku?“ umesto „Jeste li udati/oženjeni?“
 - * „Jeste li u vezi?“ umesto „Imate li momka/devojku?“
- ☐ Budite strpljivi i dajte žrtvi prostora da kaže kako se oseća.
- ☐ Zaštitite identitet žrtve od nepotrebnog izlaganja. Obavestite žrtve da će policija štiti njihovu privatnost onoliko koliko je to zakonski moguće.
- ☐ Obavestite žrtvu o realnim mogućnostima da događaj izađe u javnost i/ili bude praćen kroz medije. Pobrinite se da žrtvi ne prenesete tu informaciju na način koji će ih navesti da pomisle kako policija ne želi da nastavi istragu.
- ☐ Uputite žrtvu u lokalnu službu za podršku žrtvama (uz njihov pristanak). Pojediniosti o službama za podršku treba pružiti usmeno i pismeno.
- ☐ Žrtvi treba dati podatke o istražnom službeniku ili kontakt osobi na slučaju ukoliko žele da nastave komunikaciju. Treba obezbediti zamensku kontakt osobu u slučaju kada je glavna kontakt osoba odsutna tokom dužeg vremenskog perioda.
- ☐ Pitajte žrtvu da li ima prijatelja/prijateljicu, partnera/partnerku koje želi da pozove radi podrške.
- ☐ Evidentirajte emocionalno stanje žrtve (npr. je li u šoku?).
- ☐ Na osnovu gore prikupljenih informacija, procenite svaki neposredni rizik za žrtvu ili njenog partnera/partnerku/užu porodicu. Pored gorenavedenih tačaka, utvrdite da li je žrtva primila ikakve pretnje, da li je bilo oružja, da li je bilo prethodnih incidenata i da li je počinilac – ako je poznato – činio slične prestupe ranije. Na osnovu procene, odmah uspostavite sve potrebne mere zaštite. Za detaljnu procenu rizika pogledajte model procene krivičnih dela počinjenih iz mržnje koji je osmislila policija u Hempširu.⁵⁵

⁵⁵ www.hampshire.police.uk/internet/asset/de7ad9c0-8783-4cae-9cb9-2bc004ab0eal/hc-002299-15.%20additional%20information.pdf.

Ako uzimate prvu izjavu preko telefona

- △ Utvrdite da li je potrebna medicinska pomoć i pozovite hitnu pomoć ako je potrebno.
- △ Postavite pitanja kako biste utvrdili da li je žrtva bezbedna na mestu događaja i savetujte žrtvi da napusti mesto događaja ako je u opasnosti i u mogućnosti da to učini. Uputiti službenike za hitne intervencije na mesto događaja ako je žrtva u opasnosti i ne može da ode.
- △ Budite strpljivi i dajte žrtvi prostora da objasni šta joj se dogodilo, prikupljajući što je moguće više detalja.
- △ Žrtvi treba pružiti informacije o tome kako najbolje podneti zvaničnu prijavu. Žrtvi treba dati detaljne informacije o tome s kim da kontaktira, kada i gde. Treba osigurati da istražni službenik pozove žrtvu, u skladu s politikom lokalne policije.
- △ Uputite žrtvu u lokalnu službu za podršku žrtvama (uz pristanak). Pojediniosti o službama za podršku treba pružiti usmeno i pismeno.
- △ Evidentirajte emocionalno stanje žrtve (npr. je li u šoku?)
- △ Spovedite procenu rizika za žrtvu i odmah uspostavite sve mere zaštite. Pogledajte prethodno poglavlje za više informacija o proceni rizika.

Ako žrtva dođe u policijsku stanicu

- Pozovite medicinsku pomoć ako je potrebno.
- Sa žrtvom treba da razgovara samo jedan policijski službenik kako bi se smanjila trauma; drugi službenik može biti prisutan ako je potrebno
- Uverite žrtvu da nije kriva za ono što se dogodilo.
- Saznajte prvobitne detalje od žrtve u privatnoj prostoriji, a ne na šalteru.

- Policijski službenici treba da koriste otvoren i inkluzivan jezik, na primer:
 - * „Imate li partnera/partnerku?“ umesto „Jeste li udati/oženjeni?“
 - * „Jeste li u vezi?“ umesto „Imate li momka/devojku?“
- Zaštitite identitet žrtve od nepotrebnog izlaganja. Obavestite žrtvu da će policija štititi njenu privatnost onoliko koliko je to zakonski moguće.
- Žrtvi treba dati podatke o istražnom službeniku ili kontakt osobi na slučaju ukoliko žele da nastave komunikaciju. Treba obezbediti zamensku kontakt osobu u slučaju kada je glavna kontakt osoba odsutna tokom dužeg vremenskog perioda.
- Uputite žrtvu u lokalnu službu za podršku žrtvama (uz pristanak). Pojediniosti o službama za podršku treba pružiti usmeno i pismeno.
- Obavestite žrtvu o realnim mogućnostima da događaj izađe u javnost i/ili bude praćen u medijima. Pobrinite se da žrtvi ne prenesete tu informaciju na način koji će je navesti da pomisli kako policija ne želi da nastavi istragu.
- Budite strpljivi i dajte žrtvi prostora da kaže kako se oseća.
- Pitajte žrtvu da li ima prijatelja/partnera kojeg želi da pozove radi podrške.
- Evidentirajte emocionalno stanje žrtve (npr. je li u šoku?).
- Provedite procenu rizika za žrtvu i odmah uspostavite sve mere zaštite. Pogledajte prethodno poglavlje za više informacija o proceni rizika.

► Uzimanje detaljne izjave od žrtve/svedoka. Stvaranje okruženja pogodnog za prikupljanje najkorisnijih dokaza

Razgovor je često deo istrage iz kojeg se prikupljaju ključni dokazi. To može pokrenuti ili obustaviti krivični postupak. Policija mora izbalansirati potrebu za vršenjem pritiska kako bi se dobile detaljnije informacije s potrebama žrtve, uključujući i potrebu za privatnošću.

- ◆ Osigurajte mirnu prostoriju za razgovor gde vas niko neće uznemiravati dok uzimate izjavu.
- ◆ Okačite znak „ne uznemiravaj“ na vrata.
- ◆ Učinite atmosferu što ugodnijom.
- ◆ Isključite mobilne telefone i postarajte se da vas ne ometaju tokom tog vremena.
- ◆ Pravite pauze kada je to potrebno.
- ◆ Nemojte osuđivati i ne iznosite svoje lično mišljenje o individualnim okolnostima žrtve.
- ◆ Dajte žrtvi do znanja da ste svesni da je davanje izjave teško.
- ◆ Govorite umirujućim tonom.
- ◆ Vodite računa o govoru tela i pokušajte da se neutralno izražavate.
- ◆ Uvek se odnosite prema žrtvi s poštovanjem i dajte joj do znanja da ste svesni njenog bola/stresa.
- ◆ Nemojte vršiti pritisak na žrtvu ako je uznemirena. Možda će biti potrebno uzeti drugu izjavu nešto kasnije. Ukoliko to predstavlja pravne poteškoće, to treba objasniti žrtvi.
- ◆ Budite strpljivi sa žrtvom ako počne da ulazi u detalje o incidentu koji vam nisu potrebni za izjavu.
- ◆ Odvojite dovoljno vremena i nemojte žuriti s procesom.
- ◆ Nemojte kritikovati ponašanje žrtve.
- ◆ Nemojte iznositi pretpostavke o veri, načinu života ili seksualnoj orijentaciji žrtve.
- ◆ Nikada ne govorite diskriminatornim jezikom.
- ◆ Nikada ne umanjujte ozbiljnost krivičnog dela. Ovo je posebno važno u slučajevima kada su počinioci mlade osobe ili osobe pod dejstvom alkohola.
- ◆ Razmotrite uzimanje izjave na neutralnom mestu ili u domu žrtve ukoliko je prikladno, s obzirom na pojedinosti slučaja.

► Kontinuirana podrška žrtvama i ublažavanje rizika

Nakon prvobitne interakcije i uzimanja izjave, sledite uputstva navedena u nastavku.

- ▲ Žrtvu treba pozvati u roku od 24 sata od imenovanja istražnog člana kako bi se žrtva uverila da je ozbiljno shvaćena.
- ▲ Nakon sprovođenja početne procene rizika, rizik koji pretil žrtvi treba periodično pratiti i preduzeti odgovarajuće mere za ublažavanje utvrđenih rizika.
- ▲ Obavestiti mesnog policijskog službenika ili službenika na dužnosti da poseti žrtvu i pruži zaštitu kada je to potrebno. O tome treba razgovarati sa žrtvom pre samog delovanja.
- ▲ U ozbiljnim slučajevima, razmisliti o angažovanju porodičnog savetnika (obučeno policijsko lice koje je u kontaktu sa žrtvom/porodicom u velikim istragama) ili obučenog službenika za pružanje podrške LGBTI osobama.
- ▲ Žrtva treba biti obavještena ako je osumnjičeno lice uhapšeno, optuženo ili pušteno iz pritvora.
- ▲ Ako je osumnjičeno lice pušteno iz pritvora, žrtva treba biti obavještena o razlozima puštanja.
- ▲ Žrtvi treba obezbediti glavnu i zamensku kontakt osobu u slučaju kada je glavna kontakt osoba odsutna tokom dužeg vremenskog perioda.
- ▲ Žrtve treba uputiti licima za pružanje podrške ukoliko im podrška već nije pružena.
- ▲ Žrtvama treba pružiti savete o sprečavanju krivičnih dela, kao i kućnoj i ličnoj sigurnosti.
- ▲ Žrtva treba biti obavještena o svim medijskim upitima za informacije.
- ▲ Da bi se ublažili rizici, žrtvi treba obezbediti sigurnosnu opremu za kućnu i ličnu zaštitu (protivprovalni alarmi, zaštitari, itd.) gde je to potrebno.

- ▲ Ako je potrebno, treba podržati promenu prebivališta žrtve.
- ▲ Lične podatke žrtve treba čuvati na sigurnom mestu u štampanoj i elektronskoj formi, prema potrebi.
- ▲ Žrtve mogu zahtevati promenu imena ili potpuno novi identitet u ozbiljnim slučajevima.
- ▲ U takvim okolnostima treba razmotriti programe za promenu prebivališta žrtava.
- ▲ Pružiti odgovarajuću podršku žrtvama kada se od njih traži da prisustvuju sudu, uključujući:
 - * osigurati pristup prostorijama za pružanje podrške žrtvama/čekaonicama za svedoke;
 - * osigurati posetu žrtve sudu pre suđenja (u sudskoj pratnji ako je dostupna);
 - * osigurati da se istražni ili imenovani službenik sastane i ostane sa žrtvom ako je to moguće. Ako nije moguće, „službenik za pružanje podrške svedocima i žrtvama“ treba da se sastane i ostane sa žrtvom.
 - * ako ništa od navedenog nije moguće, treba predložiti da žrtva bude u pratnji prijatelja ili člana porodice koji nije očigledno povezan sa slučajem.

Aktivnost 4.3:

Prikupljanje dokaza: žrtve krivičnih dela počinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama – aspekti specifični za transrodne osobe (60 minuta)

Potrebni materijali:

- ◆ Presentacioni blok, flomasteri
- ◆ Materijali za učesnike 4.3a i 4.3b

Ova aktivnost uključuje prezentaciju edukatora (moguće zajedno s prezentacijom OCD koja se bavi transrodnim pitanjima ili uz prika-

zivanje video materijala o životu transrodnih osoba), na temu transfobičnih krivičnih dela učinjenih iz mržnje i dobrih praksi policijskog postupanja, razgovor u malim grupama i usmerenu plenarnu diskusiju.

Na početku prezentacije treba zamoliti učesnike/ce da vode beleške koje se odnose na ključne tematske tačke kojima se odgovara na sledeća pitanja:

1. Zbog čega su transrodne osobe posebno ranjive u smislu krivičnih dela?
2. Šta policija može uraditi da pruži podršku transrodnim žrtvama krivičnih dela?

Savet za edukatora: Kada je to moguće, treba pozvati lokalnu OCD koja se bavi LGBTI pitanjima da predstavi sveobuhvatan kontekst iskustava transrodnih osoba, njihovih iskustava kao žrtava i da pruži savete o najboljim načinima interakcije javnih službenika s transrodnim osobama. Kada ovo nije moguće, treba razmotriti korišćenje video materijala.

Postoji mnoštvo faktora koji su relevantni za podršku transrodnim žrtvama, a materijal za učesnike 4.3a sadrži detaljnu ali ne konačnu listu aspekata koje policijski službenici treba da uzmu u obzir kada u službenom svojstvu stupaju u kontakt s transrodnim osobama. Učesnicima se može podeliti materijal 4.3b da im pomogne u fokusiranju na ključna pitanja u ovoj aktivnosti.

Materijal za učesnike 4.3a:

Prikupljanje dokaza: žrtve krivičnih dela počinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama – aspekti specifični za transrodne osobe

U daljem tekstu date su određene smernice i primeri dobrih praksi profesionalnog odnosa i razumevanja policije prema transrodnim osobama koje su žrtve krivičnih dela počinjenih iz mržnje. Većina ovoga može se primeniti i na interpolne/interseks osobe.

1) Rodni identitet i organi za sprovođenje zakona

Kao što je već pomenuto, transrodne osobe su često žrtve niza različitih vidova krivičnih dela, uključujući seksualno nasilje i ubistva. Stopa viktimizacije je veća u određenim podgrupama, kao što su transrodne osobe pripadnici nacionalnih manjina i mlade transrodne osobe. S obzirom na visok stepen društvene stigme i kriminalne viktimizacije, profesionalan odnos prema transrodnim osobama bi trebalo da bude prioritet u radu organa za sprovođenje zakona.

U velikom broju zemalja, transrodne osobe, naročito one koje se bave seksualnim radom, doživljavaju diskriminaciju od policijskih službenika, što može uticati na gubitak poverenja i nespremnost žrtava da prijave krivična dela. Da bi pripadnicima ove ugrožene manjinske zajednice mogli pružiti delotvornu podršku i pomoć, policijski službenici moraju pokazati **profesionalnost i poštovanje identiteta** transrodnih žrtava krivičnih dela.

2) Kontrolisanje radoznalosti

Nekim policijskim službenicima susret s transrodnim žrtvama krivičnih dela može biti prvi susret s transrodnim osobama uopšte. S obzirom na to da su policijski službenici po prirodi radoznali moguće je da će ih zanimati način života, fiziologija i psihologija transrodne osoba. Treba imati na umu da nisu sve transrodne osobe portparoli svoje zajednice. Život tih osoba se često preispituje i osuđuje i nije im potreban dodatni stres u vidu policijskih službenika koji postavljaju pitanja koja ne priliče profesionalnom odnosu prema žrtvi. **Za policijske službenike je ključno da se drže svoje profesionalne uloge i postavljaju samo pitanja bitna za datu istragu.**

Policijski službenici bi pri sprovođenju istrage trebalo da budu usmereni na krivično delo koje pokušavaju dokazati i na informacije koje mogu poslužiti za dokazivanje predrasuda kao motiva za izvršenje dela. Dok podatak o transrodnosti žrtve može biti bitan za dokazivanje slučaja transfobije, dokazi o intimnijim detaljima samog procesa tranzicije, uključujući podatke koji se tiču telesnih i anatomskih aspekata osobe, ne moraju biti nužno neophodni. **Ako određene informacije nisu direktno vezane za krivično delo ili motivisanost predrasadama, nemojte ni postavljati pitanja vezana za njih.**

Transrodne osobe se često suočavaju sa osuđivanjem u krugu porodice, prijatelja i u široj zajednici i zato je bitno da, kada dođu u policijsku stanicu kao žrtve krivičnog dela, ne naiđu i tu na osuđivanje. Treba voditi računa da izraz lica bude neutralan i ostati profesionalan. Izrazi koji se koriste u komunikaciji treba da budu neutralni, tehnički i neosuđujući. Zadatak profesionalnog policijskog službenika je da pokaže razumevanje i empatiju. **Sekundarna viktimizacija je moguća ukoliko žrtva u kontaktu sa sistemom krivičnog pravosuđa oseti da se ponovo nalazi u situaciji u kojoj je predmet osuđivanja/diskriminacije.**

2a) Poverljivost

Policijski službenici imaju profesionalnu obavezu čuvanja poverljivosti u krivičnim istragama. Transrodne osobe često nerado govore o svojoj prošlosti ili, iz raznoraznih razloga, uopšte ne pominju svoju transrodnost (tj. žive kao da su oduvek bili muškarci odnosno žene). Obelodanjivanjem tih informacija trećim stranama može se ozbiljno ugroziti njihova sigurnost i mentalno zdravlje te dovesti u pitanje odnosi s porodicom i prijateljima, kao i njihov radni odnos. Policijski službenici su dužni da štite poverljivost ličnih podataka. Takođe treba voditi računa i o poštovanju zakona o zaštiti ličnih podataka ukoliko su takvi zakoni doneseni. Ovo je naročito bitno u manjim gradovima i sredinama, gde je anonimnost teže sačuvati.

O svemu ovome treba voditi računa i u slučaju postojanja opasnosti da neki od ovih podataka dospeju u medije tokom suđenja ili na drugi način. Žrtvu treba upoznati s mogućim rizicima kako bi joj se omogućilo donošenje prave odluke o daljem postupanju. *Te informacije nipošto ne treba saopštavati tako da žrtva stekne utisak da je odvrćate od podnošenja tužbe. I na kraju, nemojte davati obećanja u vezi sa zaštitom poverljivosti koja ne možete ispuniti samo da biste nekoga ubedili da podnese tužbu.*

2b) Vidovi podrške

Ako se radi o žrtvi koja je izrazito uznemirena, naročito u situacijama gde su odnosi između transrodne zajednice i policije zategnuti, poželjno je **transrodnu osobu pitati da li želi da uz nju bude neko od prijatelja ili porodice.** Ta osoba ne bi trebalo da bude direktno povezana sa slučajem. Takođe je preporučljivo da se iskaz uzme na nekom

neutralnom mestu, na primer u prostorijama mesne zajednice ili u kući žrtve. Sve to može zavisiti od lokalne politike i zakonodavstva, pa pri donošenju takvih odluka treba voditi računa o važećim politikama i zakonima.

3) Korišćenje zamenica

Kao što je već pomenuto u Modulu 1, zamenice su reči koje se koriste kao zamena za nečije ime. Zamenice su uglavnom rodno određene, pa ih u komunikaciji s transrodnim osobama treba koristiti pažljivo.

Ako se radi o kraćoj interakciji s transrodnom osobom, korišćenje zamenica je najbolje izbegavati. Kod duže interakcije najbolje je osobu pitati koju zamenicu želi da koristite/kako želi da joj se obraćate.

Ako shvatite da ste upotreбили pogrešnu zamenicu, kratko se izvinite i nastavite razgovor. Duža diskusija o toj temi može biti neugodna svima, a kratko izvinjenje zbog greške je sasvim dovoljno.

Važno je napomenuti da se neke transrodne osobe ne identifikuju ni kao muškarci ni kao žene, već kao nebinarne transrodne osobe. Za nebinarne transrodne osobe najadekvatnije je korišćenje zamenica oni/njih/njihov (umesto ona/nju/njen).

Namerno korišćenje pogrešnih ličnih zamenica smatra se uvredljivim i može naneti dosta bola. Pravilnim korišćenjem ličnih zamenica i obazrivim konsultovanjem osobe u vezi s načinom obraćanja policijski službenici pokazuju kulturu i ulivaju poverenje.

4) Zakonsko ime

U mnogim zemljama zakoni ne omogućavaju da se uz promenu imena promeni i oznaka pola. U nekim slučajevima transrodne osobe nisu uopšte u prilici da zakonski promene ime, čak ni kada je to dozvoljeno u državi. To može izazvati niz poteškoća, naročito u kontaktu s policijskim službenicima koji su obučeni za proveru ličnih dokumenata.

Policijski službenici se mogu naći u situaciji da moraju koristiti zakonsko ime/ime koje je osoba dobila po rođenju koje ne odgovara rodu

koji osoba preferira. U slučaju postojanja zakonske obaveze korišćenja zakonskog imena, treba objasniti razloge te kada i gde će se to ime koristiti (obraci, izjave, sudski i zdravstveni dokumenti itd.). Pri tome, policijski službenik u interakciji i dalje treba da koristi ime i rod po izboru osobe kada god je to moguće.

Prilikom podnošenja prijave treba potvrditi identitet svedoka i ime i zamenice koje osoba želi da se koriste. Kod uzimanja iskaza, na početku treba navesti zakonsko ime i rod svedoka te njegovo preferirano ime i rod. Navedite da ćete nadalje svedoka koji je zakonski poznat kao (zakonsko ime) oslovljavati sa (izabrano ime). Nakon što je to razjašnjeno, u daljem toku uzimanja iskaza nastavite sa korišćenjem identiteta i zamenica koje osoba preferira.

Na dokumentima kojima se dokazuje identitet/rod ne treba insistirati ukoliko to nije zakonski obavezno iz određenih razloga.

5) Osetljivost fizičkih aspekata

Seksualni napad je osetljivo krivično delo s poražavajućim ličnim posledicama. To je naročito slučaj kada su žrtve osobe koje imaju probleme u odnosu prema vlastitom telu. Veliki broj transrodnih osoba oseća nelagodu zbog nekih delova svog tela te stoga nisu spremni da o tome razgovaraju.

U slučaju neophodnosti obavljanja telesnog pregleda, žrtvi unapred treba objasniti postupak kako bi mogla doneti pravu odluku o daljem postupanju.

6) Nasilje u porodici

Internalizovana transfobija i stid ponekad dovode do niskog samopouzdanja. Neke transrodne osobe mogu smatrati da je bilo kakav odnos bolji nego nikakav. To stvara plodno tlo za nasilje u porodici.

Policijski službenici moraju imati u vidu da osoba koja je u pratnji žrtve nasilja u porodici može biti zlostavljač. U takvim okolnostima, poželjno je nakratko razdvojiti žrtvu i partnera i postaviti pitanja kao što su: Da li se osećate sigurno kod kuće? Da li ste od ikoga ko vam je blizak doživljavali da vas udari, povredi ili da vam pretili? Postoji li neki razlog zbog kojeg bi vam bilo neugodno ili zbog kojeg ne biste

bili u mogućnosti da iskreno odgovarate na pitanja u prisustvu vašeg pratioca?

7) Porodica

U nekim slučajevima policija će morati da kontaktira s porodicom žrtve, naročito ukoliko je žrtva nestala, preminula ili nije dostupna. Pokušajte pažljivo proceniti stepen prihvatanja u porodici i utvrditi stepen njihove spremnosti da učestvuju i pomognu u istrazi, uključujući spremnost da se obrate medijima.

Porodica možda ne prihvata novi rodni identitet člana porodice, pa ćete u komunikaciji s njima možda morati koristiti ranije podatke o žrtvi/lične zamenice. U nekim slučajevima je potrebno obaviti dva posebna razgovora, jedan s porodicom i jedan sa žrtvom.

Moguće je da porodica žrtve nije upoznata s transrodnim pitanjima, pa u nekim slučajevima nije loše organizovati usluge informisanja i pružanja podrške žrtvama.

8) Lišavanje slobode transrodnih osoba

Ukoliko je nužno da se transrodna osoba liši slobode, policija bi trebalo pažljivo da organizuje uslove pritvora. Većina policijskih organa nema politiku o postupanju s transrodnim osobama u pritvoru. Smeštanje transrodnih osoba u iste pritvorske prostorije s pritvorenima njihovog zakonskog roda/roda po rođenju može biti opasno. Transrodne osobe su u visokom stepenu izložene riziku od maltretiranja, napada i seksualnog napada u pritvoru.

Po mogućnosti, transrodne osobe treba držati odvojeno od ostalih pritvorenika, ako se radi o kraćem periodu. U slučaju dugotrajnijeg pritvora, poželjno je da se razmotri mogućnost smeštanja zatvorenika sa osobama njegovog preferiranog roda. Sigurnost zatvorenika mora biti prioritet.

U slučaju bilo kakvog vida dugoročnijeg lišavanja slobode, policijski organi bi trebalo da se raspitaju da li osoba prolazi kroz medicinski proces tranzicije kako bi se tokom trajanja pritvora osigurala adekvatna zdravstvena zaštita zatvorenika.

9) Problematika specifična za polne karakteristike

Interpolnim/interseks osobama može biti neophodna zdravstvena nega čak i u roku od samo 24 sata. Na primer, potreba za kortizol-steroidom radi sprečavanja gubitka soli ili adekvatna klimatizacija u cilju sprečavanja pregrevavanja.

Većina osoba na hormonskoj zamenskoj terapiji zbog gonadektomije u detinjstvu može izdržati maksimalno 24 sata bez terapije hormonima. Tu je potrebno hitno delovati po isteku 24 sata i takođe voditi računa o tome koliko je vremena prošlo od uzimanja poslednje doze pre pritvaranja.

Interpolnim osobama koje imaju implantate ili primaju injekcije uglavnom nije potrebna terapija hormonima u nekom kraćem vremenskom periodu. Međutim, može im biti potreban stručni medicinski tehničar za davanje injekcija ili lekar za implantate.

Kod određenih grupa u okviru kategorije „interpolnih osoba“ moguće je postojanje visokog rizika od osteoporoze ili osteopenije zbog ranijeg poremećaja u funkcioniranju hormona. Neki od njih su možda već imali višestruke prelome što znači da su im kosti izrazito lomljive. Ova pitanja moraju obavezno biti uzeta u obzir u jednoj sveobuhvatnoj proceni potreba i pružanja podrške.

Materijal za učesnike 4.3:

Pitanja za razmatranje

1. Zbog čega su transrodne osobe često meta krivičnih dela?
2. Šta policija može da učini u cilju pružanja podrške transrodnim žrtvama krivičnih dela?

Aktivnost 4.4:

Prikupljanje dokaza: pokazatelji postojanja predrasuda u odabiru/motivu (30 minuta)

Ova aktivnost obuhvata plenarnu prezentaciju, pojedinačni rad i grupnu diskusiju Potrebni materijali:

◆ Materijali za korisnike 4.4a i 4.4b.

- 1) Pitanju pokazatelja postojanja predrasuda treba pristupiti korišćenjem informacija datih na početku materijala za učesnike 4.4a.
- 2) Svim članovima grupe treba podeliti materijal za učesnike 4.4a i tražiti da daju što više primera pokazatelja postojanja predrasuda kao motiva za svaku temu.
- 3) Rezultate potom treba uporediti kroz grupnu diskusiju koristeći primere iz 4.4b radi identifikovanja novih ideja ili pokazatelja koji možda nisu prethodno obuhvaćeni.

Materijal za učesnike 4.4a:

Vežba vezana za pokazatelje predrasuda

Pokazatelji postojanja predrasuda

Kako je navedeno u prethodnim modulima, krivična dela počinjena iz mržnje definišu se kao krivična dela motivisana predrasudama.

Policijski službenici imaju iskustva u identifikovanju i prikupljanju dokaza o vršenju **krivičnih dela**. Radi lakšeg prikupljanja dokaza o krivičnim delima, svako krivično delo je definisano u krivičnom zakonu. U tim definicijama navedeni su „dokazi“ neophodni za hapšenje/podizanje optužnice/krivično procesuiranje dela.

U istragama krivičnih dela počinjenih iz mržnje neophodno je prikupiti dokaze o dodatnom elementu: postojanju predrasuda kao motiva za izvršenje dela. Motiv za izvršenje donekle je subjektivan i teško ga je dokazati. Postoji čitav niz faktora koji se mogu koristiti kao dokaz da je delo motivisano predrasudama. Te faktore je korisno kategorizirati na sledeći način:

1. Percepcija žrtve ili svedoka
2. Komentari, pismene izjave i gestikulacija
3. Umešanost organizovanih grupa koje zagovaraju mržnju ili njihovih članova

4. Mesto i vreme
5. Obrasci ili učestalost ranijih krivičnih dela ili incidenata
6. Priroda nasilja
7. Nepostojanje drugih motiva

Imajući u vidu subjektivnu prirodu motivacije, kao i činjenicu da će neki pokazatelji biti jači od drugih, poželjno je predmet graditi tako da se u obzir uzme kombinacija pokazatelja postojanja predrasuda. U nekim slučajevima, i pored postojanja jednog pokazatelja, moguće je da on neće biti dovoljan za dokazivanje krivičnog dela počinjenog iz mržnje, pa će se delo tretirati kao standardno krivično delo. O tome da li se delo može okvalifikovati kao krivično delo počinjeno iz mržnje odlučuje tužilac na osnovu činjenica dobijenih od policije. Stoga je izuzetno bitno da policija prikupi i tužiocu dostavi sve postojeće dokaze, a ne da sama odlučuje o tome da se ne radi o delu počinjenom iz mržnje, ukoliko dokazi ukazuju na postojanje takve mogućnosti.

Važno je napomenuti da, i u slučaju kada žrtva nije LGBTI osoba, činjenica da su napadači odabrali datu žrtvu verujući da ona to jeste dovoljna je da se delo kvalifikuje kao krivično delo počinjeno iz mržnje. Dakle, bitan je motiv napadača, a ne seksualna orijentacija ili rodni identitet žrtve.

Svaki slučaj treba preispitati na osnovu postojećih dokaza. Treba voditi računa o činjenicama koje mogu navoditi na pogrešne zaključke ili o slučajevima gde se učinioci mogu svesno pretvarati da su motiv bile predrasude.

Za bolje razumevanje pokazatelja predrasuda pročitajte sledeći scenario i odgovorite na pitanja a-d.

Scenario:

Gej par izlazi iz gej kluba u centru grada u 2 sata ujutru. Iz kluba se izlazi u mračnu sporednu ulicu. Na kraju ulice stoji okupljena grupa mladih. Dok je par prolazio pored grupe, omladina ih je napala i pretukla, udarajući i šutirajući ih dok su ležali na zemlji i nazivajući ih „pederima“ i „homićima“. Grupa je nakon toga pobjegla, a jedan svedok je pozvao policiju.

a) Da li se radi o krivičnom delu?

Da, težak napad ili tuča (koristiti lokalne nazive krivičnih dela).

b) Da li prethodni scenario ukazuje na motivisanost predrasudama?

Da, motivisanost predrasudama prema LGBTI očigledna je na više načina:

Mesto: Do incidenta je došlo kada su muškarci izlazili iz kluba LGBTI osoba (gej bar).

Vreme: Napad se dogodio u vreme kada LGBTI osobe obično izlaze iz tog kluba.

Komentari: Komentari homofobne prirode tokom napada („pederi“ i „homići“).

Percepcija žrtve/svedoka: Dve žrtve su gej muškarci.

c) Za kojim drugim dokazima bi policija mogla tragati?

Ova procena zasnovana je na ograničenim informacijama datim u primeru. U daljem toku policijske istrage bi se mogle otkriti informacije kao što su:

Percepcija žrtve/svedoka: Žrtve bi mogle smatrati da su napadnute zbog toga što su gej. Svedok može imati utisak da je napad bio homofobne prirode.

Nepostojanje drugog motiva: Moguće je da nema drugih motiva (napad nije isprovociran, ništa nije ukradeno itd.).

Pripadnost grupama koje zagovaraju mržnju: Osumnjičeni, ako budu identifikovani, možda mogu biti povezani sa grupama koje zagovaraju mržnju. Možda postoje objave na društvenim mrežama o napadu.

Obrasci/učestalost sličnih krivičnih dela: Da li je bilo sličnih napada u istom području ili u slično vreme uz sličan modus operandi?

d) Da li se radi o krivičnom delu počinjenom iz mržnje?:

Ovaj incident jeste krivično delo počinjeno iz mržnje, s obzirom na to da se radi o krivičnom delu motivisanom predrasudama.

Homofobni i transfobni pokazatelji krivičnog dela

Preostalo vreme iskoristite da učesnicima ukažete na neke pokazatelje predrasuda koji bi policijskim službenicima mogli poslužiti kao dokaz da se radi o krivičnom delu motivisanom homofobijom ili transfobijom:

Percepcija žrtve ili svedoka

Komentari, pismene izjave i gestikulacija

Umešanost organizovanih grupa koje zagovaraju mržnju ili njihovih članova

Mesto i vreme

Obrasci ili učestalost ranijih krivičnih dela ili incidenata

Priroda nasilja

Nepostojanje drugih motiva

Materijal za učesnike 4.4b:

Pokazatelji predrasuda homofobija i transfobija

Prema definiciji krivičnog dela počinjenog iz mržnje, krivična dela protiv LGBTI osoba su krivična dela koja su motivisana predrasudama prema lezbejkama, gej, biseksualnim, transrodnim i interpolnim osobama. „Motivisanost predrasudama prema LGBTI osobama“ podrazumeva da je učinilac odabrao metu krivičnog dela na osnovu njene stvarne ili pretpostavljene seksualne orijentacije ili rodnog identiteta. Meta može biti jedna osoba, više osoba ili imovina za koju se tačno ili netačno pretpostavlja da je povezana s LGBTI zajednicom.

Identifikovanje pokazatelja koji ukazuju na postojanje predrasuda kao motiva za izvršenje krivičnih dela protiv LGBTI osoba izuzetno je važno, pošto će to nadležnim organima pomoći u utvrđivanju da li istragu treba usmeriti u pravcu dokazivanja potencijalnog krivičnog dela počinjenog iz mržnje prema LGBTI osobama.

U nastavku je dat spisak nekih od pokazatelja postojanja predrasuda:

Percepcija žrtve ili svedoka

- ▢ Da li žrtva ili svedok doživljavaju krivično delo kao motivisano predrasudama prema LGBTI osobama? (Vodite računa o tome da žrtva možda nije svesna da je žrtva krivičnog dela motivisanog mržnjom. Žrtve će možda čak i poricati motivisanost mržnjom zato što ne žele da se izjasne kao LGBTI osobe).
- ▢ Većina pripadnika zajednice u kojoj je krivično delo izvršeno smatra da je incident motivisan mržnjom.
- ▢ Da li je žrtva u vreme događaja bila s partnerom istog pola? Da li su se držali za ruke ili ljubili? Da li su nosili „pride“ ili druge LGBTI bedževe/trake/odeću (ružičasti/crni trouglovi ili trouglovi duginih boja)?

- ▢ Da li je žrtva u vreme incidenta učestvovala u aktivnostima usmerenim na promociju LGBTI prava/usluga/pitanja?
- ▢ Da li je žrtva bila prepoznatljiva kao LGB ili T osoba na osnovu odeće, ponašanja ili predstavljanja?
- ▢ Da li je žrtva javna ličnost za koju se zna da je LGBTI ili da zagovara prava LGBTI osoba (žrtva može biti osoba koja se izjašnjava kao heteroseksualac, ali podržava prava LGBTI osoba, pa je zato bila meta krivičnog dela motivisanog predrasudama prema LGBTI)?

Komentari, pismene izjave i gestikulacija

- ▲ Da li je počinitelj prilikom izvršenja krivičnog dela koristio izraze ili terminologiju koji ukazuju na homofobiju/transfobiju?
- ▲ Da li je izvršilac komentarisao pretpostavljenu seksualnu orijentaciju, transrodnost ili rodni identitet žrtve?
- ▲ Da li je izvršilac u pismenoj formi izrazio homofobiju ili transfobiju ili pominjao pretpostavljenu seksualnu orijentaciju/rodni identitet (možda u imejlu/pismu/na društvenim mrežama)?
- ▲ Da li je izvršilac koristio gestikulaciju rukama koja bi ukazivala na pretpostavljenu seksualnu orijentaciju?
- ▲ Da li su na mestu događaja ostavljeni grafiti s homofobnim/transfobnim porukama?

Umešanost organizovanih grupa koje zagovaraju mržnju ili njihovih članova

- ▣ Da li se izvršilac predstavio kao pripadnik organizovane grupe koja zagovara mržnju?
- ▣ Da li je izvršilac odećom ili tetovažama ukazao da se radi o pripadniku organizovane grupe koja zagovara mržnju?
- ▣ Da li se izvršilac identifikovao sa određenim grupama koje zagovaraju mržnju onlajn, na društvenim mrežama itd.?

- Da li je izvršilac poznat po govoru mržnje ili homofobnom/transfobnom govoru ili komentarima (pismenim ili usmenim)?
- Da li je neka grupa koja zagovara mržnju preuzela odgovornost za napad?

Mesto i vreme

- ◇ Da li je do napada došlo tokom nekog većeg okupljanja LGBTI osoba (npr. povorka ponosa)?
- ◇ Da li je do napada došlo u nekom politički osetljivom trenutku za LGBTI osobe u datom području (donošenje zakona o pravu na brak, otvaranje prvog kluba LGBTI osoba u gradu ili prva gej parada)?
- ◇ Da li je krivično delo učinjeno u neposrednoj blizini kluba/centra LGBTI osoba?
- ◇ Da li je krivično delo učinjeno u kraju koji je poznat kao sastajalište LGB ili T osoba?
- ◇ Da li je krivično delo učinjeno na lokaciji koja je poznata po seksu na javnom mestu ili kao područje za „cruising“?
- ◇ Da li je krivično delo učinjeno u blizini lokacije koju koriste ekstremističke grupe/grupe koje zagovaraju mržnju?
- ◇ Da li je lokacija ranije bila okupljalište LGBTI osoba, čak i ako to sada nije slučaj?

Obrasci ili učestalost ranijih krivičnih dela ili incidenata

- ◀ Da li je krivično delo učinjeno na mestu ranijih incidenata ili u slično vreme?
- ◀ Da li postoji obrazac kada je u pitanju vrsta krivičnog dela/grafiti/nasilje prema pripadnicima manjinskih grupa?
- ◀ Da li je počinitelj ranije izvršavao ovakva krivična dela?

Priroda nasilja

- ✦ Da li je u napadu bilo elemenata koji ukazuju na neuobičajen stepen nasilja/okrutnosti ili seksualno nasilje koji odudaraju od onoga što bi se moglo zaključiti na osnovu činjeničnog stanja?
- ✦ Da li je nasilje bilo usmereno na genitalije ili polne organe?

Nepostojanje drugih motiva

- ☒ Da li kod napadača nije postojao finansijski ili neki drugi motiv prilikom izvršenja krivičnog dela (npr. krađa tokom napada ili provale)?

Aktivnost 4.5:

Prikupljanje dokaza: pokazatelji koji ukazuju na postojanje predrasuda – identifikovanje krivičnih dela počinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama (30 minuta)

Ova aktivnost se sastoji od čitanja, diskusija u malim grupama i grupe diskusije.

Potrebni materijali:

- ✦ Materijali za učesnike 4.5a i 4.5b
1. Podelite učesnike u male grupe. Pokušajte da razdvojite ljude koji inače rade zajedno i da u grupama imate dobru rodnu zastupljenost.
 2. Podelite materijale 4.5a i recite grupama da slede uputstva. Dajte grupama 10–15 minuta da pročitaju scenarije, a zatim im recite da se pozabave sledećim pitanjima:
 - a) Utvrditi da li se radi o krivičnom delu
 - b) Identifikovati dokaze koji ukazuju na motivisanost predrasudama u pisanom scenariju
 - c) Za kojim drugim dokazima bi policija mogla tragati
 - d) Odrediti da li se radi o krivičnom delu počinjenom iz mržnje

3. Prodiskutujte nalaze grupa za svaki scenario u vezi s materijalima za učesnike 4.5b. Zabeležite nove pokazatelje koje su grupe identifikovale, a kojih nema u radnim materijalima.

Savet za predavače: Scenario 6 je naročito zahtevan i učesnici će morati pažljivo da analiziraju definiciju krivičnih dela počinjenih iz mržnje i odgovarajuće zakonske propise. Poželjno bi bilo da scenario analizirate u kontekstu domaćih zakona i zakonskih pragova pre početka obuke.

Materijal za učesnike 4.5a:

Identifikovanje pokazatelja predrasuda (30 minuta)

Scenario 1:

Ujutru na dan prve parade ponosa koja će se održati u glavnom gradu grupa mladih gej muškaraca kreće se ulicama prema mestu okupljanja. Jedan mladić nosi zastavu duginih boja oko ramena, a jedan par u grupi se drži za ruke. Napada ih grupa skinhedsa koja ih udara, šutira i pljuje na njih.

- a) Utvrditi da li se radi o nezakonitom kažnjivom postupanju (prekršaj ili krivično delo)
- b) U scenariju identifikovati dokaze koji ukazuju na motivisanost predrasudama
- c) Za kojim drugim dokazima bi policija mogla tragati?
- d) Odrediti da li se radi o krivičnom delu počinjenom iz mržnje.

Scenario 2:

Provaljeno je u kancelariju lokalnog političara koji je u medijima poznat po podršci pravima LGBTI osoba. Unutrašnjost zgrade je oštećena, a na posterima za kampanju sprejom su ispisani homofobični slogani. Političar je heteroseksualac. Ništa nije ukradeno.

- a) Utvrditi da li se radi o krivičnom delu
- b) U scenariju identifikovati dokaze koji ukazuju na motivisanost predrasudama

- c) Za kojim drugim dokazima bi policija mogla tragati?
- d) Na osnovu a i b odrediti da li se radi o krivičnom delu počinjenom iz mržnje.

Scenario 3:

Transrodna žena hoda ulicom, prilazi joj muškarac, pljuje je i viče da je „jebeni izrod“ i da je treba uspavati. Žena ne poznaje tog muškarca i prvi put ga vidi.

- a) Utvrditi da li se radi o krivičnom delu
- b) U scenariju identifikovati dokaze koji ukazuju na motivisanost predrasudama
- c) Za kojim drugim dokazima bi policija mogla tragati?
- d) Na osnovu a i b odrediti da li se radi o krivičnom delu počinjenom iz mržnje

Scenario 4:

Grupa mladih napada muškarca u glavnoj ulici i krade mu novčanik, telefon i torbu. Tokom pljačke, jedan od napadača ga naziva pederom i drugim pogrdnim imenima. Muškarac nije gej.

- a) Utvrditi da li se radi o krivičnom delu
- b) U scenariju identifikovati dokaze koji ukazuju na motivisanost
- c) Za kojim drugim dokazima bi policija mogla tragati?
- d) Na osnovu a i b odrediti da li se radi o krivičnom delu počinjenom iz mržnje

Scenario 5:

Transrodni muškarac je pronađen mrtav u svom stanu. Muškarac je pretučen i izboden na smrt. Telo je osakaćeno, a u anus je uguran predmet.

- a) Utvrditi da li se radi o krivičnom delu
- b) U scenariju identifikovati dokaze koji ukazuju na motivisanost

- c) Za kojim drugim dokazima bi policija mogla tragati?
- d) Na osnovu a i b odrediti da li se radi o krivičnom delu počinjenom iz mržnje

Scenario 6:

Dvadesetogodišnji mladić se udvara starijem gej muškarcu na veb stranici za upoznavanje. Njih dvojica se sastaju u hotelu i provode noć zajedno. Mladić krišom telefonom snima seksualni čin između njih dvojice. Mladić počinje da ucenjuje starijeg muškarca preteći da će njegovoj porodici i kolegama reći da je gej ako mu ne da novac.

- a) Utvrditi da li se radi o krivičnom delu
- b) U scenariju identifikovati dokaze koji ukazuju na motivisanost
- c) Za kojim drugim dokazima bi policija mogla tragati?
- d) Na osnovu a i b odrediti da li se radi o krivičnom delu počinjenom iz mržnje

Scenario 7:

Sedamnaestogodišnja interpolna osoba koja se predstavlja i izjašnjava kao muškarac otkriva svoj status školskom drugu i moli ga da to ostane između njih. Sledećeg dana, u svlačionici pre časa fizičkog vaspitanja, taj školski drug sa još 5 drugih učenika opkoljava žrtvu i traži od njega da skine pantalone „da mogu dobro da ga pogledaju“. Kada on to odbije, grupa mu skida pantalone i naziva ga „nakazom“ i „pederom“. Ostavljaju ga na podu i odnose njegove pantalone i donji veš. Žrtvi je slomljen nos i izuzetno je uznemirena zbog ono što se desilo, pa odbija da se vrati u školu.

- a) Utvrditi da li se radi o krivičnom delu
- b) U scenariju identifikovati dokaze koji ukazuju na motivisanost
- c) Za kojim drugim dokazima bi policija mogla tragati?
- d) Na osnovu a i b odrediti da li se radi o krivičnom delu počinjenom iz mržnje

Materijal za učesnike 4.5b:

Identifikovanje pokazatelja predrasuda (30 minuta)

Scenario 1:

Ujutru na dan prve parade ponosa koja će se održati u glavnom gradu grupa mladih gej muškaraca kreće se ulicama prema mestu okupljanja. Jedan mladić nosi zastavu duginih boja oko ramena, a jedan par u grupi se drži za ruke. Napada ih grupa skinhedsa koja ih udara, šutira i pljuje ih.

- a) Utvrditi da li se radi o krivičnom delu – Da – Napad
- b) U scenariju identifikovati dokaze koji ukazuju na motivisanost predrasudama

Vreme: Dan održavanja prve gej parade u gradu.

Mesto: Muškarci su na putu prema mestu održavanja parade ponosa.

Percepcija žrtve/svedoka: Sve žrtve su gej muškarci. Nosili su zastavu duginih boja na osnovu koje je bilo jasno da su gej. Dvojica su se držala za ruke.

- c) Za kojim drugim dokazima bi policija mogla tragati?

Komentari: Da li su počinioci tokom napada koristili homofobične izraze ili pominjali seksualnu orijentaciju žrtava?

Umešanost grupa koje zagovaraju mržnju: Ako je identitet napadača poznat, da li se radi o članovima grupa koje zagovaraju mržnju? Da li su imali tetovaže ili nosili odeću koja ukazuje na pripadnost takvim grupama?

Obrasci krivičnih dela: Proveriti izveštaje policije – da li je tog dana bilo sličnih napada na LGBTI osobe?

Priroda nasilja: Primena neuobičajene sile/oružja, itd.

Nepostojanje drugih motiva: Da li je grupa opljačkana tokom napada?

- d) Na osnovu a i b odrediti da li se radi o krivičnom delu počinjenom iz mržnje.

Ovaj incident predstavlja krivično delo počinjeno iz mržnje s obzirom na to da se radi o kombinaciji krivičnog dela i predrasuda kao motiva.

Scenario 2:

Provaljeno je u kancelariju lokalnog političara koji je u medijima poznat po podršci pravima LGBTI osoba. Unutrašnjost zgrade je oštećena, a na posterima za kampanju su sprejom ispisani homofobični slogani. Političar je heteroseksualac. Ništa nije ukradeno.

- a) Utvrditi da li se radi o krivičnom delu – Da – Provala i izazivanje štete

Percepcija žrtve/svedoka: *Žrtva je poznata kao neko ko zastupa prava LGBTI osoba.*

Komentari, pismene izjave: *Homofobični slogani na posterima.*

Nepostojanje drugog motiva: *Ništa nije ukradeno.*

- b) Za kojim drugim dokazima bi policija mogla tragati?

Umešanost grupa koje zagovaraju mržnju: Onlajn objave/objave na društvenim mrežama u kojima se preuzima odgovornost za napade.

Vreme: Da li je u to vreme dati političar učestvovao u nekoj značajnoj LGBTI kampanji?

Obrasci: Da li se to dešavalo ranije, odnosno da li je bilo nekih prethodnih homofobičnih incidenata koji su se odnosili na tog političara, njegove postere ili neke druge političare koji podržavaju prava LGBTI osoba?

- c) Na osnovu a i b odrediti da li se radi o krivičnom delu počinjenom iz mržnje

Ovaj incident predstavlja krivično delo počinjeno iz mržnje s obzirom na to da se radi o kombinaciji krivičnog dela i predrasuda kao motiva.

Scenario 3:

Transrodna žena hoda ulicom, prilazi joj muškarac, pljuje je i viče da je „jebena nakaza“ i da je treba uspavati. Žena ne poznaje tog muškarca i prvi put ga vidi.

- a) Utvrditi da li se radi o krivičnom delu – Da – Napad i moguće narušavanje javnog reda i mira
- b) U scenariju identifikovati dokaze koji ukazuju na motivisanost
Percepcija žrtve/svedoka: *Žrtva je transrodna osoba – vidljivost tranzicije može biti bitna u smislu uočljivosti činjenice da se radi o transrodnoj osobi.*
Komentari: *Počinilac ju je nazvao izrodom, što može imati određene verske/biološke konotacije.*
Nepostojanje drugih motiva: *Počinilac i žrtva se ne poznaju.*
Priroda nasilja: Čin pljuvanja ukazuje na jak osećaj gađenja.
- c) Za kojim drugim dokazima bi policija mogla tragati?
Percepcija žrtve/svedoka: Da li žrtva smatra da je napad motivisan transfobijom? Da li neko od prisutnih svedoka smatra da je napad motivisan predrasudama prema LGBTI?
Mesto: Da li u blizini ima nekih okupljališta LGBTI osoba odakle je osoba mogla dolaziti ili gde je mogla ići? Da li se radi o kraju u koji LGBTI osobe često dolaze?
Obrasci: Da li je policija zabeležila slične događaje u tom području ranije?
- d) Na osnovu a i b odrediti da li se radi o krivičnom delu učinjenom iz mržnje

Ovaj incident predstavlja krivično delo učinjeno iz mržnje s obzirom na to da se radi o kombinaciji krivičnog dela i predrasuda kao motiva.

Scenario 4:

Grupa mladih napada muškarca u glavnoj ulici i krade mu novčanik, telefon i torbu. Tokom pljačke, jedan od napadača ga naziva pedrom i drugim pogrdnim imenima. Muškarac nije gej.

- a) Utvrditi da li se radi o krivičnom delu – Da – Pljačka
- b) U scenariju identifikovati dokaze koji ukazuju na motivisanost predrasudama
Komentari: Tokom napada korišćen je izraz „peder“.

- c) Za kojim drugim dokazima bi policija mogla tragati?
Percepcija žrtve: Da li žrtva smatra da se radi o delu motivisanom homofobijom?
Umešanost grupa koje zagovaraju mržnju: Ima li dokaza koji ukazuju na umešanost grupa koje zagovaraju mržnju?
- d) Na osnovu a i b odrediti da li se radi o krivičnom delu počinjenom iz mržnje

Nema jasnih dokaza, osim korišćenja pogrđnih reči, na osnovu kojih bi se moglo dokazati postojanje homofobije kao motiva. Homofobični izrazi se često koriste uopšteno kao pogrđni izrazi i ne moraju uvek biti usmereni protiv LGBTI osoba.

Scenario 5:

Transrodni muškarac je pronađen mrtav u svom stanu. Muškarac je pretučen i izboden na smrt. Telo je osakaćeno, a u anus je uguran neki predmet.

- a) Utvrditi da li se radi o krivičnom delu – Da – Ubistvo iz nehata/ubistvo s predumišljajem
- b) U scenariju identifikovati dokaze koji ukazuju na motivisanost predrasudama
Percepcija svedoka/žrtve: Žrtva je transrodna osoba.
Priroda nasilja: Ekstremno nasilje, sakaćenje genitalija, žrtva izbodena nožem.
- a) Za kojim drugim dokazima bi policija mogla tragati?
Komentari, pismene izjave: Ima li kakvih pismenih dokaza u stanu/komentara na društvenim mrežama.
Obrasci: Dokazi o sličnom načinu delovanja u drugim ubistvima/teškim napadima.
Nepostojanje drugih motiva: Da li je žrtva opljačkana? Ima li iko od umešanih osoba neki istorijat na osnovu kojeg bi se napad mogao objasniti?
- b) Na osnovu a i b odrediti da li se radi o krivičnom delu počinjenom iz mržnje

Ovaj incident predstavlja krivično delo učinjeno iz mržnje s obzirom na to da se radi o kombinaciji krivičnog dela i predrasuda kao motiva.

Scenario 6:

Dvadesetogodišnji mladić se udvara starijem gej muškarcu na veb stranici za upoznavanje. Njih dvojica se sastaju u hotelu i provode noć zajedno. Mladić krišom telefonom snima seksualni čin između njih dvojice. Mladić počinje da ucenjuje starijeg muškarca preteći da će njegovoj porodici i kolegama reći da je gej ako mu ne da novac.

- a) Utvrditi da li se radi o krivičnom delu – Da – Uцена
- b) U scenariju identifikovati dokaze koji ukazuju na motivisanost predrasudama
Percepcija žrtve/svedoka: Žrtva je gej. Napadač je verovatno takođe gej.
Komentari: Napadač preti da će osobama koje bi na to negativno mogle reagovati saopštiti da je muškarac gej.
- c) Za kojim drugim dokazima bi policija mogla tragati?
Obrasci: Dokazi o sličnim prestupima mladića koji ucenjuje.
- d) Na osnovu a i b odrediti da li se radi o krivičnom delu počinjenom iz mržnje

Ovaj incident predstavlja krivično delo počinjeno iz mržnje s obzirom na to da se radi o kombinaciji krivičnog dela i predrasuda kao motiva. Iako je i sam učinilac možda gej, odabrao je žrtvu na osnovu njegove seksualne orijentacije, svestan da to može iskoristiti zbog postojanja društvenog pritiska.

Scenario 7:

Sedamnaestogodišnja interpolna osoba koja se predstavlja i izjašnjava kao muškarac otkriva svoj status školskom drugu i moli ga da to ostane između njih. Sedećeg dana, u svlačionici pre časa fizičkog vaspitanja, taj školski drug sa još 5 drugih učenika opkoljava žrtvu i traži od njega da skinje pantalone „da mogu dobro da ga pogledaju“. Kada on to odbije, grupa mu skida pantalone i naziva ga „nakazom“ i

„pederom“. Ostavljaju ga na podu i odnose njegove pantalone i donji veš. Žrtvi je slomljen nos i izuzetno je uznemirena zbog ono što se desilo, pa odbija da se vrati u školu.

- a) Utvrditi da li se radi o krivičnom delu – Da – Fizički napad.
- b) U scenariju identifikovati dokaze koji ukazuju na motivisanost predrasudama:
Percepcija žrtve/svedoka: Žrtva je interporna osoba i duboko je uznemirena zbog incidenta koji predstavlja posebno narušavanje poverenja.
Komentari: Učinioci su se pogrdno izražavali o žrtvinom telu i genitalijama. Korišćeni su i homofobični izrazi.
Priroda nasilja: Napad je bio naročito okrutan i usmeren na genitalije žrtve uz cepanje žrtvinih pantalona i donjeg veša.
- c) Za kojim drugim dokazima bi policija mogla tragati?
- d) Na osnovu a i b odrediti da li se radi o krivičnom delu počinjenom iz mržnje.

Ovaj incident predstavlja krivično delo počinjeno iz mržnje s obzirom na to da se radi o kombinaciji krivičnog dela i predrasuda kao motiva. Ovde će se javiti pitanja vezana za starosnu granicu krivične odgovornosti u domaćem zakonodavstvu (počinioci su tinejdžeri), kao i pitanje da li je krivično delo počinjeno iz mržnje zbog polnih karakteristika propisano postojećim zakonima.

Aktivnost 4.6:

Značaj poverenja:

Odgovor policije i LGBTI zajednica (30 minuta)

Ova aktivnost se sastoji od čitanja i plenarne diskusije. Potrebni materijali:

◆ Materijali za učesnike 4.6

1. Pročitajte dva primera data u materijalima za učesnike 4.6.
2. Zamolite prisutne policijske službenike da analiziraju pitanja pokrenuta u materijalima za učesnike.

3. Zamolite prisutne policijske službenike da daju svoju procenu postojećeg stepena poverenja između LGBTI zajednice i policije.
4. Pitajte prisutne policijske službenike šta misle da bi se dogodilo u njihovom gradu ako bi do takvih incidenata došlo sledeće sedmice.
5. Zamolite prisutne policijske službenike da razmisle šta bi oni kao pojedinci i policijski službenici mogli učiniti na povećanju stepena poverenja.

Savet za predavače: Možda postoje relevantniji lokalni/skorašnji primeri koje biste mogli koristiti umesto onih datih u materijalima.

Materijal za učesnike 4.6:

Značaj poverenja – odgovor policije i LGBTI zajednica

Primeri dati u daljem tekstu zasnovani su na stvarnim događajima i ilustruju dva potpuno različita odgovora policije na krivična dela učinjena protiv LGBTI osoba. Primeri su prikazani ukratko uz naglasak na ključnim elementima učenja. Mada se radi o događajima koji su se desili u različitim zemljama u različitim vremenskim periodima, ono što je bitno jesu iskustva.

Glavna svrha jeste podizanje svesti o tome da je mogućnost sprovođenja efikasnih istraga u slučajevima krivičnih dela počinjenih iz mržnje znatno veća kada između LGBTI zajednice i policije postoji pozitivan odnos.

Aktivnosti policije na kontinuiranoj izgradnji poverenja doprinose uspešnosti rada policijskih organa na dva osnovna načina.

- ▢ Prvo, stvaranje i održavanje protoka informacija i obaveštajnih podataka koji policiji omogućavaju proaktivno delovanje i sprečavanje krivičnih dela.
- ▢ Drugo, kod ljudi se razvija osećaj spremnosti da nakon nekog krivičnog dela dođu u policiju i događaj prijave u svojstvu žrtve ili daju iskaz u svojstvu svedoka.

Analizirajte slučajeve u nastavku teksta, a potom prodiskutujte o glavnim pitanjima.

Slučaj A) Ubistvo gej muškarca

Tokom večernjeg izlaska poznati gej muškarac posetio je više bara u centru grada. Iz poslednjeg bara u kojem je bio odlazi kući s muškarcem kojeg je upoznao te večeri. Sledećeg dana pronađen je u svojoj dnevnoj sobi s višestrukim ubodnim ranama na vratu i grudima.

Policija je istragu u ovom predmetu iskoristila da napravi bazu podataka o gej muškarcima u gradu. Svim gej muškarcima u gradu rečeno je da dođu u policijsku stanicu u centru grada radi fotografisanja i uzimanja otisaka prstiju. Primljeno je dosta prijava da je policija maltretirala i zastrašivala gej muškarce kako bi ih naterala da dođu u policijsku stanicu. U okviru istrage policija je ispitala, fotografisala i uzela otiske prstiju od skoro 1.500 gej muškaraca.

Prikupljanje informacija o gej muškarcima koji žive u gradu je obustavljeno nakon što su pripadnici gej zajednice tužili rukovodstvo policije.

Inspektori koji su radili na toj istrazi izjavili su da zajednica nije podržavala sprovođenje istrage. Slučaj nikada nije rešen.

Slučaj B) Postavljanje bombe na okupljalištu LGBT osoba

Desničarski ekstremista je postavio eksplozivnu napravu punjenu ekserima u prometnom LGBT baru. Od eksplozije je poginulo troje ljudi, a 70 je ranjeno.

Načelnik policije je prisustvovao mitingu koji su nekoliko dana kasnije LGBT grupe organizovale na trgu u blizini mesta događaja, gde se obratio LGBT zajednici. Rekao je da će u ulici gde je došlo do napada postaviti mobilnu jedinicu policije koja će tu biti do okončanja istrage.

U sastavu jedinice bili su policajci koji se otvoreno deklarišu kao LGBTI osobe. Veliki broj LGBTI osoba je došao u mobilnu jedinicu i dao iskaze policiji.

Grupna diskusija:

Slučaj A) Ubistvo gej muškarca

- Šta biste vi uradili da ste zaduženi za sprovođenje istrage u slučaju sličnom onom opisanom u primeru?
- Šta je bila glavna funkcija policije u ovom slučaju?
- Kako je pristup policije uticao na LGBTI zajednicu i njene članove?
- Kako je pristup policije uticao na krivičnu istragu?
- Da se slično ubistvo dogodi u vašem gradu sledeće sedmice, da li biste bili u mogućnosti da dođete do svedoka koji su LGBTI?

Da li bi se oni odazvali javnom pozivu policije da dođu i daju informacije?

Slučaj B) Postavljanje bombe na okupljalištu LGBT osoba

- Šta biste vi uradili da ste zaduženi za sprovođenje istrage u slučaju sličnom onom opisanom u primeru?
- Šta je bila glavna funkcija policije u ovom slučaju?
- Kako je pristup policije uticao na LGBTI zajednicu i njene članove?
- Kako je pristup policije uticao na krivičnu istragu?
- Da se nešto slično desi u vašem gradu sledeće sedmice, da li biste bili u mogućnosti da dođete do svedoka koji su LGBTI?

Da li bi se oni odazvali javnom pozivu policije da dođu i daju informacije?

Pitanje za diskusiju:

- ❑ U slučaju da svedoci nisu voljni da daju iskaz policiji, šta policija može uraditi da izgradi poverenje kod LGBTI zajednice?

Aktivnost 4.7:

Podrška LGBT zajednicama: efikasan odgovor policije (po 15 minuta za svaki primer)

Ova aktivnost se sastoji od čitanja kratkog teksta i diskusije o konkretnim pitanjima u malim grupama, nakon čega sledi prezentacija i plenarna diskusija. Svi scenariji opisuju stvarne događaje i situacije koje su značajne za rad policije i LGBTI zajednicu.

Savet predavačima: Pre korišćenja primera datih u nastavku teksta, predavači bi trebalo da analiziraju scenarije s kojima se policija u datoj zemlji realno može susresti. Slučajeve i pitanja za diskusiju navedena u nastavku poželjno je koristiti kao smernice, umesto direktnog preslikavanja, osim ukoliko odgovaraju lokalnim potrebama. Korišćeni slučajevi treba da budu opisani tako da budu relevantni za policiju u zemlji, uz korišćenje domaćih imena, mesta itd. Na taj način će opisani slučajevi učesnicima delovati realistično.

Potrebni materijali:

◆ Materijali za učesnike 4.7 (ili slični slučajevi)

◆ Papir, olovke

1. Podelite učesnike u grupe.
2. Grupama recite da pročitaju kratak opis slučaja koji im je dat.
3. Grupi recite da prodiskutuju i formulišu odgovore na pitanja za diskusiju u okviru svakog scenarija.
4. Treba odabrati jednog člana grupe koji će zabeležiti odgovore.
5. U plenarnoj diskusiji sa svim učesnicima prodiskutujte slučajeve i pitanja koja su pokrenuta uz naglasak na traženi profesionalni odgovor policije.

Materijali za učesnike 4.7:

Studije slučaja

Slučaj 1 – Napad u gej klubu

Majkl je advokat i radi u jednoj advokatskoj firmi u centru grada. Jedne večeri sa svojim partnerom Aleksom odlazi u gej klub u centru grada. Njih dvojica odlaze iz kluba u 2 sata ujutru. Iz kluba se izlazi u mračnu ulicu. Na kraju ulice je grupa mladih ljudi. Dok Majkl i Aleks prolaze pored njih, mladići ih napadnu i pretuku nazivajući ih „pederima“. Nakon što je grupa završila s premlaćivanjem, dvojica muškaraca odlaze do ulaza u klub gde im jedan pripadnik obezbeđenja pruža prvu pomoć.

Aleks želi da pozove policiju, ali Majkl to odbija pošto se boji da će detalji o slučaju izaći u javnost i da će morati da svedoči na sudu, pa bi tako njegove kolege, potencijalni klijenti ili članovi porodice saznali da je gej. On kaže Aleksu: „To se jednostavno dešava kvir osobama i moraš se pomiriti s tim“.

Slučaj 1 – Pitanja za diskusiju

- Da li bi Majkl i Aleks trebalo da prijave napad policiji?
- Koji je pozitivan ishod prijavljivanja za par?
- Koji je pozitivan ishod primanja takve prijave za policiju?
- Ako par ne prijavi napad, kakav će to uticaj imati na a) par, b) lokalnu LGBT zajednicu i c) policiju?
- Na koji način bi policija mogla podstaći ljude da prijavljuju takve događaje?

Slučaj 2 (a) – Lokacije poznate po seksu na javnom mestu

Patrolirate područjem uz obalu mora. Noć je, 23 sata. Nailazite na auto parkiran na plaži, na zadnjem sedištu su mladić i devojka. Oboje su goli od pojasa naniže.

Devojka oralno zadovoljava mladića.

Slučaj 2 (b) – Lokacije poznate po seksu na javnom mestu

Patrolirate područjem uz obalu mora. Noć je, 23 sata. Nailazite na auto parkiran na plaži, na zadnjem sedištu su dva mladića. Obojica su goli od pojasa naniže.

Jedan mladić oralno zadovoljava drugog.

Slučaj 2 – Pitanja za diskusiju

- Da li ste ranije imali situacija sličnih scenariju B?
- Kako ste/biste postupili?
- Da li biste različito postupili kod scenarija A i B?
- Koje faktore biste uzeli u obzir pri odlučivanju o načinu postupanja u slučaju ovog scenarija?
- U slučaju da naiđete na situaciju sličnu onoj opisanoj u scenariju A ili B i ispostavi se da je jedna od osoba seksualni radnik kojem je plaćeno za seksualni odnos: a) šta bi trebalo preduzeti i b) šta propisuje zakon?

Slučaj 3 – Lokacije poznate po seksu na javnom mestu –

„Cruising“ i napad

Ričard radi kao jedan od rukovodilaca u osiguravajućem društvu. Oženjen je, ima troje djece i živi u malom gradu. Ričard saznaje za parking pored auto-puta gde dolaze muškarci na anonimne sastanke. Ričard odlazi do parkinga i zadržava se u obližnjem šumarku. Tu upoznaje jednog muškarca s kojim odlazi u šumu da bi imali seksualni odnos. Pošto su zašli u šumu, muškarac pretuče Ričarda i uzme mu novčanik i telefon. Ubrzo potom, Ričarda pronalaze i hitna pomoć ga odvozi u lokalnu bolnicu gde on dolazi svesti. Iz bolnice su obavestili policiju koja dolazi da uzme izjavu.

Slučaj 3 – Pitanja za diskusiju

- Kako policija postupa u cilju zaštite prava osoba na seks na javnom mestu, čak i ako je to zabranjeno zakonom?

- Ako Ričard ne prizna policiji šta mu se dogodilo, koji su rizici po njega i javnost? Postoji li mogućnost da će počinitelj ponovo učiniti nešto slično?
- Zašto se počinioci odlučuju da pljačkaju i napadaju ljude u takvim situacijama?
- Koja pitanja vezana za privatnost su prisutna u ovom slučaju?

Slučaj 4 – Škola – Maltretiranje i napad

Tomas ima 15 godina i učenik je srednje škole. Tih je i vredan i ne trenira „muške“ sportove u školi poput fudbala ili ragbija. Drugi dečaci ga često smatraju „mekušcem“ i nazivaju ga „homićem“, „pederom“ i drugim pogrđnim imenima koja ukazuju na homoseksualnost te da ne ispunjava rodna očekivanja za „pravog muškarca“. Učenici u Tomasovoj školi saznaju da je on viđen na gej okupljalištu u centru grada.

Narednog dana Tomasa teško pretuku u svlačionici. Dečaci ga nazivaju homofobnim imenima dok ga tuku i guraju mu glavu u WC šolju i povlače vodu. Tomas tog dana odlazi iz škole i više se ne vraća na nastavu.

Slučaj 4 – Pitanja za diskusiju

- ◁ Da li je ovo slučaj za policiju?
- ◁ Da li je rukovodstvo škole dužno da uređuje ponašanje u školi ili treba uključiti policiju?
- ◁ Kakav uticaj ima korišćenje homofobnih reči kao pogrđnih izraza u školi i uopšte u društvu?
- ◁ Kako se ovakvi događaji mogu sprečiti?

Slučaj 5 – Onlajn sastanak i krađa

Džon je nastavnik u jednoj osnovnoj školi u malom gradu. Porodica i kolege ne znaju da je on gej, a uz to radi u školi koju vodi verska ustanova. Roditelji su mu u poznim godinama i on je odlučio da neće javno otkriti da je gej dok su oni živi, pošto smatra da oni to ne bi

razumeli. Misli da bi mogao ostati i bez posla u školi, ako poslodavci otkriju da je gej.

Džon koristi društvene mreže za upoznavanje s drugim gej muškarcima. Jedne večeri poziva Alfreda, jednog od muškaraca kojeg je upoznao onlajn, da dođe kod njega. Alfred provodi noć s njim i odlazi rano sledećeg jutra. Pri odlasku odnosi Džonov školski laptop i novčanik. Džon mora da prijavi nestanak školskog laptopa policiji.

Slučaj 5 – Pitanja za diskusiju

- ▲ Da li je verovatno da će oštećena strana reći istinu policiji?
- ▲ Šta policija treba da zna da bi efikasno rešavala slučaj?
- ▲ Koji je željeni ishod za oštećenu stranu?
- ▲ Koji je željeni ishod za policiju?
- ▲ Šta se može uraditi kako bi oštećena strana imala poverenja u policiju?
- ▲ Može li policija rešiti slučaj, a da drugima ne otkrije da je oštećena strana gej?
- ▲ Da li je uspešno krivično gonjenje željeni ishod u svakom slučaju koji policija istražuje?
- ▲ Šta bi policija trebalo da uradi kako bi sprečila da oštećena strana prikrije i pogrešno predstavi činjenice kako se ne bi saznalo da je gej ili lezbejka?

Slučaj 6 – Ucena

Suzan je lezbejka, ali to nikada nije javno otkrila. Ona i Peter su se venčali pre 16 godina i imaju 14-godišnje dete. Njen odnos s mužem nije blizak, ali ona želi da ostane u braku zbog sina. Suzan radi kao viši državni službenik u jednom državnom organu.

Jedna koleginica je saznala da je Suzan lezbejka i preti da će njenu seksualnu orijentaciju otkriti suprugu ako joj Suzan ne plati poveću sumu novca. Suzan želi da prijavi ucenu policiji, ali se plaši da oni

neće imati razumevanja za njenu situaciju. Takođe se plaši da će policija upoznati supruga s njenom situacijom.

Slučaj 6 – Pitanja za diskusiju

- ▣ Da li su LGBT osobe koje to kriju češće žrtve ucene?
- ▣ Zbog čega?
- ▣ Koje posledice će Suzan imati ako se sazna da je lezbejka?
- ▣ Koja je verovatnoća da će žrtve ucene prijaviti to policiji?
- ▣ Šta bi policija trebalo da uradi kako bi ohrabрила ljude koji su žrtve ucene da to prijave?
- ▣ Da li policija ima obavezu da zaštiti Suzaninu privatnost?

Literatura za Modul četiri

Danish Institute for Human Rights. (2011) Hate Crime Tool Kit: A guide for Police ILGA, Draft report on incidents of homophobic and transphobic hate crime.

Federal Bureau of Investigation. (2015) Hate Crime Data Collection Guidelines and Training Manual.

Franey, P and Del Aguila E. (2012) Supporting LGBT Communities: Police Toolkit, UCD School of Social Justice, G-Force and the European Gay Police Association.

Logar, R. and Marvanove Vargova B. (2015) Effective Multi-Agency Cooperation for Preventing and Combating Domestic Violence (Council of Europe)

National Coalition of Anti-Violence Programmes and The National Centre for Victims of Crime. (2010) Why it matters: Rethinking Victim Assistance for Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender and Queer Victims of Hate Violence and Intimate Partner Violence.

National Centre for Transgender Equality. (2009) Responding to hate crime: A community resource manual Office for Victims of Crime. (2014) Responding to Transgender Victims of Sexual Assault

Polack, R. and LeDeroff, J. (2010) ILGO Europe Toolkit for training police officers on tackling homophobic crime, ILGA Europe.

Polack, R. and LeDeroff, J. (2010) Joining Forces to Combat Homophobic and Transphobic Hate Crime: Cooperation between Police Forces and LGBT Organisations in Europe, ILGA Europe.

Scottish Transgender Alliance. (2013) Gender Identity, Introductory Guide for Supporting Transgender Persons www.scottishtrans.org/resources/

Stout, B. (2010) Equality and Diversity in Policing, Learning Matters Limited, Exeter.

Modul pet: Saradnja sa organizacijama civilnog društva (OCD)

Istorijat i obrazloženje

Savet Evrope već duže vreme gleda na civilno društvo kao na „ključni element evropskog društva i značajan i nužan element demokratije“.⁵⁶ Pored ocene mera za borbu protiv rasizma i ksenofobije, Savet i njegove institucije, uključujući Evropsku komisiju za borbu protiv rasizma i netolerancije (ECRI) i Komesara za ljudska prava, naročito prate napredak država u borbi protiv diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta. U postupku pripreme izveštaja i poseta državama u cilju procene stanja u vezi sa diskriminacijom i ljudskim pravima, ove institucije se oslanjaju na podatke dobijene od OCD. Podaci o krivičnim delima počinjenim iz mržnje koje prikupe organizacije civilnog društva pažljivo se analiziraju, kao i procena OCD u vezi sa efikasnošću odgovora policije i drugih agencija na ovaj vid nasilja.

Žrtve krivičnih dela počinjenih iz mržnje obično se prvo obraćaju organizacijama civilnog društva (OCD). Veliki broj ovih organizacija pruža osnovnu emocionalnu, praktičnu, pravnu, a u nekim slučajevima i zdravstvenu podršku. Kao takve, one za policiju predstavljaju

⁵⁶ Odluka CM/Res(2016)3 „Participatorni status međunarodnih nevladinih organizacija u Savetu Evrope“

glavni resurs i mogu doprineti sagledavanju stvarnog uticaja krivičnih dela počinjenih iz mržnje na žrtve i zajednicu. Vrlo često, žrtve su zahvaljujući podršci koju pružaju OCD spremnije da sarađuju tokom istrage i dalje tokom krivičnog postupka.

Ova partnerska saradnja nije uvek jednostavna. U nekim slučajevima između organizacija civilnog društva i policije postoji međusobno nepoverenje. Kroz ovaj modul učesnici će se upoznati s radom OCD i najboljim načinom saradnje između policije i ovih organizacija u cilju unapređenja odgovora za žrtve. To podrazumeva direktno učešće predstavnika organizacija civilnog društva koji će govoriti o uslugama koje ove organizacije pružaju, prikupljenim podacima i onome što su naučili o potrebama žrtava koje pripadaju LGBTI zajednici.

Vrlo je poželjno da ovaj modul bude uključen u obuke ako civilno društvo tek treba da se angažuje. Modul se takođe može organizovati u prostorijama neke organizacije civilnog društva. Učesnici će se na taj način iz prve ruke upoznati sa organizacijom, čime će se dodatno naglasiti poruka da su OCD ključni partner u razumevanju i postupanju u vezi s krivičnim delima protiv LGBTI osoba te stvoriti prilika za dodatno angažovanje.

Ishodi učenja

Učesnici će:

- △ saznati kako civilno društvo može doprineti unapređenju istrage i prijavljivanja krivičnih dela počinjenih iz mržnje;
- △ biti u prilici da se upoznaju s lokalnim organizacijama civilnog društva s kojima mogu sarađivati u rešavanju slučajeva krivičnih dela počinjenih iz mržnje prema LGBTI osobama;
- △ biti u mogućnosti da osmisle aktivnosti saradnje s civilnim društvom.

Pregled aktivnosti

Aktivnost 5.1: Šta su organizacije civilnog društva i kako mogu pomoći, kako možemo sarađivati? (40–45 minuta)

Aktivnost 5.2: „U njihovoj koži: šta mi je potrebno i šta mogu da učinim?“ (45 minuta)

Aktivnost 5.3: Razvijanje efikasnih odnosa sa zajednicama (40 minuta)

Aktivnost 5.1:

Šta su organizacije civilnog društva i kako mogu pomoći

1. Pre početka aktivnosti:

- a. Analizirajte podatke o odgovarajućim OCD na državnom i lokalnom nivou koje rade na pitanjima krivičnih dela počinjenih iz mržnje prema LGBTI osobama. Prikupite nazive, kontakt informacije i kratak opis njihovog rada i usluga koje pružaju. Ove informacije uključite u Materijal za korisnike 5.1 zajedno sa informacijama o ILGA i TGEU.
- b. Identifikujte odgovarajuću OCD koja bi održala prezentaciju u okviru ove aktivnosti. Poželjno je da to bude OCD koja je poznata po uspešnom radu u području praćenja krivičnih dela počinjenih iz mržnje i/ili pružanja podrške žrtvama. U cilju pronalazjenja odgovarajuće organizacije možete kontaktirati s domaćim stručnjacima u području krivičnih dela počinjenih iz mržnje. Izdvojite dovoljno vremena za planiranje aktivnosti zajedno sa OCD. Pregledajte plan, usaglasite ključne poruke i identifikujte osetljiva pitanja koja se mogu javiti tokom obuke. Na primer, eventualni posebno osetljiv slučaj u kojem je policija navodno maltretirala žrtve i/ili osobe koje ih podržavaju. Unapred se dogovorite o najboljem načinu vođenja diskusija o takvim slučajevima i pitanjima. Imajte na umu da je glavni cilj ove obuke direktno i iskreno identifikovanje eventualnih problema i tenzija između OCD i policije uz naglasak na pronalazanju rešenja i načina produktivne buduće saradnje između policije i OCD.

Prezentacija bi trebalo da obuhvati sledeća ključna pitanja:

- c. rad OCD;
- d. uticaj krivičnih dela počinjenih iz mržnje na žrtve, eventualno uz studiju slučaja ili ličnu priču;

- e. mišljenja o nedostacima u zakonima ili njihovoj primeni;
 - f. podaci o krivičnim delima počinjenim iz mržnje nad LGBTI osobama koje je prikupila OCD koja je gost na obuci ili neka druga partnerska organizacija; poređenje s brojkama kojima raspolaže policija i analiza razloga za nepodudarnosti (npr. žrtve možda ne prijavljuju policiji, OCD i policija možda koriste različite kriterijume itd.);
 - g. pregled njihovog načina vođenja evidencije i procena robusnosti njihovih podataka o krivičnim delima učinjenim iz mržnje;
 - h. razlozi zbog kojih žrtve ne prijavljuju krivična dela policiji;
 - i. preporuke policiji o najboljim načinima saradnje i pružanja podrške žrtvama iz LGBTI zajednice;
 - j. predlozi načina unapređenja saradnje između OCD i policije.
2. Na početku aktivnosti izdvojite vreme za kraću razmenu ideja i razmišljanja, pitajte učesnike šta znaju o radu OCD na međunarodnom, državnom i lokalnom planu.

Tokom diskusije možete ponuditi sledeće ideje: OCD mogu:

- ▶ biti velike međunarodne organizacije koje se bave čitavim nizom pitanja, uključujući krivična dela počinjena iz mržnje i opštu problematiku vezanu za ljudska prava, na primer Amnesty International ili Human Rights Watch
- ▶ baviti se konkretno LGBTI pitanjima i pravima, kao što su ILGA i TGEU
- ▶ učestvovati u nizu aktivnosti, uključujući: praćenje, izveštavanje i podizanje svesti o krivičnim delima počinjenim iz mržnje
- ▶ dostavljati podatke i informacije međunarodnim organizacijama, uključujući Savet Evrope, o situaciji u zemlji u pogledu krivičnih dela počinjenih iz mržnje
- ▶ pružati direktnu podršku žrtvama krivičnih dela počinjenih iz mržnje i ta dela prijaviti policiji uz pristanak žrtava.

3. Recite učesnicima da su u materijalima za učesnike 5.1 navedene međunarodne i domaće OCD koje se bave pitanjima krivičnih dela počinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama.
4. Pozovite predstavnike OCD da održe prezentaciju.
5. Nakon prezentacije odvojite vreme za postavljanje pitanja.

Materijal za učesnike 5.1:

Međunarodne, regionalne i domaće organizacije koje se bave pitanjima krivičnih dela počinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama

U nastavku su navedene neke od organizacija koje se bave problematikom krivičnih dela počinjenih iz mržnje na međunarodnom i domaćem planu. Izdvojite vreme da posetite njihove veb stranice. Tu ćete naći informacije o krivičnim delima počinjenim iz mržnje nad LGBTI osobama u drugim zemljama, načinima rešavanja tih problema i pružanja podrške žrtvama.

Međunarodne nevladine organizacije koje se bave pitanjima krivičnih dela počinjenih iz mržnje

Evropska regija Međunarodne lezbejske, gej, biseksualne, trans i interseks asocijacije (ILGA-Europe)

www.ilga-europe.org/

ILGA-Europe ima za cilj da osigura doslednost delovanja na području krivičnih dela počinjenih iz mržnje i govora mržnje na međunarodnom i evropskom nivou. Organizacija prati način na koji države članice Savet Evrope ispunjavaju svoje različite obaveze te u saradnji sa svojim članovima na državnom nivou promoviše zagovaranje zasnovano na dokazima kod zakonodavaca i državnih organa u cilju usvajanja određenih zakona i politika.

ILGA-Europe saraduje sa stručnim organizacijama radi edukacije policijskih službenika, tužilaca, sudija i advokata. Organizacija promoviše prikupljanje dokaza o krivičnim delima počinjenim iz mržnje i incidentima te vrste od strane njenih organizacija članica te članicama

pomaže u razvijanju kapaciteta za izvršavanje tih poslova. Konačno, organizacija pruža podršku i pomoć u podizanju tužbi pred evropskim sudovima.

OII Europe (Organisation Intersex International Europe)

<https://oiieurope.org/about/>

OII Europe je krovna organizacija evropskih organizacija koje se bore za ljudska prava interpolnih/interseks osoba. Iako se ova organizacija ne bavi direktno krivičnim delima počinjenim iz mržnje, njihova veb stranica je odličan resurs iz kojeg se može više saznati o interpolnim osobama i njihovim iskustvima. Sa OII Europe možete kontaktirati ukoliko su vam potrebne dodatne informacije ili ako želite stupiti u kontakt s domaćim organizacijama koje su njihove članice.

Transgender EU (TGEU)

www.tgeu.org

Transgender Europe u saradnji sa svojim organizacijama članicama i partnerima radi na praćenju i podizanju svesti o velikoj rasprostranjenosti kršenja ljudskih prava i nasilja nad trans osobama na svetskom i evropskom nivou. Od 2009. godine, u okviru projekta **Trans Murder Monitoring (TMM)** ozbiljno rade na sistematskom prikupljanju podataka, praćenju i analiziranju prijavljenih ubistava rodno varijantnih/trans osoba u svetu. U Evropi, u okviru projekta **ProTrans**, TGEU zajedno s partnerima radi na evidentiranju diskriminacije, govora mržnje i krivičnih dela počinjenih iz mržnje te pruža podršku žrtvama/osobama koje su doživele nasilje.

Amnesty International

www.amnesty.org

Amnesty International je proveo niz nacionalnih istraživanja o krivičnim delima počinjenim iz mržnje, uključujući dela izvršena nad LGBTI osobama. Njihovi izveštaji sadrže studije slučaja, analizu nacionalnih zakonskih okvira i politika, kao i preporuke za unapređenje.

Ukucajte „Hate Crime“ u pretraživač na njihovoj stranici i naći ćete veliki broj izveštaja za različite zemlje.

Human Rights Watch

www.hrw.org

Kao Amnesty International, i Human Rights Watch sprovodi istraživanja o krivičnim delima počinjenim iz mržnje, uključujući ona izvršena nad LGBTI osobama. U njihovim izveštajima mogu se naći studije slučaja, analize nacionalnih zakonskih okvira i politika, kao i preporuke za unapređenje.

Ukucajte „Hate Crime“ u pretraživač na njihovoj stranici i naći ćete veliki broj izveštaja za različite zemlje.

Domaće organizacije koje se bave pitanjima krivičnih dela počinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama

Naziv

Veb stranica

Kontakt podaci

Kratak opis aktivnosti organizacije (obuka, praćenje stanja, podrška žrtvama itd.)

Aktivnost 5.2

„U njihovoj koži: šta mi je potrebno i šta mogu da učinim?“

U ovoj sesiji učestvuje i OCD. Ona može slediti odmah nakon prezentacije OCD.

1. Pre sesije uzmite pet listova papira prezentacijskog bloka i napišite sledeće:

Prvi list: „Šta je potrebno žrtvama?“

Drugi list: „Šta je potrebno policiji?“, „Šta policija može da učini?“

Treći list: „Šta je potrebno organizacijama civilnog društva?“, „Šta organizacije civilnog društva mogu da učine?“

Četvrti list: „Šta je potrebno tužiocima?“, „Šta tužioci mogu da učine?“

Peti list: „Šta je potrebno ministarstvima?“, „Šta ministarstva mogu da učine?“

2. Rasporedite listove papira i olovke po prostoriji.

3. Započnite sesiju. Objasnite svrhu sesije:

▲ da se učesnici upoznaju s viđenjima različitih pojedinaca i organizacija koje rade na pitanjima krivičnih dela počinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama, i

▲ da se posebno analizira perspektiva žrtve.

4. Podelite grupu u pet manjih grupa. Recite im da posvete 5–7 minuta popunjavanju listova u prvom licu. Na primer, na listu papira koji se odnosi na žrtve mogu napisati: „Meni, kao žrtvi, potrebno je...“/ „Ja, kao policijski službenik, mogu...“. Naglasite da, bez obzira na to što žrtve mogu doprineti unapređenju odgovora na krivična dela počinjena iz mržnje nad LGBTI osobama (npr. prijavljivanje dela i angažovanost u krivičnom postupku), na njih nikada ne treba vršiti pritisak da preduzimaju aktivnosti koje za njih mogu biti neprijatne. Naglasite da je uloga LGBTI osoba u ovom smislu pot-

puno drugačija od uloge policije, OCD i ministarstava koji imaju dužnost da preduzmu određene mere. Objasnite da je list papira koji se odnosi na žrtve iz tog razloga drugačiji od ostalih.

5. Recite učesnicima da po isteku 7 minuta jedan član grupe ostaje, a ostatak grupe prelazi na sledeći list papira. Grupa radi na sledećem listu papira 5–7 minuta, a osoba koja je ostala objašnjava šta je njegova/njena grupa napisala koristeći iste izraze. „Meni, kao žrtvi, potrebno je...” / „Ja, kao policijski službenik mogu...“. Grupa će potom proveriti da li nešto nedostaje i dodati to na spisak.
6. Po isteku 7 minuta, druga osoba ostaje, a ostatak grupe prelazi na sledeći list papira. Grupa radi na sledećem listu papira 5–7 minuta i sluša izlaganje osobe koja je ostala o tome šta je napisano na papiru. Grupa dodaje stavke na spisak i druga osoba ostaje da to objasni narednoj grupi. Nastavite sa ovim postupkom sve dok sve grupe ne prođu sve listove papira.
7. Zamolite sve da se okupe radi razmene mišljenja. Pitajte ih šta su naučili iz ove aktivnosti, šta ih je iznenadilo, šta će im ostati u sećanju. Identifikujte i zabeležite mere koje se mogu preduzeti na kratkoročnom i srednjoročnom planu u cilju ispunjavanja potreba koje su identifikovane, u partnerstvu između policije, OCD i drugih agencija.

Aktivnost 5.3

Razvijanje efikasnih odnosa sa zajednicama (1 sat)

Ova aktivnost se sastoji iz dva dela. Prvi deo je posvećen analizi studije slučaja u cilju identifikovanja naučenih lekcija i onog što je moglo biti urađeno drugačije. Drugi deo se sastoji od razmene ideja i mišljenja pri čemu učesnici identifikuju konkretne mere koje se mogu preduzeti na državnom nivou u cilju unapređenja odnosa između policije i LGBTI zajednica. Kao što je to slučaj i kod ostalih aktivnosti u ovom modulu, poželjno je da u ovim aktivnostima učestvuju i OCD.

5.3a Policijsko obezbeđenje Međunarodnog dana borbe protiv homofobije: Rumunija: Evropski sud za ljudska prava, predmet *M.C. i A.C. protiv Rumunije*

1. Pre početka sesije uzmite dva lista papira s prezenzacijskog bloka. Na jednom napišite: „Šta je krenulo naopako?“ Na drugom listu napišite: „Šta je moglo biti urađeno drugačije?“
2. Podelite učesnike u manje grupe. Ukoliko sesiji prisustvuju i predstavnici organizacija civilnog društva, vodite računa da oni budu izmešani s predstavnicima policije. Zamolite učesnike/ce da pročitaju studiju slučaja imajući na umu postavljena pitanja. Objasnite da ova aktivnost nema za cilj da bilo koga okrivljuje. Naglasite da se veliki broj zemalja članica Saveta Evrope suočavao sa sličnim izazovima. Naglasite da ste ovaj slučaj izabrali zato što se radi o stvarnom događaju i što on ilustruje tipičnu situaciju s kojom se policija i zajednice suočavaju.
3. Dajte učesnicima 5–7 minuta da pročitaju studiju slučaja. Zamolite učesnike/ce da daju kratke odgovore na dva postavljena pitanja.
4. Neka se učesnici/ce okupe u veću grupu i prodiskutuju svoje odgovore. Prilikom diskusije o tome šta je krenulo naopako treba naglasiti sledeće:
 - ▶ Učesnici su povređeni nakon marša bez obzira na to što su se pridržavali uputstava o načinu oblačenja i trasi kretanja.
 - ▶ Odgovor policije prema žrtvama bio je neprimeren (npr. izražavanje iznenađenosti činjenicom da su žrtve „ imućne“ i odgovaranje žrtava od toga da događaj prijave).
 - ▶ Loša komunikacija sa žrtvama u vezi sa slučajem, koja može narušiti poverenje kod šire LGBTI zajednice (npr. ACCEPT se morao obraćati policiji u tri navrata da bi saznali šta se dešava sa slučajem).
 - ▶ Postoje dokazi koji ukazuju na nedovoljno planiranje uoči skupa u vezi sa zaštitom učesnika pre, tokom i nakon skupa.

- ▶ Prilikom diskusije o tome šta je moglo biti urađeno drugačije treba naglasiti sledeće:
- ▶ Analiza sigurnosnih procedura pre skupa kako bi se osigurala sigurnost učesnika pre, tokom i nakon skupa.
- ▶ Edukacija policije o načinima senzitivnog i efikasnog obavljanja razgovora i komunikacije sa žrtvama homofobičnih napada.
- ▶ Bolje prikupljanje dokaza za potencijalno krivično gonjenje napadača (napomena predavaču: prilikom ove diskusije ne treba ići previše u detalje o samoj istrazi pošto će ta tema biti obrađena u Modulu četiri).
- ▶ Bolja komunikacija sa žrtvama i zajednicama nakon incidenata.

Materijal za učesnike 5.3:

Pregled predmeta *M.C. i A.C. protiv Rumunije* pred ESLJP

U ovom materijalu dat je prikaz predmeta *M.C. i A.C. protiv Rumunije* za potrebe obuke. Detaljnije informacije o ovom predmetu dostupne su na veb stranici Suda: <https://goo.gl/sHMXb4>.

Šta se desilo

Podnosioci predstave su dana 3.6.2016. godine učestvovali na godišnjem gej maršu u Bukureštu. Marš je organizovao ACCEPT, nevladina organizacija čiji je cilj pružanje informacija i pomoći LGBTI zajednici. Marš je obezbeđivala policija. Policija je zaustavila nekoliko osoba koje su aktivno izražavale svoje neodobrovanje u vezi sa gej maršem, fotografisala ih i uzela njihove lične podatke na osnovu ličnih dokumenata.

Oko 19 sati, po završetku marša, podnosioci predstave i još četiri učesnika marša napustili su mesto održavanja krećući se rutama i koristeći sredstva prevoza koja su preporučili organi reda u smernicama koje su organizatori pripremili za učesnike marša. U skladu s preporukama iz smernica, nisu nosili odevne predmete ili bedževe na osnovu kojih bi bilo očigledno da su učestvovali u maršu.

Po ulasku u voz podzemne železnice napala ih je grupa od šest mladića i devojaka obučenih u dukserice s kapuljačama. Napadači su direktno prišli žrtvama i počeli su da ih guraju i udaraju po glavi i licu. Takođe su se vešali o metalne šipke iznad glava žrtava odakle su ih šutirali. Sve vreme tokom napada su vikali: „Pederi, idite u Holandiju!“ (Poponarilor, duceți-vă în Olanda!)

Žrtve su saterane na kraj vagona. Jedan od njih je pokušao telom da zakloni ostale, ali je drugi podnosilac predstavke ostao nezaštićen i zadobio je ozbiljne udarce.

Napad je trajao oko dva minuta. Na izlasku iz vagona napadači su ponovo udarili prvog podnosioca predstavke u lice.

Ostali putnici su se povukli na drugi kraj vagona tokom napada. Među njima je bio i jedan fotograf koji je takođe bio na maršu. Žrtve su ga zamolile da fotografiše incident, što je on i uradio, pa je zbog toga takođe zadobio udarce od napadača.

Policijska istraga

Kasnije, u noći sa 3. na 4. jun 2006, žrtve su zajedno s predstavnicima organizacije ACCEPT otišle u policiju. Podneli su krivičnu prijavu protiv napadača navodeći da je napad bio motivisan njihovom seksualnom orijentacijom. Ponovili su da nisu nosili nikakve vidljive oznake na osnovu kojih bi se moglo zaključiti da se vraćaju sa marša. Tvrdili su da su ih napadači videli na maršu (pošto nisu nosili maske) i da su ih potom pratili s namerom da ih napadnu. Policiju su obavestili i o uvredljivim izjavama kojim je napad bio praćen.

Prema rečima podnosioca prijave, policijski službenici su se iznenadili kada su shvatili da su podnosioci prijave i druge žrtve, iako su gej, imućne osobe sa stalnim zaposlenjem na odgovornim funkcijama. Pokušali su da ih odgovore od podnošenja prijave upozoravajući ih da će morati da se suoče s napadačima na sudu.

Zbog reorganizacije u okviru policijskih snaga, slučaj je prebacivan iz jedne policijske stanicu u drugu da bi 4. aprila 2007. godine bio dostavljen u stanicu Metropolitanske policije.

Pošto je izgledalo da se na slučaju uopšte ne radi, podnosioci predstavke su zatražili informacije o toku istrage putem dopisa koje je or-

ganizacija ACCEPT uputila 25.9.2006, 28.3.2007. i 20.7.2011. godine. Dana 19.3.2007. godine podneli su prigovor Ministarstvu unutrašnjih poslova zbog neefikasnosti u sprovođenju istrage, ali to nije dalo rezultata.

Dana 9.8.2011. godine, u odgovoru na zahtev podnosioca predstave za informacijama, Metropolitanska policija ih je obavestila da ne nameravaju da podnose krivičnu tužbu (neînceperea urmăririi penale) zbog nastupanja zastarelosti (s-a împlinit prescripția specială). Policija je objasnila da je istraga dodatno otežana usled činjenice da je spis primljen u Metropolitanskoj policiji godinu dana nakon događaja. Pored toga, svi pokušaji policije da identifikuje navodne počiniocce bili su bezuspešni.

Dana 4.10.2011. godine, tužilaštvo u okviru Okružnog suda Četvrtog okruga u Bukureštu, usvojilo je predlog policije i donelo odluku da se istraga obustavi. Odluka je dostavljena prvom podnosiocu predstave na kućnu adresu dana 27.2.2012.

Pitanja:

◆ Šta je krenulo naopako?

◆ Šta je moglo biti urađeno drugačije u ovoj situaciji?

5.3b: Razvijanje pozitivnih odnosa između policije i LGBTI zajednica

Važna napomena: Sve ideje nisu adekvatne za svaki kontekst, pa je bitno da one budu adekvatno prilagođene datoj situaciji. Na primer, možda u policiji ne postoji udruženje LGBTI osoba i možda nema policijskih službenika koji se javno deklarišu kao gej. Možda je u datoj fazi realno očekivati samo mali pomak u unapređenju odnosa između policije i civilnog društva. To nije problem. Identifikovanje i realizacija čak i jednog malog koraka može predstavljati značajan uspeh i postaviti temelje za veća buduća unapređenja.

Prvi korak: Procena

1. U okviru ovog koraka, učesnici procenjuju postojeće odnose između policije i LGBTI zajednica. Ovo je jedan od težih koraka i

zahteva otvorenost i iskrenost. Ako su prethodne dve sesije bile uspešnije, postoji veća mogućnost za tačnu i konstruktivnu procenu stanja u odnosima između policije i LGBTI zajednice.

Drugi korak: Planiranje

2. Zamolite učesnike/ce da analiziraju materijal za učesnike/ce 5.3b i usaglase najmanje dva koraka koji se mogu preduzeti u skorije vreme.

Treći korak: Realizacija

3. Zamolite učesnike/ce da definišu kako bi ti koraci mogli da se realizuju i ko bi to mogao da uradi. Ako su učesnici identifikovali prepreke koje nisu u domenu njihovih nadležnosti (npr. nepostojanje zakonskog okvira, nedovoljna politička podrška), podstaknite ih da identifikuju moguće načine njihovog prevazilaženja i podsetite ih da ćete se ovim pitanjem pozabaviti i u narednom modulu.

Materijal za učesnike 5.3B:

Razvijanje odnosa između policije i LGBTI zajednica: primeri praktičnih koraka

Počnite od malih stvari

Ako se radi o prvom kontaktu između policije i OCD, počnite od malih stvari. Na primer, organizujte neformalni sastanak u cilju međusobnog upoznavanja s radom i identifikovanja mogućih načina saradnje.

Budite praktični i usmereni na obostrano korisne aktivnosti

Odredite kontakt osobe na obe strane uz kratak opis njihovih zadataka.

Dogovorite se o doprinosu OCD u policijskim obukama uz naglasak na stručna područja, uključujući podršku žrtvama i razumevanje uticaja krivičnih dela počinjenih iz mržnje na žrtve i potreba žrtava. OCD često imaju jedinstven uvid u pokazatelje predrasuda prema LGBTI osobama ključne za sprovođenje istrage i prikupljanje dokaza.

Posetite prostorije domaće ili lokalne OCD koja radi sa LGBTI zajednicama

Posetite lokalna mesta koja posećuju gejevi, na primer barove i druga društvena okupljališta. Posetu dogovorite unapred i naglasite da vas zanima da saznate kakva je situacija i da li je bilo nekih problema koji zabrinjavaju zajednicu.

Zakažite sastanak na kojem biste razgovarali o konkretnim incidentima i utvrdili da li je došlo do povećanja ili promene učestalosti incidenata.

Zamolite OCD da vam pomognu u izradi policijskih smernica i protokola. To je odličan način za unapređenje relevantnosti i kvaliteta tih dokumenata u smislu potreba žrtava, razumevanja uticaja krivičnih dela počinjenih iz mržnje i dobijanja novog uvida u pokazatelje postojanja predrasuda.

Vodite računa o redovnosti

Redovna saradnja je bitna i njome se osnažuje odnos na koji se možete osloniti u teškim vremenima (vidi dole).

Organizujte sastanke posle konkretnih, osetljivih ili velikih incidenata

Greške se dešavaju i lekcije se moraju naučiti. Izbegavajte prekid saradnje nakon ozbiljnih incidenata kao što je nasilje na skupovima ponosa, slučaj lošeg postupanja policije ili nasilja policije. Održavajte komunikaciju čak i kada postoje tenzije u odnosima zbog nekog incidenta. Razmislite o održavanju neformalnih sastanaka na kojima bi se u poverenju moglo razgovarati o incidentima uz dogovor da mediji ne budu odmah uključeni. Sarađujte sa OCD u pružanju podrške žrtvi, porodici ili zajednici nakon određenog incidenta.

Koristite uspeh za dalje unapređenje

Mada ste možda počeli od malih stvari, uvek pokušavajte iskoristiti prilike za saradnju. Ako sistem kontakt osoba dobro funkcioniše, možda je vreme da se razmisli o bližoj saradnji u okviru koje bi se diskutovalo o incidentima i odgovorima na njih. Možda ste spremni

za razmatranje anonimne razmene podataka i informacija. Možda se možete dogovoriti o sistemu pružanja podrške žrtvama.

Vodite računa o dodeli odgovarajućih resursa za ove poslove

Na primer, OCD često smatraju da, iako je njihov rad na praćenju i pružanju podrške žrtvama neprocenjiv, često nemaju dovoljno resursa. Ako je to moguće, bitno je da policija izdvoji određena sredstva za rad na koji se oslanjaju.

Jasno utvrdite šta je moguće, a šta nemoguće ostvariti na obe strane

Na primer, organizacija civilnog društva ne može garantovati da će žrtva prijaviti krivično delo ili učestvovati u krivičnom postupku. Isto tako, policija ne može garantovati da će krivični postupak biti pokrenut.

Buduće aktivnosti: Mapiranje istraga krivičnih dela počinjenih iz mržnje u vašem kontekstu: okvir politika

Istorijat i obrazloženje

Mada efikasna obuka može znatno doprineti unapređenju sposobnosti policije za efikasno sprovođenje istraga u predmetima krivičnih dela počinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama, ona je samo jedan deo slagalice u sveobuhvatnom pristupu rešavanja problema krivičnih dela počinjenih iz mržnje. Na primer, zakoni kojima se regulišu krivična dela počinjena iz mržnje u nekim slučajevima obuhvataju samo seksualnu orijentaciju, a ne i rodni identitet, što otežava sprovođenje istrage i pokretanje krivičnog postupka u predmetima dela počinjenih iz mržnje prema trans osobama. U nekim slučajevima, policija koristi obrasce koji ne ostavljaju mogućnost evidentiranja svih aspekata krivičnih dela počinjenih iz mržnje prema LGBTI osobama, pa informacije, za čije prikupljanje je policija obučena, bivaju izgubljene i ne pojavljuju se u službenim statističkim podacima. Istražne procedure predstavljene u okviru ove obuke možda neće biti uključene u zvanične protokole i smernice. Tužilaštvo možda nije organizovalo sličnu obuku o krivičnim delima počinjenim iz mržnje nad LGBTI osobama, pa su možda nedovoljno upoznati sa dokazima koji se mogu koristiti za utvrđivanje postojanja motiva predrasuda u ovim predmetima.

Tokom ove obuke, učesnici će možda i sami identifikovati ove i druge prepreke koje otežavaju unapređenje njihove prakse u sprovođenju istraga i pružanju podrške LGBTI osobama i žrtvama. Svrha ove aktivnosti jeste da se učesnicima pomogne da sumiraju ova pitanja i da pokušaju da pronađu rešenja. Poželjno je da ovim sesijama prisustvuje predstavnik rukovodstva policije i, po mogućnosti, predstavnik nadležnog ministarstva. Takođe je vrlo poželjno i prisustvo OCD. Time će se povećati šanse za razumevanje bitnih problema i donošenje odluka o realizaciji mera za unapređenje.

U okviru ovog modula od učesnika/ca će se tražiti da mapiraju vlastiti nacionalni kontekst u odnosu na ključne elemente jednog sveobuhvatnog pristupa krivičnim delima počinjenim iz mržnje, a to su:

- ❑ Pravni okvir: da li zakoni koji uređuju krivična dela počinjena iz mržnje propisuju i seksualnu orijentaciju i rodni identitet kao zaštićene kategorije?
- ❑ Okvir i sistem evidentiranja krivičnih dela počinjenih iz mržnje: da li policijski obrasci sadrže neophodna polja za označavanje pokazatelja predrasuda prema LGBTI, dokaza postojanja predrasuda kao motiva i percepciju žrtve?
- ❑ Uputstva i smernice: da li policija ima jasna uputstva o načinu sprovođenja istraga u slučajevima krivičnih dela učinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama, načinu osiguravanja podrške za žrtve, načinu saradnje s tužilaštvom u cilju prikupljanja dokaza neophodnih za uspešno krivično gonjenje?
- ❑ Obuka: da li se održavaju redovne obuke za policijske službenike/ce na temu krivičnih dela počinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama? Da li su te obuke dostupne svim policijskim službenicima?
- ❑ Službe podrške: Postoje li službe koje pružaju podršku žrtvama krivičnih dela počinjenih iz mržnje? Da li te službe pružaju podršku i LGBTI osobama?

Treba napomenuti da nijedna zemlja nije u potpunosti osigurala sve gorenavedene elemente neophodne za sveobuhvatan pristup rešavaju problema krivičnih dela počinjenih iz mržnje. Prema tome, ova

aktivnost će verovatno otkriti znatne nedostatke u realizaciji. To ne bi trebalo da bude razlog za nesprovođenje ove aktivnosti. Svrha aktivnosti je da učesnici preuzmu ulogu u mapiranju nedostataka i identifikuju praktične korake za njihovo rešavanje u jednom ili više područja. Ova aktivnost predstavlja priliku da se napravi konstruktivan pomak na nivou države.

Ishodi učenja

Učesnici će:

- ▲ stvoriti sliku o nacionalnom kontekstu krivičnih dela učinjenih iz mržnje (zakoni, podaci, politike, obuka itd.) i identifikovati postojeće nedostatke;
- ▲ identifikovati prepreke koje stoje na putu primene onoga što je naučeno tokom ove obuke i upoznati se s njima, kao i s koracima za uklanjanje tih prepreka.

Pregled aktivnosti

Aktivnost 6.1: Mapiranje nedostataka

Aktivnost 6.2: Delovanje

6.1: Mapiranje nedostataka

1. Pre početka sesije, odšampajte list s pojmovima dat u nastavku. Napravite više kopija. Isecite pojmove i pripremite ih za sesiju.

Zakonski okvir

Uputstva i smernice

Okvir evidentiranja krivičnih dela počinjenih iz mržnje

Obuke

Ostalo

2. Na jednom listu prezentacijskog bloka prepisite tabelu iz materijala za učesnike 6.1. Takođe, napravite po jednu kopiju za svakog učesnika/cu na kojoj će moći da hvataju beleške u toku aktivnosti.
3. Pozdravite učesnike/ce i objasnite im da je cilj ove sesije mapiranja nacionalnog konteksta uz korišćenje znanja stečenog tokom obuke, kao i njihovog postojećeg znanja.
4. Objasnite im da će se od svih učesnika očekivati da pročitaju šta su zapisali na papiru i da daju svoju ocenu konteksta u odnosu na određeni pojam. To ilustrujte tako što ćete izabrati jedan pojam, na primer „zakonski okvir“, i dati svoju procenu nedostataka u zakonskom okviru koji reguliše krivična dela počinjena iz mržnje. Objasnite da će više učesnika imati isti pojam. To znači da sledeća osoba koja dobije isti pojam treba da ga dopuni dodatnim detaljima vezanim za taj pojam.
5. Podelite grupu u manje grupe (ovu aktivnost možete sprovoditi bez deljenja učesnika/ca u manje grupe, ako vam to više odgovara). Podelite papiriće (tabela gore) vodeći računa da svaki učesnik/ca dobije po jedan. Ako učesnike/ce delite u manje grupe, vodite računa da svaka grupa dobije sve pojmove.
6. Pokažite učesnicima veliku tabelu (ako imate više od jedne grupe, recite im da će morati da naprave tabelu na početku aktivnosti). Prođite kroz pojmove kako biste bili sigurni da ih svi razumeju. Pitajte učesnike/ce da li žele da dodaju neki pojam. Prodiskutujte o eventualnim predlozima i zajednički odlučite da li ih treba dodati na spisak.
7. Recite učesnicima da je ovo njihova prilika da identifikuju mere koje treba preduzeti da bi im se omogućilo da primene sve što su naučili tokom ove obuke. Recite im da nema tačnih i netačnih odgovora; ovo je njihova prilika da mapiraju ono što znaju i ono što treba da se uradi.

8. Recite im da poslednju kolonu ostave praznu i da će ona biti popunjena na narednoj sesiji.
9. Dajte učesnicima 20–25 minuta za diskusiju i popunjavanje tabele.
10. Ako su učesnici bili podeljeni u manje grupe, okupite ih ponovo.
11. Zamolite svaku grupu da izvesti o onome što su napisali u tabeli. Omogućite grupi kratku diskusiju da bi usaglasili procenu i eventualno još nešto dodali. Pokušajte postići dogovor o svakoj kategoriji u hodu.
12. Podstaknite učesnike da zabeleže tabelu bilo tako što će je fotografisati ili tako što će ručno popuniti svoju kopiju.

6.2: Delovanje

1. Ovo je poslednja sesija u okviru Modula šest. Na samom početku objasnite da je svrha ove sesije da se identifikuju konkretne i konstruktivne mere za unapređenje elemenata sveobuhvatnog pristupa krivičnim delima počinjenim iz mržnje. Potvrdite da neke mere nisu u nadležnosti učesnika/ca, ali da će ova aktivnost poslužiti kao dobar materijal njihovom rukovodstvu, ministarstvima itd. Takođe naglasite da činjenica da neki element sveobuhvatnog pristupa nedostaje (npr. zakoni kojima se regulišu krivična dela počinjena iz mržnje) ne znači da se ništa ne može preduzeti.
2. Započnite diskusiju s grupom prolazeći kroz svaki element. U zavisnosti od broja učesnika/ca, možete ih podeliti u manje grupe. Cilj je da se što brže prođe kroz mere i da se učesnici podstaknu da identifikuju mere koje lično mogu preduzeti. Ako su predstavnici/e rukovodstva ili ministarstava prisutni, podstaknite ih da učestvuju i da se obavežu na preduzimanje mera, bez obzira na to koliko su one sitne.
3. Na kraju aktivnosti objasnite da ova tabela može poslužiti kao osnova za izradu akcionog plana na državnom nivou. Podstaknite učesnike/ce da s vremena na vreme konsultuju tabelu kako bi pratili napredak ili uneli neke izmene kako bi se osigurala relevantnost. Potvrdite da ovo može biti izazov za policiju u mnogim državama, ali da je to osnovni korak u ostvarivanju napretka.

Materijali za učesnike/ce

Materijal za učesnike 6.1: Mapiranje nedostataka

Područje	Procena	Pitanja Koje prepreke stoje na putu realizacije?	Mere Šta se može uraditi odmah? Ko to može da uradi?
Zakonski okvir	Da li zakoni koji regulišu krivična dela počinjena iz mržnje propisuju i seksualnu orijentaciju i rodni identitet kao zaštićene kategorije?		
Uputstva i smernice	Da li policija ima jasna uputstva o načinu sprovođenja istraga u slučajevima krivičnih dela počinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama, načinu osiguravanja podrške za žrtve, načinu saradnje sa tužilaštvom u cilju prikupljanja dokaza neophodnih za uspešno krivično gonjenje?		
Okvir za evidentiranje krivičnih dela počinjenih iz mržnje	Da li policijski obrasci sadrže neophodna polja za označavanje pokazatelja predrasuda prema LGBTI i percepcije žrtve?		
Obuka	Da li se održavaju redovne obuke za policijske službenike na temu sprovođenja istraga u slučajevima krivičnih dela počinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama? Da li su te obuke dostupne svim policijskim službenicima?		
Službe koje pružaju podršku žrtvama	Postoje li službe koje pružaju podršku žrtvama krivičnih dela počinjenih iz mržnje? Da li te službe pružaju podršku i LGBTI osobama?		
Ostalo			

OCENA

Ocena pre i nakon obuke zajedno sa učesnicima/cama.

Dodatak 1: Model dnevnog reda za jednodnevnu i dvodnevnu obuku

U ovom prilogu dati su primeri programa jednodnevnih i dvodnevnih obuka. Da bi se osiguralo dovoljno vremena za postizanje ključnih ishoda učenja preporučuje se održavanje dvodnevnih obuka. Takođe je poželjno da predavači pročitaju priručnik pre izrade konačne verzije programa kako bi mogli da odaberu module i aktivnosti koje su najprimerenije njihovom kontekstu.

Pročitajte sve napomene i smernice date u priručniku za svaki deo obuke. U njima su date korisne informacije o pripremama koje treba izvršiti pre održavanja obuke, kao i detaljan opis aktivnosti.

Policijsko postupanje u slučajevima krivičnih dela počinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama:

Program dvodnevne obuke

9.15–9.30 Uvod i kratko predstavljanje obuke

Učesnici/e se predstavljaju i govore o svojim očekivanjima od obuke. Predavač/ica ukratko predstavlja ciljeve i sadržaj obuke.

9.30–11.15 Zbog čega smo ovde?

Ove aktivnosti predstavljaju uvod u obuku. Prva aktivnost je prezentacija policijskog rukovodioca koji će izraziti očekivanja u vezi sa učešćem i predstojećim održavanjem obuke. Druga aktivnost je prezentacija predstavnika/ce organizacije civilnog društva koja radi sa žrtvama krivičnih dela počinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama i koja će govoriti o prirodi i uticaju krivičnih dela počinjenih iz mržnje.

Pregled aktivnosti:

Aktivnost 1.1: Izlaganje više pozicioniranog rukovodioca da bi se definisao kontekst obuke

Aktivnost 1.2: Izlaganje predstavnika/ce organizacije civilnog društva koja deluje na državnom/lokalnom nivou o uticaju i kontekstu krivičnih dela počinjenih iz mržnje.

Aktivnost 1.3: Kontekst krivičnih dela počinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama

11.15–11.30 Pauza za kafu

11.30–13.00 Glavni pojmovi: Šta su lezbejske, gej, transrodne i interpolne/interseks zajednice i šta su krivična dela počinjena iz mržnje?

Ove aktivnosti služe za predstavljanje grupa pogođenih krivičnim delima počinjenim iz mržnje nad LGBTI osobama te za analizu pojma krivičnih dela počinjenih iz mržnje u međunarodnom i domaćem kontekstu.

Pregled aktivnosti:

Aktivnost 2.1: Usvajanje glavne terminologije vezane za LGBTI zajednicu. Presentacija facilitatora za celu grupu (30 minuta)

Aktivnost 2.5: Šta je krivično delo počinjeno iz mržnje?
Presentacija i grupna diskusija

Aktivnost 2.7: Mapiranje nacionalnog konteksta krivičnih dela počinjenih iz mržnje (takođe pogledati deo „Korak dalje“, u kojem je dato više primera načina mapiranja nacionalnog konteksta).

13.00–13.45 Ručak

13.45–14.45 Razumevanje i prijavljivanje

Ova aktivnost učesnicima/cama pomaže da shvate i analiziraju razloge zbog kojih LGBTI osobe ne prijavljuju krivična dela počinjena iz mržnje.

Pregled aktivnosti:

Aktivnost 3.2: Identifikovanje konkretnih prepreka s kojima se LGBTI zajednice suočavaju u prijavljivanju krivičnih dela počinjenih iz mržnje. Izveštaj FRA.

14.45–15.45 Ljudska prava i uloga policijskih službenika/ca

Ova aktivnost je posvećena pregledu ključnih presuda Evropskog suda za ljudska prava u kontekstu uloge policijskih službenika/ca u istrazi krivičnih dela počinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama.

Pregled aktivnosti:

Aktivnosti 3.3: Upoznavanje s glavnim standardima Saveta Evrope, ostalim standardima ljudskih prava i nacionalnim standardima u vezi s krivičnim delima počinjenim iz mržnje nad LGBTI osobama.

15.45–16.00 Pauza za kafu

16.00–17.30 Istraga krivičnih dela počinjenih iz mržnje

Ove aktivnosti podstiču učesnike/ce da analiziraju načine efikasnog sprovođenja istraga u slučajevima krivičnih dela počinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama i značaj pristupa usmerenog na žrtve.

Pregled aktivnosti:

Aktivnost 4.2a: Istraga krivičnih dela počinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama: Pristup usmeren na žrtve (30 minuta)

Aktivnost 4.2b: Istraga krivičnih dela počinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama: Pristup usmeren na žrtve

Drugi dan

9.00–9.15 Pozdravljanje učesnika, analiza prethodnog dana i pregled drugog dana

9.15–11.30 (uključujući pauzu za kafu) Prikupljanje dokaza

Ove aktivnosti pomažu učesnicima/cama da identifikuju osnovne pokazatelje postojanja predrasuda kao motiva krivičnih dela počinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama te načine korišćenja tih dokaza za uspešno sprovođenje istraga.

Pregled aktivnosti:

Aktivnost 4.4: Prikupljanje dokaza: Pokazatelji postojanja predrasuda – Dokazivanje odabira žrtve/motiva predrasuda

Aktivnost 4.5: Prikupljanje dokaza: Pokazatelji postojanja predrasuda: Identifikovanje krivičnih dela počinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama (preporučljivo je da se učesnicima/cama podeli i materijal za učesnike 5.1)

11.30–12.30 Podrška LGBTI zajednicama: efikasan odgovor policije

U okviru ove aktivnosti koriste se studije slučaja za analizu načina odgovaranja na određene incidente uz pokazivanje razumevanja za zajednicu. Aktivnost je interaktivna i predstavlja priliku za uviđavnu i praktičnu analizu stereotipa.

Pregled aktivnosti:

Aktivnost 4.7: Podrška LGBTI zajednicama: Efikasan odgovor policije

12.30–13.30 Ručak

13.30–14.45 Saradnja sa organizacijama civilnog društva

U okviru ove aktivnosti koristi se jedna od značajnijih presuda Evropskog suda za ljudska prava kao osnova za analizu načina saradnje između policije i OCD u cilju unapređenja mera koje policija preduzima u kontekstu parade ponosa kako bi se zaštitilo pravo na okupljanje bez diskriminacije.

Aktivnost 5.1: Šta su organizacije civilnog društva (OCD) i kako mogu pomoći?

Aktivnost 5.2: „U njihovoj koži: šta mi je potrebno i šta mogu da učinim?“

14.45–15.00 Pauza za kafu

15.00–16.30 Saradnja sa organizacijama civilnog društva (nastavak)

Kroz ove aktivnosti učesnici/e, po mogućnosti u partnerstvu sa organizacijama civilnog društva, identifikuju konkretne korake koji mogu biti preduzeti radi ostvarivanja međusobne saradnje u cilju podrške žrtvama i unapređenja praćenja krivičnih dela počinjenih iz mržnje.

Lista aktivnosti:

Aktivnost 5.3: Razvijanje efikasnih odnosa sa zajednicama

16.30–17.00 Zaključci i ocena

U toku ove sesije predavač/ica zaključuje obuku i poziva učesnike/ce da popune obrazac za ocenu.

Policijsko postupanje u slučajevima krivičnih dela počinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama:

Program jednodnevne obuke

Napomena za predavača/icu: U okviru jednodnevne obuke moguće je obraditi samo ključna pitanja vezana za policijsko postupanje u slučajevima krivičnih dela počinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama. Zbog vremenskih ograničenja većina informacija se mora predstaviti u izlaganju, a ne kroz grupni rad, pa će tako primena jedne od najuspešnijih tehnika učenja biti ograničena. Kada je to izvodljivo, ova obuka bi trebalo da traje najmanje dva dana.

9.15–9.30 Uvod i kratko predstavljanje obuke

Učesnici/e se predstavljaju i govore o svojim očekivanjima od obuke. Predavač/ica ukratko predstavlja ciljeve i sadržaj obuke.

9.30–11.00 Zbog čega smo ovde?

Ove aktivnosti predstavljaju uvod u obuku. Prva aktivnost je prezentacija policijskog rukovodioca koji će izraziti očekivanja u vezi sa učešćem i budućim održavanjem obuke. Druga aktivnost je prezentacija predstavnika/ce organizacije civilnog društva koja radi sa žrtvama krivičnih dela počinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama i koja će govoriti o prirodi i uticaju krivičnih dela počinjenih iz mržnje.

Pregled aktivnosti:

Aktivnost 1.1: Izlaganje više pozicioniranog rukovodioca da bi se definisao kontekst obuke

Aktivnost 1.2: Izlaganje predstavnika/ce organizacije civilnog društva koja deluje na državnom/lokalnom nivou o uticaju i kontekstu krivičnih dela počinjenih iz mržnje.

11.00–11.30 Pauza za kafu

11.30–13.00 Glavni pojmovi: Šta su lezbejske, gej, transrodne i interpolne/interseks zajednice i šta su krivična dela učinjena iz mržnje?

Ove aktivnosti služe za predstavljanje grupa pogođenih krivičnim delima počinjenim iz mržnje nad LGBTI osobama te za analizu pojma krivičnih dela počinjenih iz mržnje u međunarodnom i domaćem kontekstu.

Pregled aktivnosti:

Aktivnost 2.1: Usvajanje glavne terminologije vezane za LGBTI zajednicu

Aktivnost 2.5: Šta je krivično delo počinjeno iz mržnje?

Aktivnost 2.7: Mapiranje nacionalnog konteksta krivičnih dela počinjenih iz mržnje (takođe pogledati deo „Korak dalje“, u kojem je dato više primera načina mapiranja nacionalnog konteksta).

13.00–13.45 Ručak

13.45–14.45 Ljudska prava i uloga policijskih službenika/ca

Ova aktivnost je posvećena pregledu ključnih presuda Evropskog suda za ljudska prava u kontekstu uloge policijskih službenika u istrazi krivičnih dela počinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama.

Pregled aktivnosti:

Aktivnosti 3.3: Upoznavanje s glavnim standardima Saveta Evrope, ostalim standardima ljudskih prava i nacionalnim standardima u vezi s krivičnim delima učinjenim iz mržnje nad LGBTI osobama.

14.45–15.45 Istraga krivičnih dela počinjenih iz mržnje

Ove aktivnosti podstiču učesnike/ce da analiziraju načine efikasnog sprovođenja istraga u slučajevima krivičnih dela počinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama i značaj pristupa usmerenog na žrtve.

Pregled aktivnosti:

Aktivnost 4.2a: Istraga krivičnih dela počinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama: Pristup usmeren na žrtve

Aktivnost 4.2b: Istraga krivičnih dela počinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama: Pristup usmeren na žrtve

15.45–16.00 Pauza za kafu

16.00–17.00 Prikupljanje dokaza

Ove aktivnosti pomažu učesnicima/cama da identifikuju osnovne pokazatelje postojanja predrasuda kao motiva krivičnih dela učinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama te načine korišćenja tih dokaza za uspešno sprovođenje istraga.

Pregled aktivnosti:

Aktivnost 4.4: Prikupljanje dokaza: Pokazatelji postojanja predrasuda – Dokazivanje odabira žrtve/motiva predrasuda

Aktivnost 4.5: Prikupljanje dokaza: Pokazatelji postojanja predrasuda – Identifikovanje krivičnih dela počinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama (preporučljivo je da se učesnicima/cama podeli i materijal za učesnike 5.1)

17.00–17.15 Zaključci i ocena

U toku ove sesije predavač/ica zaključuje obuku i poziva učesnike/ce da popune obrazac za ocenu.

Policija je na prvoj liniji krivičnog sistema, jer je prva tačka kontakta za mnoge žrtve zločina počinjenih iz mržnje.

Savet Evrope već dugo radi na podizanju svesti o ciljanom nasilju, uključujući rasistički, verski, rodno zasnovani i anti-LGBTI kriminal.

Ovaj priručnik je dizajniran za policijske trenere, istražitelje, rukovodioce, policajce za zločin iz mržnje i za policajce iz prvih borbenih linija koji rade u zemljama širom regiona Saveta Evrope.

www.coe.int

Savet Evrope je vodeća organizacija za zaštitu ljudskih prava na evropskom kontinentu. Okuplja 47 zemalja članica, od kojih je 28 članica Evropske unije. Sve zemlje članice Saveta Evrope potpisale su Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava, ugovor čija je osnovna svrha zaštita ljudskih prava, demokratije i vladavine prava. Evropski sud za ljudska prava nadgleda sprovođenje Konvencije u zemljama članicama.

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE